

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR ANTROPOLOGIJOS KATEDRA

VIKTORIJA ŠILIANSKYTĖ

Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo studijų programos studentė

**JUODAODIS VAIKAS LIETUVOS MOKYKLOJE: VAIKO INTEGRACIJA Į
MOKYKLOS BENDRUOMENĘ IR MOKYKLOS PASIRUOŠIMAS
MULTIKULTŪRINIAM UGDYMIUI**

Magistro darbas

Darbo vadovė: dr. Inga Balčiūnienė

Šiauliai, 2014

TURINYS

ĮVADAS	6
1. JUODAODŽIO VAIKO INTEGRACIJOS Į LIETUVIŠKOS MOKYKLOS BENDRUOMENĘ IR MOKYKLOS PASIRUOŠIMAS MULTIKULTŪRINIS UGDYMU TEORINIAI ASPEKTAI	12
1.1. Multikultūrinio ugdymo samprata	12
1.1.1. Multikultūrinis ugdymas Lietuvos švietimo sistemoje	13
1.1.2. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų pasirengimas multikultūriniam ugdymui.....	14
1.2. Rasinė diskriminacija mažumų atžvilgiu Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje .	16
1.3. Netolerancijos, patyčių ir stereotipų apraiškos	20
1.4. Juodaodžio vaiko integracija Lietuvos švietimo sistemoje.....	28
1.5. Juodaodžio vaiko integracijos ir mokymosi iššūkiai	30
2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI	31
2.1. Tyrimo metodologinės nuostatos.....	31
2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas	32
2.3. Tyrimo etika.....	37
2.4. Tyrimo imtis.....	37
3. TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ.....	38
3.1. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas multikultūriniam ugdymui: turinio (content) analizė.....	38
3.2. Grupinės diskusijos turinio (content) analizė ir rezultatai	43
3.3. Juodaodžio vaiko integracijos į mokyklos bendruomenę iššūkiai: turinio (content) analizė	46
3.4. Diskriminacijos apraiškos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose	58
3.5. Tėvų ir pedagogų komunikacijos svarba juodaodžio vaiko integracijos procesui ..	68

3.6. Stebėjimo duomenų analizė ir rezultatai.....	72
IŠVADOS	75
DISKUSIJA	77
REKOMENDACIJOS	78
LITERATŪRA	79
PRIEDAI.....	84

SANTRAUKA

Viktorija Šilianskytė

„Juodaodis vaikas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje: vaiko integracija į mokyklos bendruomenę ir mokyklos pasiruošima multikultūriniam ugdymui“.

Magistro darbas.

Šio darbo tikslas - išnagrinėti juodaodžių vaikų besimokančių Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose integracijos sunkumus ir mokyklos pasirengimą multikultūriniam ugdymui.

Magistro darbe remiantis Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros analize, identifikuoti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimą multikultūriniam ugdymui, apžvelgti juodaodžių vaikų mokyklinės integracijos sunkumus. Tyrimo metu atliekant interviu, stebėjimo ir grupinės (angl. focus) diskusijos metodus siekiama išanalizuoti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimą multikultūriniam ugdymui ir juodaodžių vaikų mokyklinės integracijos sunkumus.

Gauti rezultatai patvirtina tyrimo hipotezę, kad stereotipizavimas, rasinė diskriminacija, patyčių apraiškos, tėvų ir pedagogų komunikacijos, ir pedagogų žinių stoka multikultūriniu aspektu užkerta kelią sėkmingai juodaodžių vaikų integracijai į Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklas.

Raktiniai žodžiai: *multikultūrinis ugdymas, Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla, juodaodis vaikas, integracija, rasinė diskriminacija.*

SUMMARY

Viktorija Šilianskytė

„Black Child in Lithuanian School: Child's integration and school's preparation for multicultural education“.

Master's paper

The aim of this paper is to analyse the difficulties of black children integration in Lithuanian schools and school's preparation for multicultural education.

In this paper according to the Lithuanian and foreign scientific literature was identified Lithuanian schools preparation for multicultural education, was analyzed the difficulties of black children integration in school. Interview, observation and focus group methods were used in order to analyse Lithuanian schools preparation for multicultural education and the difficulties of black children integration in Lithuanian school.

The research confirmed the hypothesis that stereotypization, racial discrimination, bullying, the lack of parents and teachers communication and teachers' knowledge about multicultural education prevents black children successful integration in Lithuanian school.

Key words: *multicultural education, Lithuanian school, black child, integration, racial discrimination.*

IVADAS

Tyrimo naujumas ir aktualumas. Šiandieninė visuomenė veikiama globalizacijos įvairiai apibūdinama edukologijos, filosofijos, vadybos ir kt., mokslininkų: postmoderni, postindustrinė, žinių, informacinė, pliuralistinė, multikultūrinė bei besimokanti visuomenė (McLaughlin, 1997; Fullan, 1998; Jarvis, 2001; Jameson, 2002). Pastarųjų dešimtmečių visuomenės vystymasis lemia staigius visuomenės pokyčius. XXI a. susiduriame su kultūrų, rasų, tautų maišymosi bei migracijos apraiškomis.

Nors ir esame maža valstybė Centrinėje Europos dalyje, Lietuvos neaplenkia staigūs pasauliniai pokyčiai – heterogeniškos kultūros kūrimasis. Pagal oficialius statistikos departamento gyventojų surašymo duomenis 2013 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 2,971,905 gyventojų. Tuo tarpu 2012 m. pradžioje gyveno 3,003,641 gyventojų (Statistikos departamento duomenys).

Sparti gyventojų migracija įtakoja kitų rasų, kultūrų tautų įsiliejimą į Lietuvos visuomenę, ko pasekoje susiduriame su didėjančiu mažumų (rasinių, kultūrinių, tautinių, religinių ar kt.) skaičiumi. Ne išimtis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos, kuriose vis dažniau pastebime kintančią besimokančiųjų bendruomenę. Keičiantis mokyklų bendruomenei, švietimo srityje pasireiškia multikultūrinio ugdymo poreikis, kurio tikslas - sukurti lygias mokymosi galimybes mokiniams iš rasinių, etninių, socialinių ir kultūrinių grupių (Banks, Banks, 2004; Duoblienė, 2006).

Augant multikultūrinio ugdymo poreikiui kyla klausimas: Ar ir kaip Lietuvos bendrojo lavinimo pedagogai pasirenge multikultūriniam ugdymui? Pasak Erentaitės (2010) „individualiems skirtumams ir įvairovei jautrūs pedagogai gali padėti įveikti išankstines mokinių nuostatas, bei stereotipinį mąstymą ir laužyti struktūrinius diskriminacijos barjerus <...>“ (Reingardė, Vasiliauskienė, Erentaitė, 2010, p. 17). Tačiau autorės teigimu pedagogam stinga žinių pilnavertiškai dirbti multikultūrinėje aplinkoje, ugdyti kultūrų toleranciją, sąmoningumą ir supratimą.

Lietuvos švietimo įstatymas numato, kad „kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui, užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, valstybė garantuoja:

- 1) pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą;
- 2) aukštojo mokslo studijų arba profesinio mokymo, suteikiančio pirmąją kvalifikaciją, programų prieinamumą“ (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011).

Mokykla puiki terpė vystyti diskriminacijos, netolerancijos, stereotipų bei patyčių apraiškomis. Pasak Sprindžiūno tolerancija skamba kaip iššūkis edukologams ir visiems švietimo sistemos dalyviams

revizuoti esamus ir galbūt kurti naujus moralinius, socialinius, netgi politinius standartus (Sprindžiūnas, 2004).

Mokykla tai institucija, kuri suteikia pamatus vaiko pasaulėžiūros formavimui. Pedagogų ir tėvų bendradarbiavimo dėka vaikas sėkmingai integruojasi į mokyklos bendruomenę, kas šių dienų situacijoje tampa problema kalbant apie juodaodžius vaikus. Amerikoje mokslų daktarės L.C. Halgunseth atliktas tyrimas *Family Engagement, Diverse Families, and Early Childhood Education Programs: An Integrated Reveiw of the Literature* parodė, kad tėvų ir pedagogų santykiai tai nuolatinis ir nenutrūkstamas darbas, kurio dėka užtikrinama vaiko visavertė integracija mokykloje (Halgunseth, 2009). Tėvų ir pedagogų bendradarbiavimo temą analizavo tokie autoriai kaip Stoll, Fink (1998), Hargreaves (1999), Hansen, Kaufmann (1997), Hopkins, Ainscow, West (1998), Everard, Morris (1997), Fullan (1998) ir kt. Taip pat pastebimas visuomenėje įsišaknijęs stereotipizavimas, rasinė diskriminacija, patyčios, kurios trukdo sėkmingai vaiko integracijai į mokyklos bendruomenę.

Lietuvos bendrojo lavinimo pedagogų pasirengimas multikultūriniam ugdymui ir juodaodžių vaikų integracijos problematiškumas aktualios problemos, kurios taps vis labiau pastebimos ir keliančios diskusijas.

Tyrimo problema. Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti su kokiomis integracijos problemomis susiduria Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose besimokantys juodaodžiai vaikai. Ar ir kaip pedagogai pasirengę multikultūriniam ugdymui.

Objektas – Juodaodžio vaiko integracija Lietuvos mokykloje ir pedagogų pasirengimas multikultūriniam ugdymui.

Tikslas – išnagrinėti juodaodžių vaikų besimokančių Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose integracijos sunkumus ir mokyklos pasirengimą multikultūriniam ugdymui.

Magistro darbe keliama **tyrimo hipotezė**:

- Tikėtina, kad stereotipizavimas, rasinė diskriminacija, patyčių apraiškos, tėvų ir pedagogų komunikacijos, pedagogų žinių stoka multikultūriniu aspektu užkerta kelią sėkmingai juodaodžių vaikų integracijai į Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklas.

Uždaviniai

1. Išnagrinėti Lietuvos ir užsienio mokslinę literatūrą šiais aspektais: multikultūrinio ugdymo sampratą; multikultūrinio ugdymo apraiškos Lietuvos švietimo sistemoje;

2. Taikant grupinės diskusijos ir stebėjimo metodus nustatyti pedagogų požiūrį į juodaodžių vaikų integraciją Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklas ir bendraamžių patyčių, netolerancijos apraiškas juodaodžių vaikų atžvilgiu;
3. Taikant pusiau struktūruoto interviu metodą nustatyti tėvų, pedagogų ir socialinių pedagogų požiūrį į multikultūrinio ugdymo ir juodaodžių vaikų integraciją Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Magistro darbe taikyti tyrimo metodai:

- *Mokslinės literatūros analizė*; Darbe studijuojama mokslinė literatūra nagrinėjanti tyrimo problematiką, nagrinėjami kitų autorių atlikti tyrimai bei publikacijos multikultūrinio ugdymo, mažumų integracijos aspektais.
- *Tėvų, pedagogų ir socialinių pedagogų pusiau struktūruotas interviu*; Taikant pusiau struktūruoto interviu metodą, siekiama išnagrinėti mokyklos ir pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui, juodaodžių vaikų integracijos į Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklas sunkumus.
- *Juodaodžių vaikų stebėjimas*; Stebėjimo metodas pasirinktas siekiant išsiaiškinti su kokiomis problemomis susiduria juodaodžiai vaikai integracijos į mokyklos bendruomenę, procese. Tyrimo dalyviai stebimi jiems natūralioje aplinkoje, todėl stebėjimo metu gauti duomenys parodo su kokiomis problemomis susiduria tyrimo dalyviai.
- *Pedagogų grupinės diskusijos metodas (angl. focus group)*; Focus grupės metodas suteikia galimybę išsiaiškinti pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui bei juodaodžių vaikų integracijos galimybes Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Focus grupės metodas leidžia įsiliginti į pusiau struktūruoto interviu metu gautus duomenis ir išnagrinėti atskirus aspektus.

Duomenų apdorojimo metodai:

- Siekiant išsiaiškinti pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui bei išanalizuoti juodaodžių vaikų pagrindines integracijos į mokyklos bendruomenę problemas, naudojamas pusiau struktūruotų interviu turinio (content) analizės metodas, suskirstant pedagogų, tėvų ir socialinių pedagogų duomenis į kategorijas ir subkategorijas.
- Duomenų apdorojimui taikomas interpretacinis, aprašomasis metodas, kuris suteikia galimybę plačiau išanalizuoti turinio (content) analizės metodu gautus duomenis.

Tyrimo metodologinės nuostatos

Socialinio teisingumo teorijos (J. Rawls, 1971; E. Durkheim, 1962; P. Bourdieu, 1990; ir kt.):

- Tyrime remiamasi **J. Rawlso teisingumo teorija**, kurios pagrindinis principas – lygių galimybių užtikrinimas, bei socialinių gėrybių pasiskirstymo principas. Rawlso teisingumo teorija aktuali tyrime, kadangi pagrindinis principas juodaodžių vaikų pilnavertė mokyklinė integracija.
- **Funkcionalistinė prieiga** (E. Durkheim, 1962; T. Parson, 1937, 1961; Giddens, Pierson, 1998; Giddens, 2005; ir kt.), kuri teigia, kad nelygybė švietimo srityje kyla dėl dviejų rūšių veiksnių: priskyrimo – socialinė klasė, sluoksnis, lytis, etninė grupė; pasiekimų – kurie, viena vertus, siejami su prigimtiniais asmenins gabumais ir, kita vertus, su asmens noru naudoti turimus įgimus talentus (pastangas) (Žalimienė, Lazutka, Skučienė ir kt., 2011).

Tyrimo imtis ir organizavimas. Siekiant visapusiškai išanalizuoti juodaodžių vaikų integracijos problemą Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje bei pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui 2013 m. lapkričio mėnesį buvo atliktas pilotinis pusiau struktūruotas interviu su juodaodžio vaiko mama naudojant pirminį instrumento variantą (1 priedas). 2014 m. sausio – kovo mėn. buvo atlikti pusiau struktūruoti interviu su: Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogais ir socialine darbuotoja (3 pedagogės, 1 socialinė darbuotoja); Šiaulių mieste gyvenančiais tėvais auginančiais juodaodžius vaikus (3 mamos; 1 tėvas). Siekiant išsamesnių rezultatų 2014m. kovo – balandžio mėnesiais Šiaulių miesto N¹ mokykloje buvo atliktas stebėjimas klasės, kurioje mokosi juodaodis vaikas². 2014m. balandžio 7d., Šiaulių N mokykloje buvo atlikta grupinė pedagogų diskusija (diskusijoje dalyvavo 10 pedagogų). Tyrimo metu laikomasi anonimiškumo principo, kurią kaip sąlygą kėlė tyrimo dalyviai. Kadangi tyrimo tikslinės grupės procentas Lietuvoje yra mažas, siekiant surinkti kuo didesnę skaičių tėvų auginančių juodaodžius vaikus, vaikų ir mokyklų, kuriuose mokosi tokie vaikai, buvo naudojamas *Sniego gniūžtės* informantų atrankos metodas.

Tyrimo etapai. Tyrimas vykdomas keliais etapais. Pirmiausia gilinamasi į mokslinę literatūrą nagrinėjančią šiam darbui aktualią tematiką. Po literatūros analizės sekė pilotinis (bandomasis) pusiau struktūruotas interviu (interviu buvo atliekamas su Šiaulių mieste gyvenančia mama auginančia juodaodį

¹ Juodaodžių vaikų tėvų pageidavimu tyrime vaikų vardai neminimi arba pakeisti. Siekiant išlaikyti tyrimo etiką mokyklos ir/ar klasės kuriose jie mokosi užšifruoti kodais.

² Prieš atliekant stebėjimą buvo gauti tėvų sutikimai.

vaiką), kurio pagalba įgyta aiškesnė nuovoka į ką tikslinga labiau gilintis ir, kas galbūt nėra labai aktualu. Po pilotinio (bandomojo) interviu sekė instrumento pildymas bei papildoma Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros analizė.

Antrasis etapas apėmė pusiau struktūruotą interviu su Šiaulių bendrojo lavinimo mokyklų pedagogais ir socialine pedagogė, bei interviu su Šiaulių mieste gyvenančiais tėvais auginančiais juodaodžius vaikus. Bendras informantų skaičius 8. Kadangi tikslinė grupė Lietuvos mastu užima mažumos pozicija, informantų buvo ieškoma tėvų, pedagogų ir socialinės pedagogės pagalba. Taip pat buvo Šiaulių bendrojo lavinimo mokyklose buvo atliekami stebėjimai klasėse, kuriose mokosi juodaodžiai vaikai. Siekiant išanalizuoti pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui vienoje iš Šiaulių bendrojo ugdymo mokyklų buvo surengta grupinė (angl. focus) grupė.

Išanalizavus interviu metu gautus duomenis, t.y. gauta informacija buvo įrašoma diktofonu, įrašai transkribuojami (interviu protokolai pateikti CD laikmenoje darbo gale. Po vieną interviu, stebėjimo ir grupinės diskusijos protokolą kaip pavyzdį pateikiama prieduose (žr. 8 priedas).

Darbo naujumas/reikšmingumas. Multikultūriškumas ir multikultūrinis ugdymas aktuali tema nagrinėjama tiek Lietuvos (Tamošiūnas, 2000; Venckevičienė, 2009; Duoblienė, 2006; Degutis, 2006; Reingardė, Vasiliauskaitė, Erentaitė, 2010; Saugėnienė, 2003; ir kt.), tiek užsienio (J. A. Banks, 2004; McLaughlin, 1997; Palaiologou, Dietz, 2012; Gay, 2004; ir kt.) autorių. Taip pat nemažą tyrimų atlikta mažumų integracijos klausimu (Janonienė, Survutaitė 2005; Bagdonavičienė, Balčiūnienė, Dombrovskienė ir kt., 2013; Radzevičienė, Kantauskaitė, 2008; Zvimtrovič, 2003; Kasatkina, 2003). Tačiau verta pastebėti, kad šis magistro darbas apjungia multikultūrinio ugdymo ir integracijos problematiką. Naujumo apsektu analizuojant ir renkant mokslinę literatūrą tyrimo problematikos klausimu pastebėta, kad Lietuvoje tyrimų apie juodaodžių vaikų integraciją bendrojo lavinimo mokykloje nerasta, todėl galima teigti, kad šis darbas tiek edukaciniu, tiek socialiniu mokslų srityje naudingas ir aktualus tolesniems tyrimams. Taip pat verta paminėti, kad tyrimo išvados ir rekomendacijos suteiks galimybę pedagogams ir tėvams peržvelgti tarpusavio ryšio stiprinimo metodus, kurie daro didelę įtaką vaiko integracijai į mokyklos bendruomenę. Tikėtina, kad šis darbas paskatins pedagogikos srityje dirbančius specialistus apžvelgti Lietuvos bendrojo mokyklų bendruomenės nuostatas bei darbo metodus ir apsvarstyti ne tik juodaodžių, bet ir kitų mažumų vaikų mokyklinės integracijos problematikos sprendimo būdus.

Darbo struktūra ir apimtis: Magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 3 skyriai, pirmajame skyriuje nagrinėjama mokslinė literatūra multikulūrinio ugdymo, Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas multikultūriniam ugdymui, aspektais; juodaodžių vaikų integracijos klausimai, t.y. rasinė diskriminacija, netolerancija, patyčios; antrajame skyriuje pateikiama tyrimo metodologija, metodai, tyrimo imtis ir organizavimas; trečiasis skyrius apima tyrimo rezultatus bei jų analizę; išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (75), 8 priedai. Magistro darbe naudojamos iliustracijos: 5 paveikslėliai, 6 lentelės.

1. JUODAODŽIO VAIKO INTEGRACIJOS Į LIETUVIŠKOS MOKYKLOS BENDRUOMENĘ IR MOKYKLOS PASIRUOŠIMAS MULTIKULTŪRINIS UGDYMUI TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Multikultūrinio ugdymo samprata

XX a. vid. – XXI a. pradžia sietina su kultūrų judėjimu, migracija, besiformuojančiais etniniais, rasiniais, religiniais principais, lygiomis teisėmis, demokratija ir pan. Visuomenei pamažu tampant, demokratinėmis ir pasaulietiškomis bendruomenėmis neišvengiamai susiduriame su pakantumo, tikėjimo, rasizmo, segregacijos, diskriminacijos, tolerancijos apraiškomis. Vykstant nenumaldomiems pasauliniams ir kultūriniais pokyčiams juntamas poreikis diegti ir ugdyti multikultūrinio ugdymo apraiškas, kurios nepaisant demokratines tradicijas puoselėjančių šalių kelia tam tikrų apraiškų verčiančių susimąstyti ir nagrinėti multikultūriškumo sampratą ne tik pasauliniu, bet ir Lietuvos mastu.

Multikultūriškumas – tai „<...> praktika, kuri akcentuoja lygias visų visuomenės grupių, ypač tradicinių mažumų grupių, teises tenkinti savo poreikius ir gauti pagalbą juos tenkinti“ (Webster New World Dictionary, 1995). Galima teigti, kad multikultūriškumo sąvoka atskleidžia demokratinės visuomenės vertybes, puoselėjančias lygias teises, kultūrinės, religinės, tautinės skirtis. Tuo tarpu *ugdymas* – tai „sudėtinė socializacijos dalis, keičianti individo moralines nuostatas, jo visuomeninę sąmonę <...>“ (Reingardė, Vasiliauskienė, Erentaitė, 2010, p. 6). Susijungus dviem sąvokoms gauname multikultūrinį ugdymą.

Multikultūrinis ugdymas mokslo šaka bei disciplina, kurios pagrindinis tikslas – sukurti lygias mokymosi galimybes mokiniams iš rasinių, etninių, socialinių ir kultūrinių grupių (Banks, Banks, 2004; Duoblienė, 2006). Galima teigti, kad multikultūrinis ugdymas atspindi šių dienų mokymosi, visuomenės, pasaulio perspektyvas, kurių tikslas įgyti savimonę apie įvairių kultūrų, socialinių grupių egzistavimą, komunikavimą, toleranciją, lygias mokymosi galimybes ir pan.

Anot V. Aleksejūnės, V. Pilinkaitės–Sotirovič ir kt., (2010) „<...> ugdymu siekiama formuoti suvokimą, jog įvairovės priėmimas yra ne griovimo, o kūrimo procesas, kad skirtingų socialinių, tautinių grupių gyvenimo būdai yra saviti ir negali būti menkinami.“ (Aleksėjūnė, Pilinkaitė-Sotirovič, 2010, p. 7). Multikultūrinio ugdymu siekiama – kultūrų pažinimo, pagarbos kitam ir kitokiam, tai galimybė keisti nusistovėjusias nuostatas, galimybė ieškoti naujų atspirties taškų. Multikultūrinio

ugdymo dėka mokiniai įgyja žinių apie kultūrų įvairovę, jų savitumą bei išskirtinumą, kas turėtų būti laikoma dominuojančios kultūros dalimi, kuri į visuomenę įneša savitumo. Taip pat, „požiūrį bei įgūdžių leidžiančių jiems efektyviai funkcionuoti pliuralistinėje demokratinėje visuomenėje ir bendrauti su žmonėmis iš įvairių grupių, sukurti pilietines ir moralines nuostatas puoselėjančia bendruomenę siekiančią bendro tikslo“ (Banks, Banks, 2004, p. xi).

Multikultūrinio ugdymo siekiamybė mažinti atskirtį tarp „daugumos“ ir „mažumos“ arba tarp „mes“ ir „jie“. Pasaulyje nėra homogeniškų kultūrų, todėl XXI a. vis aktualesnės tampa lygios teisės, žmogiškumas, pasirinkimo laisvė ir teisės, tolerancija, pakanta bei pasaulėžiūra. Galima teigti, kad šiuolaikinei demokratinėi mąstysenai labai svarbus autentiškumo idealas (jis akcentuoja individo teisę būti savitu ir rinktis), teisė būti savitu iškelia poreikį būti pripažintam (net tada, kai esi skirtingas, ne toks, kaip dauguma). Tai priveda prie šiuolaikinių socialinių idealų – *visuotinių teisių idėjos*, taip pat prie *idėjos dėl skirtingų vertybių pripažinimo*. Iškėlus teiginį, jog nėra kultūriškai homogeniškų visuomenių, keliamas teiginys apie kultūrų įvairovę kaip vertybę (Saugėnienė, 2000). Laikantis požiūrio, kad kultūrų įvairovė tai vertybė, o ne skaidantis dominuojančios visuomenės elementas, galima teigti, kad tokios besikeičiančios nuostatos formavima(s) prasideda nuo šeimos bei švietimo įstaigų, kurios laikomos pamatinėmis vaikų/ugdytinių moralinių normų, vertybių puoselėtojos.

Apžvelgus multikultūriškumo ir multikultūrinio ugdymo apraiškas, galima prieiti išvados, kad XXI a. tai naujų vertybių, moralinių normų, tolerancijos, pakantos amžius, kuriame didelį vaidmenį atlieka šeima, švietimo įstaigos ir visuomenė. Kultūrų įvairovė laikytina šio amžiaus vertybe, kadangi jungiantis tautoms turime galimybę ugdyti savimonę, toleranciją, iš arčiau pažvelgti į skirtingų kultūrų savitumą ir išskirtinumą. Multikultūrinis ugdymas tai instrumentas padedantis pasiekti minėtų tikslų t.y. tapti tikra demokratine valstybe atvira skirtybėms.

1.1.1. Multikultūrinis ugdymas Lietuvos švietimo sistemoje

Skirtingų kultūrų pažinimas, nelygybė, nepakantumo mažinimas tolerancija, savimonė tai pagrindiniai multikultūrinio ugdymo uždaviniai, tačiau akivaizdu, kad multikultūrinio ugdymo vertybių sklaida neįmanoma be švietimo paramos. Multikultūriniu ugdymu siekiama atskleisti kultūrinę įvairovę, gebėjimą gyventi daugiakultūrinėje aplinkoje.

Lietuvos visuomenei vis dar sunku atsikratyti Sovietinio pasaulėvaizdžio „postsovietiniu laikotarpiu Lietuvoje išryškėjo skausmingos socialinės stratifikacijos (skaidymosi) pasekmės, kai

kurios socialinės grupės (pavyzdžiui, dalis pagyvenusių žmonių, kaimo jaunimo, romai ir kt.) atsidūrė vadinamojoje socialinės atskirties būsenoje, t.y. už visuomenės ribų <...>. Švietėjų uždavinys – prisidėti prie socialinės atskirties sumažinimo ir socialinės integracijos stiprinimo“ (Tamošiūnas, 2001).

Galima teigti, kad praeitės stigmos vis dar kausto Lietuvos švietimo sistemą. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES) bei pajutus migracijos pasekmes, t.y. besikeičiančias nuostatas, kultūrų maišymąsi, multikultūriškumo poreikį ir pan., visuomenė tapo atviresnė skirtybėms, nuostatom, požiūriams. Lietuvoje kaip ir kitose ES šalyse kyla poreikis diegti multikultūrinį ugdymą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Kai kurių autorių manymu multikultūrinio ugdymo modelis atėjęs iš Vakarietišku šalių yra „daugiau ar mažiau netinkami Lietuvos kontekstui. Multikultūrinio švietimo kryptingumas kiekvienu atveju priklauso nuo konkrečios šalies ypatumų ir Lietuvos pedagoginei bendruomenei išskyla poreikis formuoti adekvatų mūsų šaliai švietimo modelį“ (idib.) Tuo tarpu, Tarybos Švietimo ir mokslo komisijos pirmininkės, ekspertės I. Čepienės teigimu „multikultūrinis švietimas – tai galimybė ugdyti mūsų pilietinę savimonę“ (Čepienė, 2009). Galima teigti, kad Lietuvoje nėra vieningos nuomonės multikultūrinio ugdymo klausimu.

1.1.2. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų pasirengimas multikultūriniam ugdymui

Švietimo institucijos tai sistema kurioje dar labiau įsitvirtina etninės, religinės, lyčių, rasinės netolerancijos apraiškos. Atlikti tyrimai apie rasizmo, ksenofobijos, seksizmo ir homofobijos apraiškas švietimo sistemoje parodė, kad švietimo institucijose tebevyksta daugybė procesų, dalijančių pasaulį į „daugumos“ ir „mažumos“, kur dauguma reprezentuoja vienintelį teisingą, normalų, tvarkingą, gerbtiną ir siektiną gyvenimo būdą (Reingardė, Vasiliauskienė, Erentaitė, 2010, pagal hooks, 1989; Lehtonen, 2007; Ali, Benjamin, Mauthner, 2004). Šiuo atveju kyla klausimas: Kaip Lietuvos bendrojo lavinimo pedagogai pasirengę multikultūriniam ugdymui? Ar pedagogai turi pakankamai informacijos, kvalifikacijos, žinių kovoti su „daugumos“ ir „mažumos“ fenomenu? Pagal Reingardės, Vasiliauskienės, Erentaitės (2010) atliktą tyrimą *Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose* daro išvadą, kad „<...> pedagogai negauna <...> žinių apie visuomenės rasinę, etninę, lyčių, amžiaus, religijos bei socialinių grupių įvairovę; <...> nesidomi ir nesigilina į

multikultūriškumo aspektus, todėl mokinių ugdymo ir mokymo procese tų aspektų tiesiog nėra; mokiniai paliekami saviugdai <...> (Reingardės, Vasiliauskienės, Erentaitės, 2010, p. 7).

Galima teigti, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pedagogams stinga informacijos, žinių apie tam tikras mažumų grupes, stinga pasirengimo dirbant su mažumų (rasinių, religinių, tautinių, kultūrinių ir pan.) ugdytiniais. Verta pastebėti, kad „Lietuvos mokyklose gyvuoja mokytojų, kolektyvo ir administracijos hierarchija, kuriai pedagogams tenka paklusti, norint išsaugoti darbo vietą ir administracijos palankumą“ (ibid.). Pedagogų kvalifikacijos trūkumas multikultūrinio ugdymo klausimu sąlygotas ne tik asmeninių nuostatų, nepagarbos ar nenoro mažumų atžvilgiu, didelę įtaką pedagogo pamokinei veiklai turi anksčiau minėta „hierarchija“. Multikultūrinio ugdymo sklaida bendrojo lavinimo mokyklose priklauso taip pat ir nuo mokyklos bendruomenės vadovo. Asmeninės pažiūros, nuostatos, netolerancija, nepakanta mažumos sudaro sąlygas puoselėti, tik „daugumos“ pasaulėžiūrą.

Negalima absoliutinti ir teigti, kad multikultūrinio ugdymo sklaidai bendrojo lavinimo mokyklose kelių užkerta aukščiau minimos nuostatos ar nenoras. Švietimo įstaigos atviros globalaus pasaulio apraiškoms siekia kultūrų pažinimo, kultūrų skirtumų supratimo ir pan. Anot Reingardės, Vasiliauskienės, Erentaitės (2010) „individualiems skirtumams ir įvairovei jautrūs pedagogai gali padėti įveikti išankstines mokinių nuostatas, bei stereotipinį mąstymą ir laužyti struktūrinius diskriminacijos barjerus <...>“ (Reingardė, Vasiliauskienė, Erentaitė, 2010, p. 17). Didelę įtaką multikultūrinio ugdymo „prigijimui“ Lietuvos švietimo sistemoje turi pedagogų asmeninės nuostatos, tolerancija, pasaulėžiūra ir pan., (žr. Netolerancija, patyčių ir stereotipų apraiškos).

Švietimo įstaigos skelbiasi puoselėjančios demokratines vertybes, tačiau retai mokyklos veikla vykdoma pagal šiuos principus. Multikultūrinio ugdymo ir pedagogų pastangų dėka Lietuvos visuomenė gali keistis, padedami moksleiviams priimti įvairovę, pedagogai suteikia galimybę suvokti, kad skirtumai yra neišvengiami, visuomenės „dauguma“ nėra vienalytė, o priklausymas jai tėra sąlyginis dalykas.

1.2. Rasinė diskriminacija mažumų atžvilgiu Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje

Pasaulyje vykstanti migracija, kultūrų maišymasis vis dažniau atkreipia visuomenės dėmesį į diskriminacijos apraiškas. Vienalytės kultūros pamažu tampa daugiakultūrinėmis, daugiakalbėmis visuomenėmis. Nepaisant to, kad visame pasaulyje, ne išimtis ir Lietuvos Respublikoje (toliau – LR) pabrėžiama žmonių lygybė, teisės, demokratinės nuostatos, tačiau susiduriame su diskriminacijos fenomenu į kurį verta atkreipti dėmesį.

Tarptautinis žodžių žodynas sąvoką *diskriminacija* apibrėžiama kaip „teisių sumažinimas arba atėmimas tam tikrai kategorijai asmenų dėl kokių nors požymių“ (Tarptautinių žodžių žodynas, 2008). Mokslinėje literatūroje šis terminas apibūdinamas kaip kokių nors žmogaus teisių atėmimas ar turimų teisių sumažinimas, dėl ko žmogus praranda galimybę dirbti mėgstamą darbą, kilti karjeros laiptais, siekti mokslo, įsigyti tam tikrų prekių, integruotis visuomenėje (Dabartinis lietuvių kalbos žodynas, 2003; Davies, 2000; Bagdonas, Lazutka, Vareikytė, Žalimienė, 2007).

Diskriminacija gali būti suprasta kaip lygiateisiškumo principo pažeidimas, nepagarbus elgesys, pažeidžiantis žmogaus orumą, paremtas tam tikra asmens savybe ar padėtimi visuomenėje, skirtingas asmenų traktavimas, sukėlęs nepalankią padėtį ar išskyrimą, tam tikros grupės asmenų išskyrimas iš visuomenės; dviejų asmenų ar dviejų situacijų skirtingas traktavimas, kai tarp jų nėra skirtumo, arba vertinamas vienodai skirtingų situacijų ir pan. (Gumbrevičiūtė – Kuzminskienė, 2009).

Kitaip tariant, diskriminacijos apraiška riboja pavienių asmenų ir/ar grupių saviraišką, teises ir laisves. Sociologinėje literatūroje diskriminacija apibrėžiama kaip „nevienodas elgesys su žmonėmis, grindžiamas pastarųjų asmeninėmis charakteristikomis, pvz., amžiumi, lytimi, lytine orientacija, etniniu ar fiziniu identitetu. Paprastai diskriminacija suvokiama kaip asmeniui nepalankus elgesys, tačiau diskriminacija gali įvykti ir siekiant palankesnių sąlygų tam tikrai grupei“ (Drislane, Parkinson, 2006, p. 36). Su šia sąvoka tenka susidurti įvairioje aplinkoje: darbe, viešojoje erdvėje, švietimo sistemoje ir pan. Tuo tarpu su diskriminacija glaudžiai susijusi *rasė* sąvoka, dėl kurios tarp mokslininkų kyla nesutarimų.

Aleksejūtė, Pilinkaitė-Sotorovič (2010) rasės terminą apibūdina kaip socialinį konstrukta, kuris pasitelkiamas rūšiuoti žmones“ (Aleksejūtė, Pilinkaitė-Sotorovič, 2010, p. 113). Tuo tarpu,

Augoustinos, Reynolds (2002) išskiria senąjį ir naująjį požiūrį į rasę: *senasis požiūris* remiasi prielaida, jog rasės turi biologinius skirtumus, o *naujasis požiūris* į rasę nėra vieningas:

- vienas požiūris rasę labiau sieja su etniškumo sąvoka, pabrėždami, kad rasė yra kultūrinis konstruktas;
- kitas požiūris atmeta kultūrinės hierarchijos sampratą ir rasę laiko kultūrinių grupių poreikių būti išskirtinėmis ir nesutarti su kitomis grupėmis.

Rasės sąvoką pasauliniu mastu galima apibūdinti kaip mažumą (Myers, 2008). Myers teigimu, rasė, odos spalvos atžvilgiu, tai tik genetinis skirtumas. (ibid.) Globalizacijos veikiamame pasaulyje viena rasė nėra aukščiau kitos rasės, kadangi kultūrų maišymasis sudarė sąlygas atsirasti mišrioms šeimoms, t.y. mama baltaodė, tėvas juodaodis, vaikas mulatas ir pan. Vis dėl to, nepaisant to, kad visuomenė turėtų toleruoti, ugdyti tolerancijos mažumoms sąmoningumą, XXI a. susiduriame su rasine, religine, kultūrine, tautine ir kitomis diskriminacijos formomis.

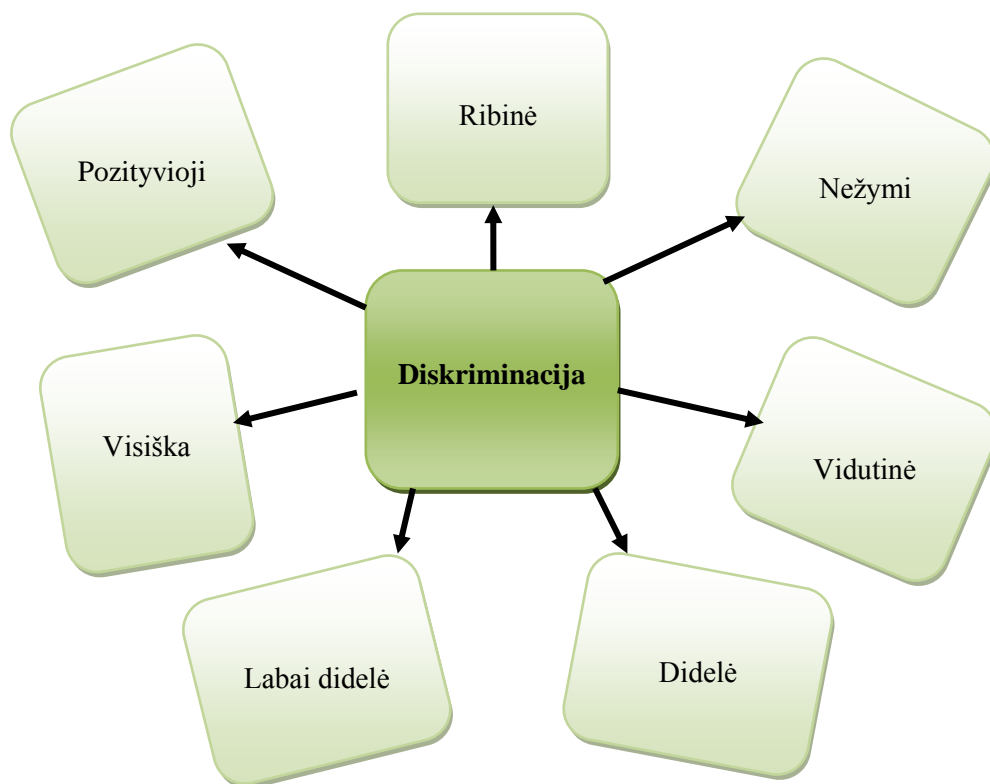
Mažumų teises saugo ir numato Lygių galimybių įstatymas (Žin., 2003-12-05, Nr. 114-5115), kurio paskirtis užtikrinti LR Konstitucijos 29 straipsnio nuostatų ir ES teisės aktų, įtvirtinančių asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu, įgyvendinimą. Galima teigti, kad nepaisant to kurioje srityje, t.y. mokslo, teisės ar kultūros, pasireiškia diskriminacija, ji plinta visuomenės, žmonių pažiūrų, nuostatų, stereotipų, kultūrinių problemų pagalba.

Rasinei diskriminacijai vystytis puiki terpė tampa švietimo sistema, t.y. bendrojo lavinimo mokyklos. Kadangi bendrojo lavinimo bendruomenė nėra monokultūrinė, ją sudaro įvairių socialinių, rasinių, kultūrinių, tautinių sluoksnių ugdytiniai, neišvengiamai susiduriama su diskriminacijos fenomenu. Siekiant užkirsti tam kelią, LR švietimo įstatyme numatyta, kad “kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui, užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, valstybė garantuoja pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą bei aukštojo mokslo studijų arba profesinio mokymo, suteikiančio pirmąją kvalifikaciją, programų prieinamumą.” (LR švietimo įstatymas, 2011).

Švietimo sistema apibūdinama kaip socialiai teisinga, užtikrinanti asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo įsitikinimų ar pažiūrų (ibid.) Diskriminacija, patyčios, netolerancija, visą tai yra visuomenės dalis, kuri neišvengiamai veikia tiek suaugusius, tiek vaikus. Visuomenės, medijų formuojamas vaizdas apie mažumas (taip pat ir

juodaodžius) dominuojančioje visuomenėje tampa norma, kuria vadovaujasi suaugusieji, taip perduodami pažiūras savo vaikams.

Diskriminacija, pagal patiriamą diskriminavimo lygį yra skirstoma į septynias grupes:

1 pav. Diskriminavimo lygiai (sudaryta autorės remiantis, Bagdonas, Lazutka ir kt., 2007)

- **Pozityvioji** apibūdinama kaip įstatymo leidėjo ir pačios valstybės taikomos specialios priemonės, tokios kaip socialinės garantijos, tam tikros privilegijos ir pan. Šios specialios priemonės yra taikomos tam tikrai socialinei asmenų grupei, atsižvelgiant į asmenų specifinę socialinę padėtį.
- **Ribinė (slenkstinė)** charakterizuojama kaip neaiškiai išreikštos, ne visada sąmoningai įsisąmonintos neigiamos nuostatos, neigiamo atspalvio metaforų vartojimas išlaikant taktą, ne visai sąmoningas pirmenybės teikimas kategorijai žmonių, kuriai priklauso vertintojas.
- **Nežymi** diskriminacija suprantama kaip nenoras bendrauti, kartu valgyti, šalinimasis, pajuokiamas žargonas, vartojamas nesilaikant taktiškumo.

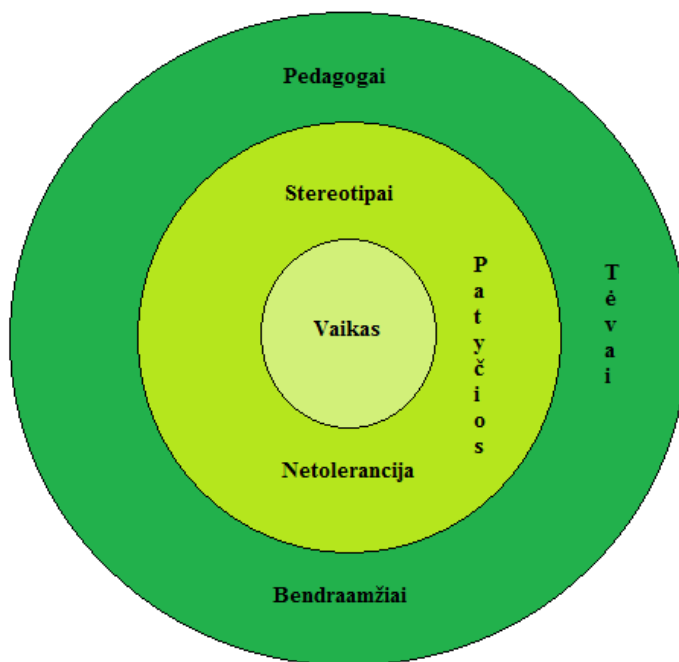
- **Vidutinė** diskriminacija – aiškiai išreikštos neigiamos nuostatos, jų išsakymas, pvz., aklo pavadinimas žlibiu, seno žmogaus – nukaršusiu kvaiša ir pan.
- **Didelė** diskriminacija apibūdinama kaip paslėpti (slepiami) aktyvūs diskriminacinio pobūdžio veiksmai, mėginimas trukdyti siekti tikslų, išsisukinėjimas priimant į darbą, mokyklą, partiją, visuomenės organizaciją.
- **Labai didelė** diskriminacija apibrėžiama kaip ypač stipri verbalinė agresija, barimasis, juodinimas, atviras pajuokimas, šmeižtas siekiant sumenkinti, straipsnių prieš diskriminuojamą grupę rašymas.
- **Visiška diskriminacija (viktimizacija)** – spontaniška fizinė agresija, persekiojimas, pavieniai prievartos veiksmai, patyčios, smurtas diskriminuojamos grupės atžvilgiu, protiškai atsilikusių sterilizacija (ibid.).

Be aukščiau minėtų grupių, diskriminacija skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę. Pagal LR Lygių galimybių įstatymą **tiesioginė diskriminacija** – „elgesys su asmeniu, kai dėl jo amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų taikomos prastesnės sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui <...>“ (LR Lygių galimybių įstatymas, 2003). Tuo tarpu **netiesioginė diskriminacija** galima, kai dėl tam tikrų reikalavimų viena ar kelios žmonių kategorijos gali atsidurti blogesneje padėtyje (Bagdonas, Lazutka ir kt., 2007, cit. pagal. Jonutytė I. ir kt., 2009).

Teigiama, kad dirbant su jaunimu būtina imtis ryžtingų rasinės diskriminacijos prevencijos priemonių ir kovoti su juo, įskaitant politiką, aiškias taisykles ir drausminančias priemones (Aleksejūtė, Pilinkaitė-Sotorovič ir kt., 2010, p. 24).

Lietuvoje atliktas tyrimas *Antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos kitam ugdymas* parodė, kad vaiko diskriminacija gali būti kelių lygių (žr. 2 pav.), t.y. diskriminacija gali būti iš pedagogų, mokyklos administracijos atstovų ir mokinių vienu metu. Toks elgesys tampa „užkratu“ ir pradeda plisti kitų bendraamžių, pedagogų, vadovų tarpe (pavyzdžiui, mokytojas, nepagarbiai kreipiasi/pavadina vieną mokinį ir tai gali skatinti kitus bendraklasius šaipytis, tyčiotis ir vaiko). Galima teigti, kad sąlygas rasinės diskriminacijos apraiškai plisti sudaro tiek pedagogai, tiek šeima, tiek patys besimokantys.

Apžvelgus kitų autorių tyrimu rasinės diskriminacijos tema (Leončikas, 2002; Jonutytė, Rupšienė, Šmitienė ir kt., 2009; Roscigno, 2007; Kathy, 2006; ir kt.) galima daryti išdava, kad rasinę diskriminaciją sudaro trijų sluoksnių ratas.

2 pav. Rasinės diskriminacijos ratai (sudaryta autorės)

Galima teigti, kad vaiko rasinei diskriminacijai vystytis įtakos turi: tėvai, pedagogai ir bendraamžiai. Šios trys grupės turi didžiausia įtaką augančio vaiko/jaunuolio gyvenime. Kaip buvo minima ankstesniame skyriuje vaiko pasaulėžiūrą formuoja tėvai, pedagogai ir bendraamžiai, iš jų poelgių, nuostatų, vertybių į vaiko/jaunuolio gyvenimą ateina: netolerancija, patyčios ir stereotipai, kurie laikui bėgant tampa norma. Vaiką/jaunuolį įtakojančios šios dvi grupės ugdo vaiko nuostatas apie mažumas, kas toleruotina, o kas ne, morales normas ir pan.

1.3. Netolerancijos, patyčių ir stereotipų apraiškos

Labai svarbų vaidmenį mūsų gyvenime vaidina santykiai su kitais bei jų santykis su mumis. Kaip buvo minėta ankstesniuose skyriuose Lietuva – tai margaspalvė šalis su skirtingų religijų, rasių, kultūrų žmonėmis, todėl šių dienų visuomenei svarbus tarpusavio santykis, pakanta bei tolerancija. Tačiau

nepaisant to, kad Lietuvos visuomenėje (taip pat ir bendrojo lavinimo mokykloje) stengiamasi ugdyti tolerantišką jaunimą skirtybių atžvilgiu visgi susiduriame su netolerancijos apraiškomis.

Vis dėl to, tolerancijos ugdymui (ne)tolerancijos ugdymui didelę įtaką daro keli veiksniai, tai mokykla, šeima bei visuomenė. Galima teigti, kad švietimas įsipareigoja puoselėti ir suteikti galimybę mažumų (tautinių, etninių, kultūrinių, rasinių ir pan.) atstovams visapusiškai integruotis į dominuojančios visuomenės, t.y. Lietuvos visuomenę, bei sudaryti sąlygas pedagogams bei ugdytiniams iš arčiau susipažinti su mažumomis, taip skatinant toleranciją. Terminas *tolerancija* kilęs iš senosios graikų kalbos žodžio „talao“ arba „tlao“ reiškiančio: išveriu, pakeliu, pakenčiu. Lietuvių tarptautinių žodžių žodyne sąvoka *toleruoti* turi kelias reikšmes: 1. leisti kam nors įvykti ar egzistuoti; 2. Pakęsti, išverti kieno nors nemalonų poveikį; 3. Gerbti ir pripažinti kitų žmonių teisę į savitas pažiūras, įsitikinimus ar elgesį, nemėginant jų užgniaužti, nuslopinti ir kt., (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Pasak Plečkaičio (1998) „galime išskirti tris esmines tikrosios tolerancijos sąlygas. Pirmą, toleruoti galime tik tai, ką vertiname neigiamai, kam nepritariame, kas mums nemalonu. Antroji – tai manymas ar žinojimas, kad galima pasipriešinti tam, kas vertinama neigiamai. Trečioji – apsisprendimas laisva valia išverti tai, kam nepritariama“. Kitaip tariant toleranciją galima pavadinti kitoniškumo pripažinimu arba gerbimu. Laisvoje, demokratinėje visuomenėje tolerancija tai veiksmai nepažeidžiantys kitų asmenų teisių ir laisvių. Kitą vertus tolerancija įgauna smurtinės apraiškos skonį, kuris yra ryškiausia netolerancijos pasekmė. Tolerancijos ugdymui vaikų atžvilgiu pamatinės vertybės teikia šeima bei mokykla. Nepaisant to, kad švietimo sistema deda ilgametės pastangas ugdyti toleranciją mažumų (tautinių, kultūrinių, rasinių ir pan.) atžvilgiu, mokykloje vis dažniau susiduriama su netolerancijos apraiškomis.

Netolerancija tai sudėtinė rasinės diskriminacijos dalis (žr. 2 pav.), tai pagarbos kitokiems įpročiams ir įsitikinimams stoka. Netolerancija pasireiškia, kai žmonėms neleidžiama elgtis kitaip ar laikytis kitos nuomonės (Brander P. ir kt., 2007). Vaikų netoleranciją formuoja suaugusiųjų pažiūros ir nuostatos. Pasak Sprindžiūno tolerancija skamba kaip iššūkis edukologams ir visiems švietimo sistemos dalyviams revizuoti esamus ir galbūt kurti naujus moralinius, socialinius, netgi politinius standartus (Sprindžiūnas, 2004).

Nagrinėjant netolerancijos sampratą tolerancijos ugdymo ekspertas Vogtas (1997) pastebi, kad „neįmanoma ugdyti abstrakčios tolerancijos“. Atkreipiant dėmesį į humanistinę ugdymo koncepciją bei

jos pradininkus C. Rogersą ir A. H. Maslow galima teigti, kad pedagogo uždavinys yra susikoncentruoti ties ugdymo sąlygomis, o ne ties pačiu ugdymo procesu. Atsiriboti nuo kritiško požiūrio, o „priimti juos tokius, kokie yra, neprimesti savo vertybių, pripažinti jų teisę savitai mąstyti ir elgtis“.

Anot V. Žemaičio (pagal Sprindžiūną, 2004) moksleivių tolerancijai ypatingą reikšmę turi paties pedagogo tolerantiškumas, kuris remiasi:

1. dideliu intelektiniu išprusimu ir plačiu akiračiu;
2. proto lankstumu ir dvasinio pasaulio turtingumu;
3. aukštu etninio mąstymo ir pažinimo lygiu;
4. giliu žmogiškumu ir emociniu jautrumu kitam asmeniui;
5. būdo švelnumu ir taikingumu, savikritiškumu ir kuklumu;
6. aukšta elgesio kultūra, taktiškumu.

Šie būdo bruožai – tai sėkmingos pedagoginės sąveikos ir tolerancijos ugdymo prielaidos (Sprindžiūnas, 2004). Pedagogas elgdamasis pagal V. Žemaičio modelį rodo skirtybės toleranciją ir taip skatina elgtis ugdytinius.

Tuo tarpu edukologas Brownas (1995) teigia, kad „tolerancija yra pati svarbiausia sąlyga dialogui prasidėti ir pereiti į bendradarbiavimo požiūriui aukštesnę pakopą – skirtybių integraciją“. Tolerancijos ugdymas turi įtakos ne tik pamokose ir pamokos turiniui, auklėjimui ar mokymo būdai, tai turi įtakos klasės bei mokyklos atmosferos kūrimui, kas yra taip pat labai svarbu. Klasės atmosfera kuriama pedagogo pagalba, kadangi jis yra klasės moderatorius, kuruojantis ir organizuojantis pamokinę veiklą, todėl galima teigti, kad nuo pedagogo pažiūrų, elgesio, verbalinio išsireiškimo priklauso ugdytinių netolerancijos apraiškos.

Mokykla tai institucija, kuri suteikia pamatus vaiko pasaulėžiūros formavimui, mokykla turi didelę įtaką atmetant ar priimant tam tikrus socialinius prietarus (pavyzdžiui, išankstinį priešišumą tam tikrai žmonių grupei), išsiugdyti konfliktų sprendimo būdus ir pan. Taip pat mokykloje besimokantysis išsiugdo socialinę, moralinę atsakomybę už savo poelgius. B. A. Readon nuomone, palankias sąlygas tolerancijai ugdyti teikia literatūros, užsienio kalbų, istorijos, visuomenės mokslų, filosofijos, etikos, religijų, menų ir kitos pamokos. Vadinasi, tolerancijos ugdymo sėkmė mokykloje priklauso nuo kryptingo pasinaudojimo mokomųjų dalykų galimybėmis bei pozityvios pedagogų ir moksleivių sąveikos (Sprindžiūnas, 2004).

Jovaišos (1995) teigimu “auklėjimas bus sėkmingas tik atsižvelgus į auklėtinių poreikius, ir į jų asmenybės ypatumus“. Kaip teigia daugelis autorių (Jovaiša 1995; Žemaitis 1997; Bitinas 1995; ir kt.), didelę įtaką vaiko raidai, ugdymui lemia šeima, mokykla ir visuomenė. Šeima tai pamatas vaiko socialiniai integracijai, kultūros, tradicijų puoselėjimui bei tolerancijos ugdymui. Pasak Sprindžiūno (2004) „jei šeimos santykiai darnūs, paremti pagarba ir meile, visų narių esminiai poreikiai tenkinami, ir jų individualybės gali laisvai pozityviai reikštis, šeimos gyvenimo patirtis gali tapti tolerantiškos asmenybės raidos prielaida“ (Sprindžiūno, 2004, p. 20). Galima teigti, tiek šeima, tiek mokykla kaip atskiri elementai negali pilnavertiškai ugdyti vaiko tolerancijos, todėl būtinas tėvų ir pedagogų dialogas.

Pasak Sprindžiūno (2004) „mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad socialinė aplinka yra lemiamas veiksnys, formuojantis asmenybę, todėl nuo šeimos, švietimo įstaigos, bendruomenės – t.y. visų mūsų – priklauso ar vaikas bus tolerantiškos visuomenės dalimi“ (Sprindžiūno, 2004, p. 30). Nepaisant teorinių įžvalgų apie tolerancijos puoselėjimą realybė atskleidžia kitokią vaizdinį. Jungiantis kultūroms vietoje to, kad taptumėme tolerantiškesni, pakantesni skirtybėms, esame linkę netoleruoti, tyčiotis, užgaulioti mažumos poziciją užimančius asmenis.

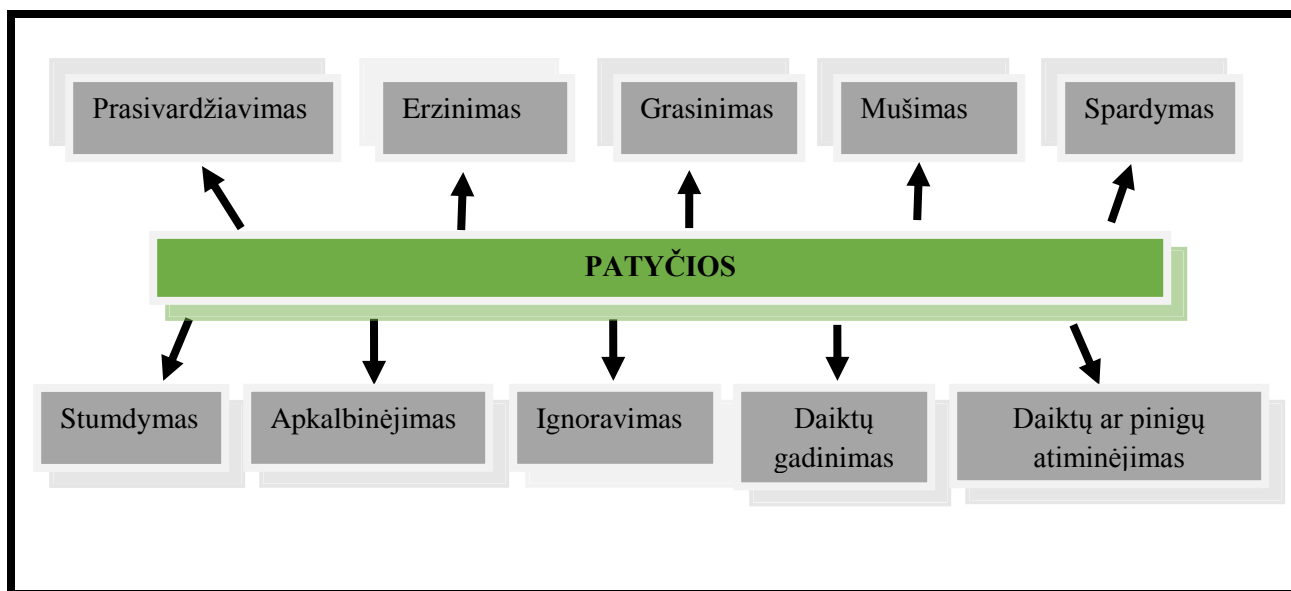
Kaip teigė Riaskova (2007) „pirmiausiai, reikėtų atkreipti dėmesį į jaunimą, juk vaikystė – tai toks laikotarpis, kai perimame pasaulio vizijas, supratimą ir tam tikras vertybes iš mūsų tėvų. Jie formuoja pagrindą, kuris duoda pradžią mūsų besiformuojančioms pažiūroms ir nuostatoms“ (Riaskova, 2007, p. 11).

Galima teigti, kad tolerancijos ir pagarbos ugdymas yra siejamas ne tik su šeimoje vykstančiais procesais, svarbus yra ir ugdymo įstaigų, ypač bendrojo lavinimo mokyklų vaidmuo, nes mokykloje mokiniai ne tik įgyja akademinį žinių, bet ten formuojasi jų vertybių sistema. Šiaulių Juventos pagrindinės mokyklos atliktas tyrimas apie netolerantišką elgesį parodė, kad netolerancija pasireiškia: priekabiavimu, apkalbomis, tyčiojimusi, veidmainišku elgesiu, smurtu, prasivardžiavimu, pavydu, konfliktais (Skyrienė, Tolstikova, 2008).

Netolerancijos atšaka – patyčios, kurios kaip diskriminacija, nagrinėta aukščiau esančiame skyriuje, išauga į fizinį smurtą, baigtinę diskriminacijos formą.

Patyčios (angl. bullying) tai tyčinis, pasikartojantis, agresyvus vaikų ir paauglių elgesys, nukreiptas į silpnesnį vaiką, siekiant sukelti jam skausmą – fizinį arba emocinį (Ignatavičiūtė, Tomkuvienė, 2008). Taip pat patyčių sąvoka sietina su – sąmoningu, neišprovokuotu, nuolatinio vieno asmens ar grupės fiziniu ar žodiniu asmens užgauliojimu siekiant sukurti nuolatinis prievartos ar

įžeidinėjimų modelius (Targamadžė, 2007). Esama įvairių patyčių formų, kurios yra tarpusavyje susijusios.

3 pav. Patyčių formos (sudaryta autorės, remiantis A. Ignatavičiūte, R. Tomkuviene, 2008; Olweus, 1994; Pellegrini, Long 2002; Rivers, Rmith, 1994)

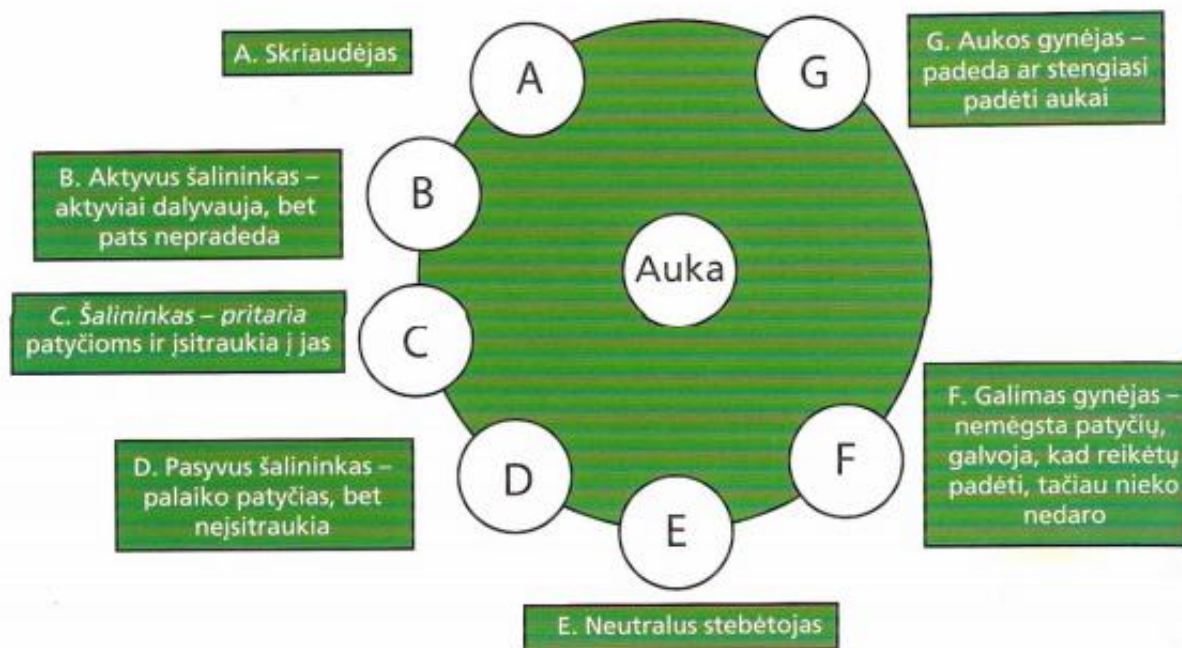
Pagal Patyčių formas (žr. 2 pav.) vaikai, jaunuoliai, paaugliai linkę rinktis kelis patyčių būdus. Kitaip tariant jie gali tyčiotis įvairiausiai būdais pvz., stumdytis, gadinti daiktus, prasivardžiuoti ir pan.

Mokslinėje literatūroje išskiriami du patyčių tipai: *tiesioginės* ir *netiesioginės* patyčios (Olweus, 1978, 1991, 1993, 1994; Pellegrini, Long 2002; Rivers, Rmith, 1994). Tiesioginės patyčios daromos santykinai atviromis atakomis puolant aukas, užgauliojant, pravardžiuojant, grasinant. Tai gali būti tiek fizinė, tiek verbalinė agresija. Tuo tarpu netiesioginės patyčios išsiskiria socialinės izoliacijos forma arba išstūmimu iš grupės (Olweus, 1993, 1994).

Pallegrinti ir Long (2002) pagal dominuojančias patyčių formas išskyrė verbalines ir rašytines patyčias, apimančias pravardžiovimą, neigiamus komentarus, gąsdinimą, bauginančius skambučius telefonu ar elektroninio pašto žinutėmis bei fizinės patyčias: mušimą, stumdymą, kandžiojimąsi, spardymą, plaukų pešiojimą, svetimų daiktų gadinimą, nepagarbių gestų rodymą (Pallegrinti, Long, 2002).

Patyčių apraiška Lietuvoje įgauna vis ryškesnį atspalvį bendrojo lavinimo mokyklose, kuri dažniausiai nukreipta mažumų link. Vaikai patyčias nukreiptas į rasines mažumas formuoja artimiausioje aplinkoje t.y. šeimoje ir mokykloje. Besiformuojanti vaiko pasaulėžiūra priklauso nuo to kas yra laikoma „norma“ arba toleruotina šeimoje, o kas ne. Pavyzdžiui, jeigu šeimoje šaipomasi iš juodaodžių, lyginant juos su beždžionėmis, juodadarbiais ir pan., tikėtina, kad vaikas augantis tokioje aplinkoje perims suaugusiųjų požiūrį. Taip pat galime teigti ir apie agresiją (patyčias), jeigu šeimoje tėvai su vaiku elgiasi šiurkščiai, menkina jį/ją, tikėtina, kad vaikas perims tėvų elgesio modelį ir pritaikys jį bendraamžių grupėje.

Dar vienas labai svarbus veiksnys vaiko gyvenime – bendraamžiai. Bendraamžiai taip pat, kaip tėvai ar mokykla (mokytojai) formuoja vaiko vienokias ar kitokias nuostatas apie tam tikras grupes. Ypač paauglystės laikotarpiu jaunuoliams svarbu būti pripažintiems, pritaipiti bendraamžių grupėje. Ne paslaptis, kad jaunuoliai linkę elgtis vienaip ar kitaip tik tam, kad pritaipytų prie grupės ir netaptų atstumtaisiais ar patyčių objektais. Norvegų psichologas profesorius D. Olweus sudarė schemą vaizduojančią jaunuolių vaidmenis, kurie yra dinamiški, t.y. vaikui užimančiam aukos vaidmenį, pasikeitus situacijai gali tapti skriaudėju ir atvirkščiai:

4 pav. Vaikų vaidmenys patyčių situacijoje (Cris Goldy pagal Povilaitį, Jasiulionę, 2007, p. 28)

Patyčių situacijoje vaikai gali būti skirtinguose vaidmenyse:

- **Auka** – vaikas, kuris patiria kitų vaikų patyčias.
- **Skriaudėjas** – tai yra tam tikras lyderis, kuris dažniausiai pradeda, inicijuoja patyčias ir ieško palaikymo, stengiasi įtraukti kitus.
- **Aktyvus šalininkas** – vaikas, kuris palaiko patyčias, prisijungia prie skriaudėjo (antrina jam), tačiau yra nelinkęs pirmas pradėti tyčiotis.
- **Šalininkas** – palaiko tyčiojimąsi, pritaria jam ir jame dalyvauja (tačiau ne taip aktyviai, kaip skriaudėjas ar aktyvus šalininkas).
- **Pasyvus šalininkas** – pritaria patyčioms, tačiau aktyviai neįsitraukia.
- **Neutralus stebėtojas** – tikrai stebi, kas vyksta. Stengiasi išlikti nuošalyje ir, jeigu jo asmeniškai tai neliečia, stengiasi niekaip neįsivelti.
- **Galimas gynėjas** – nepritariantis patyčioms vaikas, kuris norėtų padėti aukai, bei nieko nedaro, greičiausiai bijodamas pats tapti patyčių objektu.
- **Aukos gynėjas** – vaikas, kuriam nepatinka patyčios ir kuris stengiasi padėti aukai apsiginti arba bando sustabdyti patį priekabiavimą. Tai irgi neretai yra lyderis, kuris gali išdrįsti pasipriešinti skriaudėjams.

Taip pat galima teigti, kad vaiko nedalyvavimas patyčiose ir laikymasis nuošalyje taip pat laikoma kaip viena iš patyčių formų, kadangi vaikas laikydamasis atokiai ir stebėdamas situaciją prisideda prie patyčių toleravimo (Povilaitis, Jasiulionė, 2007). Šeimos, mokyklos (mokytojų) bei ugdytinių pasaulėžiūra bei vertybės, moralinės nuostatos, vaidmenys plečia arba užkerta kelią visuomeninei netolerancijos ir patyčių raidai.

Lygiagrečiai su netolerancijos ir patyčių apraiškomis eina stereotipai. Stereotipai tai multikultūrinio ugdymo sudedamoji dalis, kadangi komunikuojant įvairioms kultūroms, tautoms, religinėms bendruomenėms, rasėms neišvengiamai susiduriame ne tik su netolerancija ar patyčiomis, tačiau šiame ugdymo procese atsiranda vietos ir stereotipams.

Sąvoka *stereotipas* – tai supaprastintas iš anksto priimtas požiūris, kuris nesiremia asmenine žmogaus patirtimi. Jis iškyla per tarpinio objekto pažinimą: „mums apie pasaulį kalbama tol, kol pažįstame jį per patirimą“ (Lipmann, 1992, p. 12 - 13). Kitaip tariant, stereotipai – tai nusistovėjęs individo požiūris apie vieną žmogų, žmonių grupę. Stereotipai gali būti *platūs* (žydai, juodaodžiai,

baltieji ir pan.) arba *siauri* (moterys feministės ir pan.). Taip pat stereotipai gali būti *individualūs* arba *socialiniai*. Socialiniai stereotipai yra tada, kai jais remiasi ne vienas žmogus, bet visa žmonių grupė (Taifel, 2011). Stereotipai taip pat gali išreikšti tam tikras vertybes arba būti *neutralūs* jų atžvilgiu (Taifel, 2011). Neutralaus stereotipo pavyzdys gali būti, kad visi kinai yra žemo ūgio. Toks vertinimas dažniausiai neišreiškia kokios nors vertybinės nuostatos. Stereotipai pasaulį dalija į dvi dalis: *žinomą* ir *nežinomą*. Tai kas žinoma, tampa sinonimu „gerai“, o tai, kad nežinoma – „blogai“.

W. Lipmann'as stereotipus vadina – „paveikslėliai galvoje“. Tie paveikslėliai tai – melagingi, nekokybiški ir netobuli vidutiniški dariniai, arba išankstiniai nusistatymai – „emociniai simboliai“, turintys savo vertinamąjį elementą, kuris pasireiškia orientacija į emocinį bendravimą (Lipmann, 1992., p. 18 – 20). Tai dar galima pavadinti išankstine nuomone apie tam tikras grupes, kultūras ar individualius asmenis. Pasak S. G. Melniko (1996) „stereotipai itin pripildyti jausmų“ (Melnik, 1996., p. 45). Dauguma tyrinėtojų (Croteau, Hoynes, 2003, Pruskus, 2004, ir k. t.) vieningai sutinka, kad stereotipus sėkmingai formuoja visuomenės informavimo priemonės. Taip pat teigiama, kad stereotipo palaikymui turi įtakos individų išsilavinimas, intelektas, asmeninės patirtys, normos, įpročiai, socialiniai vaidmenys, gyvenamoji aplinka ir pan.

Stereotipai pavojingi tuo, kad formuoja išankstinę nuostatą, neigiamą nuomonę, fizinę ir psichologinę spaudimą, prievartą. Dažnai stereotipizuojama remiantis vieno asmens, su kuriuo teko bendrauti pavyzdžiu, todėl daromos neteisingos išvados apie visą grupę. Ne išimtis ir bendrojo lavinimo mokyklose, kuriose taip pat vyrauja stereotipinis mastymas mažumų atžvilgiu. Remiantis asmeninėmis nuostatomis, žiniasklaidos įtaka, nuogirdomis, mokiniai, pedagogai bei kitų vaikų tėvai, neretai, turi susiformavę išankstinę nuomonę apie mažumų (rasinių, tautinių, kultūrinių, religinių ir pan.) vaikus.

Stereotipai kelia didelę grėsmę vaikams, kadangi vaikai labai anksti įsisavina bei kartoja grupių stereotipus, ir tai įvyksta daug anksčiau, negu jie gali aiškiai apibūdinti šias grupes. Tėvams ir/ar pedagogams aiškinant vaikams, kad visiškai normalu daryti veiksmus, kurie, jų nuomone nėra normalūs, galima sukelti dar didesnę atmetimą. Galima teigti, kad tam tikrų grupių (tame tarpe ir mažumų) stereotipizavimas kelia didelę grėsmę visuomenės sanglaudai, multikultūrinio ugdymo uždaviniams. Stereotipų skatinimas ir ugdymas tik dar labiau sustiprina rasinės diskriminacijos ir patyčių apraiškas vaikų tarpe bei suaugusiųjų tarpe.

Išanalizavus tolerancijos, netolerancijos, patyčių ir stereotipų apraiškas, galima daryti išvadą, kad patyčių, netolerancijos ir stereotipų apraiškos Lietuvoje įgauna vis ryškesnę atspalvį bendrojo lavinimo

mokyklose, kurios dažniausiai nukreiptos mažumų link. Vaikų netoleranciją formuoja suaugusiųjų pažiūros ir nuostatos. Didelę įtaką patyčių formavime turi ugdytinių vaidmenys, nuo kurių priklauso patyčių forma ir mastas. Taip pat rasinės diskriminacijos sklaidai įtaka turi stereotipų formavimasis tarp „dominuojančios“ visuomenės dalies (tame tarpe ir mokykla), kurie remiasi neapgalvotais, dažniausiai priskiriami, visai grupei, o ne atskiriems atvejams, stereotipais. Moksleivių tolerancijai ypatingą reikšmę turi paties pedagogo tolerantiškumas. Klasės atmosfera kuriama pedagogo pagalba, kadangi jis yra klasės moderatorius, kuriojantis ir organizuojantis pamokinę veiklą, todėl galima teigti, kad nuo pedagogo pažiūrų, elgesio, verbalinio išsireiškimo priklauso ugdytinių (ne)tolerancijos apraiškos.

1.4. Juodaodžio vaiko integracija Lietuvos švietimo sistemoje

Kaip buvo teigta anksčiau Lietuvai didelę įtaką padarė globalizacija, kultūrų maišymasis, ir kiti pasaulį įtakojantys veiksniai. Vykstantys pokyčiai verčia apžvelgti visuomenės švietimo, ekonomikos, politikos bei socialines normas. XXI a. visuomenė tai terpė terpė multikultūrinio ugdymo vystymuisi Lietuvoje. Todėl pastebimas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose pastebimas didėjantis rasinių, tautinių, etninių, kultūrinių mažumų ugdytinių skaičius. Lietuva įtakoja šių pokyčių verčia analizuoti mažumų (šiuo atveju juodaodžių) integraciją į Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklas.

Sąvoka *integracija* apibūdinama, kaip procesas, kurio metu palaikomas tam tikras balansas tarp daugumos ir mažumos kultūrų, nes ir viena, ir kita grupė išlaiko savo identiškumą ir kultūrinius skirtumus; tam tikras daugumos ir mažumos kompromisas. Apžvelgiant integracijos apibrėžimą edukologiniu požiūriu Nkomo, Chishol ir McKinney (2004) integraciją apibūdina, kaip mokykloje vykstančius pokyčius atkreipiant dėmesį į mokinių poreikius; besimokančiųjų skatinimą aktyviai bendrauti klasėje, žaidimų aikštelėje ir neformalių užsiėmimų metu; taip pat diegti žmogiškąsias kultūrų teises. Integracija susijusi su socialinės ir edukacinės segregacijos mažinimu, siekiant visuomenės ir švietimo sanglauda. Galima teigti, kad integracijos uždavinys rasti bendrus sąlyčio taškus tarp skirtybių.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose pedagogai vis dažniau susiduria su rasinių, tautinių, kultūrinių, etninių mažumų ugdytiniais, tačiau XXI a. Lietuvos visuomenėje ir švietimo sistemoje susiduriame su vis retesnėmis mažumų grupėmis. Nenustebtumėme JAV, Jungtinėje Karalystėje ar kitoje didesnėse ES šalyse sutikę juodaodį vaiką, suaugusįjį ar pagyvenusio amžiaus žmogų, vis dėl to

Lietuvoje neretai pastebimas visuomenės požiūris į kitaip atrodančius asmenis (šiuo atveju juodaodį), kas įtakoja aplinkinių nuostabas ar neetišką elgesį. Kadangi Lietuva kaip ir kitos šalys veikiamos migracijos fenomeno, todėl gali teigti, kad Lietuvoje daugėja ne tik visuomenėje žinomų mažumų skaičius (rusų, lenkų, romų, armėnų ir pan.), tačiau didėja skaičius tokių asmenų, kurie Lietuvoje mažai žinomi ir pastebimi.

Nagrinėjant juodaodžio vaiko integraciją Lietuvos švietimo sistemoje būtina apibrėžti, kaip žodynai traktuoja šią sąvoką.

Lietuvių kalbos žodyne *juodaodis* turi dvi reikšmes: 1. tai žmogus, kurio juoda oda; 2. juodosios rasės žmogus, negras. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000). Nagrinėjant šį Lietuvai aktualų reiškinį juodaodžio sąvokai vartojama sinoniminė reikšmė *tamsiaodis*, kuris apibrėžiamas, kaip „tamsios (tamsiai rudos, raudonos ar juodos spalvos) odos, gymio asmuo; kurio tamsi oda“ (Merriam-Webster's Dictionary and Thesaurus, 2006).

Tamsiaodžio apibrėžimas laikytinas sinonimišku juodaodžio apibrėžimui, kadangi Lietuvos visuomenėje dažniausiai šeimos auginančios juodaodį vaiką yra mišrios, t.y. vienas iš tėvų baltaodis, kitas juodaodis. Galima pastebėti, kad „šiandieninėje visuomenėje pastebimi ryškūs skirtumai tarp baltaodžių ir juodaodžių požiūrių į mokyklų rasinę integraciją“ (Kivilu, Diko, Mmotlane, 2010, p. 128).

Lietuvos mokyklų vienas iš pagrindinių uždavinių – bendradarbiavimas su tėvais. Mokykla ir šeima – du institutai atsakingi už jaunosios kartos ugdymą. Mokyklą ir šeimą sieja vieningas objektas – vaikas. Pagrindinis Lietuvos bendrojo lavinimo modelis turėtų būti mokytojas – šeima – mokinys. Pasak L. Jovaišos (1993) „mokinių mokymosi, elgesio ir darbo aktyvumą įtakoja šeimos, mokyklos ir visuomenės auklėjamojo poveikio suformuluotų motyvų kompleksas“ (Jovaiša, 1993 p. 220 – 234). Vaiko integraciją mokykloje įtakoja šeimos sudėtis, narių tarpusavio santykiai, psichologinis klimatas šeimoje (Dapkienė, 1994). Siekiant kuo lengvesnės vaiko integracijos tėvai ir pedagogas privalo palaikyti glaudų ryšį tiek formalus tiek neformalus ugdymo klausimais. Pasak D. Janonienės (2005) „abipusis dalinimasis informacija ir intuicija apie vaikų poreikius ir vystymosi pasiekimus padeda tiek šeimai, tiek pedagogų tikslų įgyvendinimui“ (Janonienė, 2005, p. 11).

Nepaisant to, kad Lietuvos mokyklose diegiamos multikultūrinio ugdymo programos skelbiančios lygias teisias, demokratines, moralines nuostatas visų ugdytinių atžvilgiu, susiduriame su mažumų (rasinių, tautinių, kultūrinių, religinių) integracijos iššūkiais.

1.5. Juodaodžio vaiko integracijos ir mokymosi iššūkiai

Humanistinės psichologijos atstovas A. Maslow (1999) teigia, kad „mokykla turi būti ta vieta, kur augantis žmogus galėtų pabandyti surasti save, išsiaiškinti, ką jis mėgsta ko nori, kas jis ir kuo jis galėtų būti ugdymo vertybės reikalingos gyventi valstybėje – atsakomybė, pasitikėjimas savimi, laisvė - <...> tai realizacija to, kad galima gyventi savo gyvenimą, čia ir dabar <...>“ (Maslow, 1999, p. 407).

Mokykla tai organizmas turintis sudaryti lygias mokymosi galimybes, įvairių grupių vaikams (rasinių, ir etninių grupių), tenkinant jų poreikius (Berque, 1992). Mažumų integracija mokykloje sudėtingas ir dažnai ilgas procesas. Juodaodžių vaikų integracija Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose kelia dar didesnes diskusijas, kadangi vienas iš pagrindinių integracijos iššūkių tampa odos spalva. Pritapti mokyklos bendruomenėje ir būti pripažintam bendraamžių tarpe (klasėje) labai svarbus dalykas. Mažumų vaikams sunku likti nepastebėtiems, neatpažintiems ir dėl to jie tampa ypač pažeidžiami, priklausomi nuo visuomenėje vyraujančių stereotipų, patyčių ir išankstinių nuostatų.

Juodaodžių vaikų besimokančių Lietuvos mokyklose mokymosi pasiekimus dažniausiai nulemia klasės aplinka, .t.y. kokia atmosfera vyrauja tarp pedagogo, bendraamžių. Pastebėta, kad juodaodžių vaikų integracija vyksta teigiama arba neigiama linkme. Pasak lygių galimybių plėtros centro projektų vadovės, dr. M. Jankauskaitės (2012) „pažeidžiami mažumų vaikai tampa per pertraukas mokyklose ar leisdami laiką vietos bendruomenėse“ (Jankauskaitė, 2012, p. 20). Vaikas – ne tik mokymo procesas, tenka galvoti, ką daryti, kad jis gerai jaustųsi ir už pamokos ribų. Tai iššūkis, nes moksleiviai atsineša nuostatas į mokyklą, reikia įveikti jų kultūrinį pasipriešinimą (Jankauskaitė, 2012). Galima teigti, kad didžiausias iššūkis integracijos procese tampa į mokyklą atsineštos išankstinės nuostatos, stereotipai, kurie apsunkina mažumų mokymosi pasiekimus bei integraciją.

2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI

2.1. Tyrimo metodologinės nuostatos

Siekiant išanalizuoti juodaodžių vaikų integraciją Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose bei pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui buvo remiamasi socialinio teisingumo švietimo teorinėmis nuostatomis.

Rawlso teisingumo teorija. Rawlso teisingumo teorijoje daug dėmesio skiriama lygių galimybių užtikrinimui ir teisingam socialinių gėrybių pasiskirstymo procesui, kuriame išsilavinimas vaidina esminį vaidmenį (Žalimienė, Lazutka, Skučienė ir kt., 2011). Ši teorija leidžia analizuoti juodaodžių vaikų mokyklinę integraciją, vaikų sunkumus, pedagogų ir bendraamžių elgesį juodaodžių vaikų atžvilgiu.

Pasak Rawlso (1971) yra pagrindiniai trys principai:

- kiekvienas asmuo turi turėti lygią teisę į plačiausią pamatinę laisvę, suderinamą su atitinkama kitų laisve (vienodos laisvės principas);
- Socialinė ir ekonominė nelygybė turi būti tvarkoma taip, kad teiktų didžiausią naudą labiausiai nuskriaustiems visuomenės nariams (skirtingumo principas);
- Būtų užtikrintas visų postų ir profesinių pozicijų prieinamumas visiems (teisingos galimybių lygybės principas) (Rawls, 1971).

Kitų autorių (Benadusi, 2001) teigimu, Rawlso teisingumo teorija nėra universali ir tinkanti tik tam tikram kontekstui. Pagrindinis konteksto bruožas, kuriame taikomas lygių galimybių principas – centralizuoto socialinio reguliavimo buvimas ir pripažinimas, kad žmonių būtis yra socialiai sukeičiama vietomis (asmenys patenka į skirtingas pozicijas per savo gyvenimo ciklą). Šios aplinkybės būdingos mokyklos gyvenimui, todėl lygių galimybių problematika yra aktuali švietimo srityje (Benadusi, 2001, cit. Žalimienė, Lazutka, Skučienė, 2011). Kadangi tiek visuomenėje tiek švietimo sistemoje vyrauja daugumos ir mažumos apraiškos L. Žalimienės, R. Lazutkos, D. Skučienės (2011) teigimu „<...> labai sudėtinga praktiškai išlaikyti pusiausvyrą tarp skirtingumo ir lygių galimybių principų. Neišvengiamai atsiranda ginčų, laviruojant tarp besimokančiųjų lygių galimybių užtikrinimo ir jų skirtingo potencialo realizavimo siekių“ (Žalimienės, Lazutkos, Skučienės, 2011, p. 16). Nepaisant to, kad Rawlso teisingumo teorija analizuoja lygių galimybių problematiką, ją galima priskirti šio tyrimo problematikai,

kadangi juodaodžių vaikų integracija iš dalies susijusi su lygiomis galimybėmis ir teisėmis. Tyrime gvildenamos patyčių, diskriminacijos, tolerancijos ir kt. aspektai suponuoja juodaodžių vaikų integracijos problemišumą.

Funkcionalistinė socialinio teisingumo prieiga. Funkcionalistinė prieiga susiformavo remiantis funkcionalistine teorine tradicija (Durkheim 1962; Parsons 1937). Funkcionalistinės prieigos pagrindinis principas – nelygė švietimo srityje, kuri kyla įtakojama dviejų veiksnių:

- Priskyrimo – socialinė klasė, sluoksnis, etninė grupė;
- Pasiekimų – kurie, viena vertus, siejami su prigimtiniais asmens gabumais ir, kita vertus, su asmens noru naudoti turimus įgimus talentus (pastangas) (Žalimienės, Lazutkos, Skučienės, 2011).

Kadangi teorija analizuoja socialinės klasės, sluoksnių, grupės pasiskirstymo klausimą, jis aktualus šiam darbui, kurio vienas iš pagrindinių probleminių aspektų juodaodžių vaikų (kaip etninės mažumos) integracija mokyklos bendruomenėje.

2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas

Analizuojant juodaodžių vaikų integraciją Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose bei pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui buvo pasirinktas **kokybinis tyrimas** leidžiantis atskleisti dabartinę tiriamojo reiškinių situaciją ir gauti išsamią informaciją iš pirmų šaltinių t.y. mokytojų, socialinių darbuotojų bei tėvų. Anot Mažeikienės (2002) kokybiniai tyrimai „neslėpdami tyrimo ir tyrėjo subjektyvumo, <...> naudoja fotonuotraukas, gyvenimo istorijų aprašymus (autobiografijas, biografijas, memuarus) remiasi beletristiškai pristatytais faktais. <...> kokybinio tyrimo atstovai pabrėžia socialiai konstruojamą realybę, artimą (emociškai intymų) santykį tarp tyrinėtojo ir tiriamojo <...> pabrėžia vertybinę tyrimo prigimtį“ (Mažeikienė, 2002, p. 35). Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, buvo pasirinkta *pusiau struktūruoto interviu* forma, kurioje iš anksto numatomi pagrindiniai klausimai, t.y. parengtas instrumentas (žr. 2 priedas). Interviu buvo fiksuoti diktofonu. Siekiant išsamesnių atsakymų ir tikslesnių duomenų tam tikru klausimu, apklausejas pusiau struktūruoto interviu metu gali užduoti papildomų klausimų. Dėl tiriamosios problemos subtilumo ir tikslinės grupės dydžio vieno iš tėvų pageidavimu apklausa vyko pasitelkiant informacines technologijas, informantui į klausimus atsakant raštu. Siekiant išanalizuoti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimą multikultūriniam ugdymui bei vaikų

integracijai duomenys surinkti interviu metu buvo analizuojami taikant turinio (angl. content) analizės metodą.

Tyrimas buvo atliktas dviem etapais. Pirmą, 2013m. lapkričio mėnesį buvo atliktas pilotinis pusiau struktūruotas interviu su juodaodžio vaiko mama. Pilotinis tyrimas buvo siekiama išnagrinėti juodaodžių vaikų tapatumo problematiką. Nagrinėjant tapatumo problematiką pastebėta, kad didesnė problema mokyklos pasirengimas multikultūriniam ugdymui bei juodaodžių vaikų integracija Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, todėl buvo nuspręsta koreguoti tyrimo instrumentą ir gilintis į mokyklos pasirengimą multikultūriniam ugdymui bei vaikų integraciją mokykloje.

Pagrindinis tyrimas buvo atliktas 2014 m. sausio – balandžio mėnesiais. Kaip ir pilotiniame tyrime buvo pasilikta prie kokybinio tyrimo metodo, t.y. pusiau struktūruoto interviu. Tyrime dalyvavo 3 Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai dirbantys su juodaodžiais vaikais ir 1 socialinė darbuotoja stebinti juodaodžių vaikų integraciją mokykloje. Tyrime taip pat dalyvavo 4 Šiaulių mieste gyvenantys tėvai auginantys juodaodžius vaikus. Kadangi tikslinė grupė Lietuvoje užima mažumos poziciją, siekiant surinkti kuo didesnę skaičių tėvų auginančių juodaodžius vaikus buvo pasitelkti įvairūs informantų rinkimo būdai: internetas, t.y. internetinės svetainės, kuriose lankosi mamos, sniego gniūžtės atrankos metodas, pažįstamų ratas. *Sniego gniūžtės* metodas suteikė galimybę atrinkti asmenis pasižyminčius tam tikromis savybėmis. Po to šie asmenys nurodė kitus, turinčius analogiškų savybių, o šie dar kitus ir t.t... Kadangi tikslinė grupė (vaikai) išsiskiria iš visuomenės odos spalva ir išvaizda, siekiant apsaugoti informantų teises tyrimo metu laikomasi anonimiškumo principo, t.y. juodaodžių vaikų tėvų pageidavimu tyrime vaikų vardai neminimi arba pakeisti, šią sąlygą kėlė tyrimo dalyviai. Tyrimo metu dalyvavusios mokyklos, kuriose mokosi juodaodžiai vaikai užšifruoti kodais. Tyrime dalyvavusių informantų vardai ir mokyklų pavadinimai buvo koduojami. (žr. 3 priedas)

Pasak I. Luobikienės (2006) „interviu yra viena svarbiausių duomenų rinkimo priemonių kokybiniame tyrime“ (Luobikienė, 2006, p. 69). Šis metodas leidžia priartėti prie „žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo“ (ibid.) Interviu metodas patogus tuo, kad gali būti naudojamas „ankstyvuose tyrimo stadijose, siekiant patikslinti tyrinėjimo hipotezių problematiką ir formuluotes“ (Valackienė, Mikėnė, 2008, p. 131). Tyrime pasirinktas **pusiau struktūruotas interviu**. Leonavičiaus (2004) teigimu, „interviu yra interviuotojo (klausiančiojo) ir interviuojamojo (atsakančiojo) pokalbis, panašus į kasdienį žmonių bendravimą, bet kaip mokslinė sociologinio tyrimo priemonė interviuotojo pozicija skiriasi išankstiniu pasirengimu pokalbiui su respondentu, susietas su konkrečiu

tyrimu klausimu bei specifiniais tyrimo tikslais“ (Leonavičius, 2004, p. 32). Kokybinis metodas, t.y. pusiau struktūruotas interviu pasirinkimą lėmė keli veiksniai: pirmiausia, kokybinis metodas kitaip nei kiekybinis nagrinėja tyrimo dalyvių suvokimą apie pasaulį ar problemą, kaip jų vienokie ar kitokie poelgiai formuoja socialinę realybę (Kardelis, 2005). Kokybinio tyrimo metu analizuojami kokybiniai duomenys, išreikšti žodine forma, teiginiais, kategorijomis ir subkategorijomis (Bitinas, 2006). Interviu metodas leidžia išnagrinėti, kaip tyrime dalyvavę pedagogai, socialinė darbuotoja bei tėvai suvokia multikultūrinio ugdymo sampratą, kokios sudedamosios dalys sudaro multikultūrinį ugdymą, ar multikultūrinis ugdymas diegiamas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose ir kt. Taip pat nagrinėjama juodaodžių vaikų integracija mokykloje, siekiama išanalizuoti švietimo įstaigos ir tėvų požiūrį į vaikų integracijos klausimą, t.y. ar vaikai susiduria su kažkokiais integraciniais sunkumais, kaip sprendžiamos problemos, kaip vyksta komunikacija tarp pedagogų ir tėvų integracijos klausimais ir pan. Interviu metodas leidžia tyrime dalyvavusiems asmenims išsakyti savo patirtį vienu ar kitu klausimu. Interviu metu gauti duomenis suteikia galimybę įvardinti pagrindines vaikų integracines problemas bei pasirengimą multikultūriniam ugdymui.

Kokybinio tyrimo, t.y. interviu duomenys buvo apdoroti taikant **turinio analizės** (angl. *content analysis*) metodą. G. Šaparnis (2000) aptiko daug termino turinio analizė atmainų: *content analizė* (Holsti, 1969), *sisteminė teksto analizė* (Silbermann, 1967), *raiškumo analizė* (Weymann, 1973; Wersig, 1968), *reikšmių analizė* (Bessler, 1970), *kiekybinė turinio analizė* (Scheuch ir Roghmann, 1969; Lisch, 1979a), *asociacijų struktūros analizė* (Lisch, 1979b), *kokybinė turinio analizė* (Mayring, 1988), *hermeneutinė – klasifikacinė teksto analizė* (Mathes, 1988) ir kt. Pagal Žydžiūnaitę (2007), turinio (content) analizės pagrindinės dalys yra šios:

- 1) daug kartų skaitomas tekstas;
- 2) remiantis „raktiniais“ žodžiais, išskiriamos manifestinės kategorijos;
- 3) atliekamas kategorijų turinio skaidymas į subkategorijas;
- 4) atliekamas kategorijų ir subkategorijų interpretavimas bei pagrindimas iš teksto išskirtais įrodymais.

Taikant turinio analizės metodą padeda atskleisti visuomenės tikrovę. „Pedagogikoje ir psichologijoje turinio analizės metodas skirstomas į hermeneutiškai interpretuojančios turinio analizės ir empiriškai aiškinančios turinio analizės metodus“ (Šaparnis, 2000, p. 48). Anot autoriaus hermeneutinis turinio analizės metodas tarnauja, tam, kad perteiktų tekstų giluminę (neretai paslėptą) prasmę. Tai

atliekama interpretavimo technikų dėka. Interpretavimas yra teksto supratimas. Tai užčiuopiamas ir perteikiamas prasmų sąsajų ir giluminių teksto struktūrų kompleksas, tuo pat metu atsiribojant nuo elementaraus ir tiesmuko teksto bei prasmų aiškinimo (Šaparnis, 2000). Siekiant išanalizuoti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimą multukultūriniam ugdymui ir juodaodžių vaikų integracijos sunkumus, tyrimo duomenis apdoroti buvo pasirinktas **fenomenologinė** prieiga. Anot Kardelio (2002) „fenomenologija plačiąja prasme – tai teorinis požiūris, skatinantis tiesioginės patirties studijavimą ir teigiantis, jog elgesį labiau nei išorinė, objektyvi ir fiziškai apibūdinama realybė, determinuoja patirties fenomenui“ (Kardelis, 2002, p. 29). Fenomenologiją pagrindęs Edmundas Husserlis (1970) teigia, kad „matymas, suvokimas yra, iš esmės, kažko turėjimas, ir tuo pat metu turėjimas kažko iš anksto, manymas kažko iš anksto „ (Husserlis, 1970, p. 51). Fenomenologinė prieiga darbe analizuojami – interpretuojami turinio analizės duomenys. Tuo tarpu turinio analizės metodas suteikia galimybę sugrupuoti interviu metu gautus duomenis ir juos priskirti tam tikrai kategorijai ir subkategorijai.

Mokslinės literatūros analizė kaip jungiamoji kokybinio tyrimo grandis buvo atlikta po kokybinio tyrimo etapo. Išanalizuota mokslinė literatūra pagilino supratimą apie tiriamąjį reiškinių – Juodaodžio vaiko integracija Lietuvos švietimo sistemoje.

Tyrimo metu pasirinktas **stebėjimo** metodas siekiant palyginti ar interviu metu gauti duomenys atitinka natūralioje vaikams aplinkoje vykstančius veiksmus. 2014 m. kovo – balandžio mėnesiais Šiaulių miesto N³ buvo atliktas stebėjimas klasės, kurioje mokosi juodaodis vaikas. Kaip teigia Rupšienė (2007) „stebėjimas taikomas sužinoti apie grupės santykius, konfliktų eigą, <...> ir pan.“ (Rupšienė, 2007, p. 109). Kadangi stebėjimas apima nepilnamečius vaikus stebėjimo metodas kitaip nei interviu leidžia apžvelgti jų natūralų elgesį. Siekiant išsamesnių rezultatų stebėjimo metu buvo pasirinktas stebėjimo dalyvaujant tipas. Rupšienės (2007) teigimu, „jeigu tyrėjas yra pats stebimosios aplinkos dalyvis, kiti stebimieji jaučiasi laisviau, mažiau modifikuoja savo elgesį, taigi elgiasi natūraliai“ (Rupšienė, 2007, p. 112). Kaip teigia Kardelis (2002), „<...> nors stebėjimas susijęs su pasyviu aplinkos daiktų ar reiškinių suvokimu, tačiau mūsų sąmonė ne tik atspindi pasaulį, bet ir jį kuria. Todėl yra galimos įvairios šio proceso klaidos, netgi jutiminės iliuzijos“ (Kardelis, 2002, p. 69). Kitaip tariant, stebėjimo metodas susiduria su objektyvumo klausimų, kadangi stebėtojas turi išankstinę nuomonę, kas neretai apsukina stebėjimo procesą. Nepaisant to, kad stebėjimo metu sunku išlaikyti objektyvumą, stebėjimo metu gauti duomenys paneigs arba patvirtins tyrime keliamą hipotezę, t.y. ar juodaodžiai vaikai susiduria su

³ Mokyklos pavadinimas neviešinamas.

mokykliniais integraciniais sunkumais, ar mokykla/pedagogas pasirengęs multikultūriniam ugdymui. Taip pat, kaip teigia C. Hooks ir B. Rosenshine (1974), „įvairių testų, klausimynų bei pokalbių pagalba gauti tyrimo duomenys yra šališki, nes juos pateikiantys tyrimo dalyviai (kalbamuojų atveju, tiriamieji asmenys) dažniausiai yra linkę tendencingai pateikti informaciją taip, kaip jie ją supranta“ (cit. pagal Gall ir kt., 1996). Edukologiniu požiūriu stebėjimo metodas padeda gauti informacijos apie ugdytinių elgesį ir ugdytojo veiklą, ugdomosios sąveikos ypatumus (Bitinas, 2006). Nuo paprasto stebėjimo pedagoginio stebėjimo metodas skiriasi tuo, kad:

- turi konkretų tikslą (kuo siauresnis ir konkretesnis tikslas, tuo lengviau registruoti stebimus reiškinius);
- stebimų požymių skaičius yra minimalus ir tiksliai apibrėžtas (aiškūs turėtų būti ir vertinimo kriterijai);
- atliekamas pagal iš anksto sudarytą planą;
- jo metu gauti rezultatai yra tam tikru būdu registruojami ir palyginami. (Kudinovienė, 2008).

Stebėjimo metodas pasirinktas tikslingai, papildyti ir patikrinti interviu metu gautus duomenis. Stebėjimo metu gauti duomenys taip pat patvirtina arba paneigia tyrimo hipotezę.

Siekiant išanalizuoti pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui buvo pasirinktas *grupinės diskusijos* metodas (angl. *focus group*). 2014 m. balandžio 7d., Šiaulių K⁴ mokykloje buvo atlikta grupinė diskusija. Diskusijoje dalyvavo 10 pedagogų. Susitikimo metu buvo pristatomas pranešimas tema „Multikultūrinis ugdymas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje“ (žr. 8 priedas), vėliau diskutuojama ar Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos ir pedagogai pasirengę multikultūriniam ugdymui, koks pedagogų požiūris į mažumas, ar vaikai integracijos į mokykla etape ir besimokydami patiria sunkumus ir kt. *Focus grupė* – tai iš platesnės populiacijos atrinkta nedidelė žmonių grupė, kurioje per diskusiją siekiama išsiaiškinti, patikslinti įsitikinimus, požiūrius, kai tyrėjas domisi naujų idėjų generavimu, nuomonių, elgesio motyvų, priežasčių atskleidimu (Kaffemanienė, 2006). Grupinės diskusijos metodas leidžia atskleisti pedagogų požiūrį analizuojamu klausimu, atsiskleidžia skirtingi požiūriai, nuomonės. Taip pat, Flick (2006) teigimu, „*focus grupės* metodas yra reikšmingas, tuo kad diskusijų tarp keleto žmonių metu galima išgauti informaciją „draudžiamomis“ temomis“ (Flick, 2006, p. 443). Kalbant grupėje apie ne itin malonius sritis, tyrimo dalyviams kalbėti yra drąsiau ir saugiau, sukuriama natūralesnė aplinka negu kalbant dviese, t.y. individualaus interviu metu.

⁴ Mokyklos pavadinimas neviešinamas.

2.3. Tyrimo etika

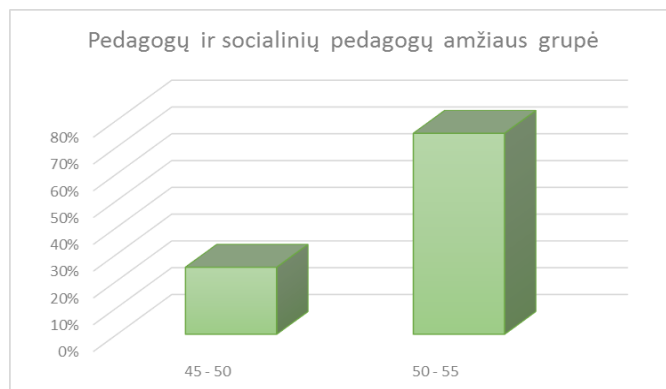
Atliekant empirinį tyrimą, nebuvo pažeidžiamos informantų teisės, buvo laikomasi tyrimo principų. Kadangi tyrimas įtraukia nepilnamečius asmenis, todėl:

- Prieš atliekant stebėjimą buvo gauti tėvų sutikimai (4 priedas);
- Informantų dalyvavimas buvo savanoriškas;
- Visi informantai buvo supažindinti su tyrimo turiniu ir tikslu;
- Respondentams buvo garantuotas konfidencialumas. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad tyrimo metu gauta informacija nebus panaudota prieš juos ir visa informacija yra anoniminė.

Juodaodžių vaikų tėvų pageidavimu tyrime vaikų vardai neminimi arba pakeisti. Siekiant išlaikyti tyrimo etiką mokyklos ir/ar klasės kuriose jie mokosi užšifuoti kodais.

2.4. Tyrimo imtis

Tyrimo imtį sudaro Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai ir socialiniai pedagogai, kurių amžiaus grupė – nuo 45 iki 55 metų. 100% tyrimo dalyvių sudarė moterys. Didžioji dalis tyrimo dalyvių (75%) priklauso 50 – 55 metų amžiaus grupei, tuo tarpu mažuma (25%) priklauso 45 – 50 metų grupei (žr. 5 pav.)

5 pav. Tyrimo dalyvių amžiaus pasiskirstymas

Interviu buvo atliktas su 3 pedagogėmis ir 1 socialine pedagoge iš Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų.

Antroji grupė dalyvavusi tyrime – tėvai. Tyrime dalyvavo 4 tėvai auginantys juodaodžius vaikus Šiaulių mieste. Tėvų pasiskirstymas metais: visi tyrime dalyvavę tėvai priklauso 30 – 35 amžiaus grupei. Tyrime dalyvavę tėvai gyvena Šiaulių mieste.

3. TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ

3.1. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas multikultūriniam ugdymui: turinio (content) analizė

Pasauliui sparčiai keičiantis, keičiasi socialiniai konstruktai, nuomonės ir požiūriai. Visuomenei tampant heterogenine juntamas poreikis analizuoti multikultūrinio ugdymo apraiškas. Multikultūrinio ugdymo tikslas – kultūrų pažinimas, pagarbos kitam ir kitokiam, tai galimybė keisti nusistovėjusias nuostatas, galimybė ieškoti naujų atspirties taškų. Multikultūrinio ugdymo dėka keičiamas visuomenės požiūris bei įgūdžiai demokratinėje visuomenėje, kurioje skirtingi įvairių socialinių, kultūrinių sluoksnių žmonės gali laisvai bendrauti, pažinti vieni kitus (Banks, Banks, 2004, p. xi). Lietuva kaip ir kitos pasaulio šalys susiduria su globalizacijos įtaka, t.y. kultūrų maišymasis, pliuralistinės visuomenės formavimamasis. Manant šias apraiškas kyla poreikis giliau analizuoti multikultūrinio ugdymo apraiškas Lietuvos visuomenėje. Lietuva neretai vadinama postsovietine, netolerantiška, engiantis ir nepriimanti mažumas šalis. Tam, kad visuomenė ir bendrojo lavinimo nuostatos mažumų atžvilgiu (šiuo atveju juodaodžių vaikų) keistųsi didelį vaidmenį atlieka pedagogai, kurie prisideda prie socialinės atskirties mažinimo. Nepaisant to, kad susiduriame su dideliu poreikiu diegti ir skatinti multikultūrinio ugdymo nuostatas Lietuvos galima teigti, kad mūsų visuomenėje nėra vieningos nuomonės multikultūrinio ugdymo klausimu. Todėl šiuo tyrimu siekiama apžvelgti:

1. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimą multikultūriniam ugdymui;
2. Sunkumus su kuriais susiduria Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pedagogai;
3. Mokomosios medžiagos pritaikymą mažumoms;
4. Mokyklos bendruomenės pasaulėžiūros pokyčiai mažumų atžvilgiu.

Pasak Reingardės, Vasiliauskienės, Erentaitės (2010) „<...> pedagogai negauna <...> žinių apie visuomenės rasinę, etninę, lyčių, amžiaus, religijos bei socialinių grupių įvairovę; <...> nesidomi ir nesigilina į multikultūriškumo aspektus, todėl mokinių ugdymo ir mokymo procese tų aspektų tiesiog nėra; mokiniai paliekami saviugdai <...> (Reingardės, Vasiliauskienės, Erentaitės, 2010, p.7). Toks požiūris dar labiau paskatina analizuoti multikultūriškumo apraiškas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Kaip minima teorinėje tyrimo dalyje (žr. 1.1.2. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos

pedagogų pasirengimas multikultūriniam ugdymui) pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui didelę įtaką turi:

1. Lietuvos mokyklose vyraujanti administracinė hierarchija;
2. Pedagogų kvalifikacijos stoka;
3. Išankstinės pedagogų nuostatos mažumų atžvilgiu.

Pusiau struktūruoto interviu metu apklausus Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų pedagogus dirbančius su juodaodžiais, bei vaikų tėvus atsiskleidė informantų nuostatos apie mokyklų ir pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui (žr. 1 lentelė „Bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas multikultūriniam ugdymui“).

1 lentelė

Bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas multikultūriniam ugdymui

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA 1	SUBKATEGORIJA 2	ĮRODANTYS TEIGINIAI
MOKYKLOS (NE)PASIRENGIMAS MULTIKULTŪRINIA M UGDYMU	Mokyklos bendruomenės (ne)pasirengimas multikultūriniam ugdymui	Mokyklos vadovybės (ne)pasirengimas multikultūriniam ugdymui	„Dėl mokyklos, taip. Manau, kad pasiruošusi, nes ji yra ne tik rasinių išvaizdų, toj mokykloj <...>, bet yra ir kitataučių.“ Mama1
			„Nežinau, gal ir pasiruošusi.“ Mama3
		Pedagogų (ne)pasirengimas	„Mes visiškai nesiruošiam.“ Mokytoja3
			„<...> pamokos individualiai yra skiriamos jeigu reikia, va su pavaduotoja derinasi.“ Mokytoja3
		„Nu kažkaip taip ir lieka, kaip yra <...>.“ Mokytoja4	

		Mokomųjų priemonių (ne)pritaikymas	„Yra vadovėliai specialiai <...> su juosta tokia, tiek tokiem užsieniečiam.“ Mokytoja2
			„Mūsų vadovėliai yra priderinti.“ Mokytoja2
			„Kiekvienoj pamokoj yra skiriama kitataučiam [speciali juosta.“ Mokytoja2
			„<...> Respublikos mastu, jau yra programa pritaikyta jiems.“ Mokytoja2
		Pedagogų adaptacija	„Jie mus [vaikai] priverčia mumis adaptuotis prie jų.“ Mokytoja2
			„Anksčiau mokytojai buvo labiau gerbiami, vertinami, dabar labiau šokam pagal [vaikai].“ Mokytoja4
		Administracijos patirtis	„Iki tol žinau, kad romų tautybės vaikų buvo klasėje.“ Mama1
			„<...> vyresnis berniukas tokios pat tautybės [kalbant apie panašumą į Aistę.“ Mama1
			„Ne tikrai tokių užsieniečių tikrai nebuvo. Dabar prasideda <...>.“ Mokytoja3
	Mokyklos bendruomenės pasaulėžiūra	Besikeičiantis požiūris į mažumas	<...> nėra, kad [mokykloje] diskriminacija kažkokia būtų.“ Mokytoja1
			„<...> dabar mes europėjams greitai <...>.“ Socialinė pedagogė1
			„<...> nebestebina kažkokie kitokie, ne tokie kaip mes išvaizda.“ Socialinė pedagogė1
„Dabar vaikai labai keliauja <...>“.			

			Mokytoja2
			„Va tokį užsienietį, kuris moka, reiškia savo gražiu elgesiu, jis absoliučiai nėra išskiriamas, jis yra pagarboj.“ Mokytoja2
		Pedagogų baimės	„Gal mes suaugusieji daugiau matëm, galvojam, kad bus problemų <...>.“ Socialinė pedagogė1
			„Dabar mokytojai labiau nuskriausti <...>.“ Mokytoja4
			„<...> negerbia mokytojo [vaikai].“ Mokytoja4

Nagrinėjant Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų multikultūrinio ugdymo pasirengimo klausimą pusiau struktūruoto interviu metu, tėvų nuomone mokyklos vadovybės pasirengimas multiukultūriniam ugdymui yra pakankamas. Reingardė, Vasiliauskienė, Erentaitė teigia, kad pedagogai stokoja žinių, nesidomi ir nesigilina į multikultūriškumo aspektus (Reingardės, Vasiliauskienės, Erentaitės, 2010). Tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, kad Šiaulių bendrojo lavinimo mokyklos pedagogai neskiria pakankamai laiko tobulinti multikūriniai ugdymui reikiamų žinių. Tai įrodo lentelėje pateiktas įrodantis teiginys, kuriame matyti, kad Šiaulių K⁵ mokykla tik dabar susiduria su juodaodžių vaikų antplūdžių „*Ne tokių užsieniečių tikrai nebuvo. Dabar prasideda <...>*“⁶ (Mokytoja3). Taigi galima daryti prielaidą, kad globalizacija, kultūrų maišymasis keičia visuomenės socialinius konstruktus. Lietuvos švietimo sistemoje multikultūrinis ugdymas tai nauja apraiška, kuri dideliais žingsniais įsilieja į mokomąsias programas ir mokomąją medžiagą.

⁵ Mokyklos pavadinimas neviešinamas.

⁶ Informantų kalba netaisyta.

„Taip jau Respublikos mastu, jau yra visa programa pritaikyta jiems [mažumoms]. O toliau pamokos individualios yra skiriamos jeigu reikia va su pavaduotoja derinasi jeigu jiems papildomai, moka kažką, viskas yra individualiai su tuo vaiku. Pagal poreikius“ (Mokytoja3).

Tyrimo duomenys atskleidė, kad Lietuvoje pradėta diegti programa pritaikyta mažumų vaikams, t.y. vadovėliuose pateikiama speciali „linija“. Šiaulių K mokyklos pedagogių teigimu:

„Yra vadovėliai specialiai, nu reiškia, juosta tokia, tiek tokiem kitataučiam. Mūsų vadovėliai yra priderinti. <...> Taip užsieniečiam nemokantiems Lietuvių kalbos. Va pavyzdžiui, va jeigu kokius tekstus skaito visi čia [rodo į vadovėlį] yra kitataučiam. Netgi vadovėliuose medžiaga, taip. Va kiekvienoj mapokoj yra skiriama kitataučiam“ (Mokytoja2).

Interviu analizė atskleidė dar vieną multikulūrinio ugdymo pusę, kuri plačiai paplitusi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Pedagogų teigimu, jie priversti adaptuotis prie ugdytinių poreikių, demokratinėmis nuostatomis pagrįstas multikultūrinis ugdymas kartu atsineša ir netolerancijos, nepagarbos apraiškas pedagogų atžvilgiu.

„Karta kita. <...> Ir mes vėl iš naujo adaptuojamės. Jie [vaikai] priverčia mumis adaptuotis prie jų“ (Mokytoja2) / „Anksčiau mokytojai buvo labiau gerbiami, vertinami, dabar labiau šokam pagal juos. Ir dabar toks laikmetis, negerbia mokytojo. <...> jie labai šalti“ (Mokytoja4).

Apžvelgtus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų ir pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui galima daryti išvadą, kad nepaisant to, kad Lietuvos Respublika dideliais žingsniais eina link multikultūrinio ugdymo pritaikymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, pritaikydama programas ir mokomąją medžiagą skirtą palengvinti mažumų mokymuisi, vis dėl to pedagogams, kaip teigė Reingardė, Vasiliauskienė ir Erentaitė - trūksta žinių, noro tobulinti multikultūrinio ugdymo įgūdžius (Reingardė, Vasiliauskienė ir Erentaitė, 2010).

Analizuojant bendrojo lavinimo mokyklų pasaulėžiūros kismą mažumų atžvilgiu pastebėta, kad tiek pedagogų, tiek socialinės darbuotojos požiūris į juodaodžius vaikus besimokančius Šiaulių mokyklose keičiasi. „Aš manau, kad dabar mes labai europėjam greitai ir tikrai nebestebina kažkokie kitokie <...>“ (Socialinė pedagogas).

Pastebėta, kad pedagogų požiūriui į juodaodžius vaikus įtakos nedaro išvaizda, vienos iš pedagogių teigimu „*Va tokį užsienietį, kuris moka, reiškia savo gražiu elgesiu, jis absoliučiai nėra išskiriamas, jis yra pagarboj*“ (Mokytoja2).

Tyrimo rezultatai rodo, kad pedagogai akcentuoja augančią ugdytinių pasaulėžiūrą, kas taip pat turi įtakos multikultūrinio ugdymo diegimui mokyklose. „*Dabar vaikai labai keliauja <...>*“ (Mokytoja2). Nepaisant to, kad tiek pedagogų, tiek pačių ugdytinių pasaulėžiūra keičiasi ir plečiasi, pedagogai išskiria baimes, kurios ateina kartu su multikultūrinio ugdymo apraiškomis. Pedagogai ir socialinė pedagogė susiduria su baimė, kaip jie įvardija „*<...> mes suaugusieji daugiau matėm, galvojame kad bus problemų <...>*“ (Socialinė pedagogė). Galima teigti, kad pedagogai labiau sureikšmina juodaodžių vaikų integracijos į mokyklą klausimą.

Galima daryti išvadą, kad pedagogams ir socialiniams pedagogams multikultūrinio ugdymo diegimas atneša ne tik teigiamas emocijas, tokias kaip: visuomenės tolerancija, pagarba, supratingumas mažumų atžvilgiu, tačiau matoma neigiama jo pusė, kurią lydi pedagogų baimės, įgūdžių stoka, vadovybės požiūris, pasaulėžiūra ir pan. Pedagogams trūksta motyvacijos tobulinti žinias, tobulinti mokymo būdus.

3.2. Grupinės diskusijos turinio (content) analizė ir rezultatai

Siekiant išsiaiškinti pedagogų požiūrį, nuostatas ir nuomones multikultūrinio ugdymo klausimu buvo surengta diskusinė grupė (angl. *focus group*), kurios metu parengtas pristatymas temas „Multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje“, po pristatymo sekė diskusija. Išanalizavus grupinės diskusijos metu gautus duomenis galima teigti, kad pedagogų nuomone, „*Jūsų pristatymas labai gražus ir klausantis teorijos atrodo viskas labai gražu, bet čia reikėtų ir su direktoriais kalbėtis, nes sprendimus priimam ne mes <...>*“ (Mokytoja3). Pastebima, kad teorinėje dalyje keliami hipotezė, kad bendrojo lavinimo mokyklose vyrauja hierarchinis pasiskirstymas yra akivaizdus ir pastebimas.

Iškėlus klausimą, kaip Jūs manote ar esate pasirengę multikultūriniam ugdymui? Ar turite pakankamai žinių dirbti su juodaodžiais vaikais? Diskusijos dalyviai pateikė dviprasmiškus atsakymus, vieni teigė, kad jie turi pakankamai kompetencijos dirbti su įvairiais vaikais (žr. 2 lentelė „Informantų darbinė patirtis metais). Pedagogų darbinė patirtis siekia 30 – 35 metus, pasak informančių to užtenka dirbant su įvairiais vaikais. Tačiau galima teigti, kad darbinis stažas nenusako kompetencijų pakankamumo darbui su juodaodžiais vaikais.

Informantų darbinė patirtis metais

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA 1	SUBKATEGORIJA 2	IŠRODANTYS TEIGINIAI
DARBO STAŽAS	Darbinė patirtis	Darbinė patirtis metais	„Mokykloje dirbu seniai <...> 35 metai.“ Mokytoja1
			„<...> socialine pedagogė dirbu 8 metai.“ Socialinė pedagogė1
			„<...> pedagoginis darbo stažas 33 metai.“ Mokytoja2
			„30 metų“. Mokytoja3
			„Daug 34 metai.“ Mokytoja4

Pristatymo ir diskusijos metu buvo kelias klausimai: ar pedagogų ir tėvų komunikacija yra pilnavertė ir ar tai neįtakoja vaiko integracijos problemiškumo. Pusiau struktūruoto interviu duomenys parodė, kad tiek tėvai tiek pedagogai stokoja tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo. Išskėlus šią problemą diskusijos metu pedagogai teigė, kad „Nu žinot Jūs čia gražiai kalbat, kad mokytojas ir tėvai turi užmegzti ryšį ir panašiai, bet kad ta teorija iš tikrųjų veiktų tai čia vėl“ (Mokytoja5). Galima teigti, kad šie du konstruktai stokoja komunikacijos. Pasak L.Jovaišos (1996) „bendraudant ne tik keičiamasi įvairia informacija, bet kartu veikia vieni kitus, vieni kitiems daro įtaką – turtinama įgytoji patirtis, ji papildoma ir plečiama, kuriami nauji santykiai, charakterio bruožai, kyla visiškai naujos psichinės būsenos – išgyvenimai ir emocijos“ (Jovaiša, 1996, p.11). Komunikacija yra ne tik integracijos elementas, bet ir ryšių gerinimo konstruktas, kurio dėka įgauname žinių apie mus supančią aplinką ir žmones.

Diskusijos metu buvo keliamas juodaodžių vaikų integracijos problemiškumas, kaip sprendžiamos problemos. Diskusijos duomenys rodo, kad pedagogai nelinkę sureikšminti juodaodžių (ar kitų mažumų) vaikų fizinės išvaizdos išskirtinumą. Pedagogų teigimu:

„<...>elgiamės kaip su kiekvienu vaiku. <...> Žinot aš pasakysiu mažiau kreipt dėmesio, o tai po to visokios teisės ir panašiai. Kuom jis skiriasi iš kitų vaikų, niekuom, toks pats žmogus ar baltas ar juodas, ar raudonas <...>“ (Mokytoja6).

Diskusijos metu gauti duomenys antrina interviu metu gautiems rezultatams, kai kurių tėvų nuomone perdėtas dėmesys juodaodžiams vaikams sukelia arba gali sukelti tik dar didesnių integracinių problemų mokykloje. Pedagogai taip pat teigia, kad pedagogo darbo krūvis neleidžia juodaodžiams vaikams skirti pakankamai dėmesio. „*Jūs galvojat mes be jų neturim daugiau ką veikt. Klasėj 24 vaikai, tai visais reikia rūpintis, kiekviena paguost, paglostyt ir t.t... tai tada klasėj pasodinkim tiek pat mokytojų ir galėsim tada kiekviena popint*“ (Mokytoja6). Šis argumentas iškelia dar viena problemą, skatinančią susimąstyti apie tiek juodaodžių vaikų, tiek visų kitų priežiūrą, kadangi duomenys rodo, kad individualiam darbui su kiekvienu vaiku reikalingas papildomas laikas arba būtina apsvarstyti klasių komplektacijos galimybes.

Teorinėje tyrimo dalyje buvo apžvelgiamos pedagogų stereotipizavimo apraiškos. Interviu metu gauti duomenys patvirtina šia teorinę prielaidą, todėl galima teigti, kad pedagogų tarpe stereotipinis mąstymas yra aktuali problema. Nepaisant to, kad Lietuva yra demokratinė valstybė, kuri grindžiama tolerancijos skirtybėms principu, visgi grupinės diskusijos metu paaiškėjo, kad stereotipizavimas yra didelė problema. „*Nu buvo. Kad ten labai jau jis nežinau kaip visi tiek arabai, pasiutęs, nežinau man kaip beždžioniukas koks. Sunku buvo dirbt, labai jau prasimušė tas jų kultūros charakteris*“ (Mokytoja6). Anot A. Stankevičiūtės (2013) „problema yra ta, kad kultūra ir „rasė“ yra sutapatinami pernelyg dažnai ir apie žmones yra sprendžiama vien pagal jų odos spalvą, nežinant (o ir nesistengiant sužinoti) kitų faktų“ (Stankevičiūtė, 2013). Juodaodžiams klijuojamos „etiketės“ jog jie visi pavyzdžiui yra linkę į aktyvią veiklą, sportą, šokius ir pan., parodo žmogaus siaurą mastymą. Pastebėta, kad tiek pedagogai, tiek visuomenė linkusi apie mažumas susidaryti vieną stereotipinį vaizdą ir juo nuolatos remtis.

Nagrinėjant pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui bei tikimybę, kad juodaodžių (ir kitų mažumų) vaikų skaičius Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose tik augs, informantai teigė, kad yra pasiruošę multikultūrinių klasių ugdymui. „*Nu tai jau yra pritaikytos programos, vadovėliai*“ (Mokytoja2). Pedagogų teigimu didelę įtaka ne tik odos spalva, o gebėjimas mokytis. Diskusijos metu buvo akcentuojamas ugdytinio gebėjimas skaityti, rašyti, gebėti sklandžiai dėlioti sakinius. Diskusijos metu pedagogė dirbanti su klase, kurioje mokosi juodaodis vaikas teigė:

„Pas mane klasėje tas Jonas⁷, tai jis neturi kažkokių problemų su skaitymu, vat pavyzdžiui ta mergaitė Ona⁸, jinai nors atrodo, kaip mes bet vat prie jos reikia daugiau laiko būti, nes jinai perskaito šiaip ne taip žodi ir nesupranta tai reikia eit rodyti į daiktą, kad suprastų“ (Mokytoja2).

Taigi galima padyti prielaidą, kad vaikų mokymuisi ir pedagogų darbu su juodaodžiais vaikai odos spalva neturi didelės reikšmės, svarbu vaiko gebėjimai, o ne išvaizda. Išanalizavus diskusijos metus gautus duomenis galima daryti išvadas, kad neretai teorinės įžvalgos neatitinka realios situacijos, tai taikytina ir multikultūriniui ugdymui; pedagogai ugdymo procese linkę remtis stereotipiniu mąstymu; pedagogų ir tėvų komunikacijos stoka įtakota tiek vienos, tiek kitos pusės nenoru bendrauti; taip pat duomenys rodo, kad vaiko integracijai ir mokymuisi odos spalva neturi įtakos, svarbu yra ugdytinio mokymosi gebėjimai.

3.3. Juodaodžio vaiko integracijos į mokyklos bendruomenę iššūkiai: turinio (content) analizė

Lietuva XXI a. užima demokratinės visuomenės pozicija. Demokratija tai skirtubių pripažinimas, tolerancija ir pakanta įvairioms nuomonės, gyvenimo būdui, išvaizdai ir nuostatoms. Analizuojant multikultūrinio ugdymo fenomeną Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose tyrimo duomenys parodė, kad pedagogai stokoja multikultūrinių darbo įgūdžių. Galima kelti hipotezę, kad pedagogų nepakankamas pasirengimas juodaodžių vaikų ugdymui gali įtakoti integracinius sunkumus. Todėl tikslinga išanalizuoti su kokiais sunkumais susiduria pedagogai ruošiantis juodaodžių integracijai į mokyklos/klasės bendruomenę, išnagrinėti ar pedagogai ruošiasi vaikų atėjimui į mokyklą, su kokiais sunkumais susiduria, kaip sprendžiamos iškilusios problemos ir pan. Anot L. Jovaišos (1993) „mokinių mokymosi, elgesio ir darbo aktyvumą įtakoja šeimos, mokyklos ir visuomenės auklėjamojo poveikio suformuluotų motyvų kompleksas“ (Jovaiša, 1993, p. 220 – 234). Taip pat Rau (2005) teigimu “duris galima atverti ir užverti; durys atskiria ir susieja; durys duoda galimybę užsidaryti; durys duoda galimybę užmegzti kontaktą su kitais“ (Rau, 2005, p. 19). Galima teigti, kad mokykla atverdama duris suteikia galimybę užmegzti kontaktą įvairių kultūrų, išvaizdų, nuostatų, stereotipų asmenims. Tačiau tam, kad vyktų komunikacija pedagogai ir mokykla turi pasirengti tiek juodaodžių, tiek kitų ugdytinių integracijai į mokyklos bendruomenę.

⁷ Vardas pakeistas;

⁸ Vardas pakeistas.

Atliekant pusiau struktūruotą interviu pagrindini tikslas išanalizuoti Lietuvos bendrojo lavinimo pasirengimą juodaodžių vaikų integracijai. Išanalizuoti sunkumus įtakojančius mokinių sunkios integracijos priežastis. Taip pat patvirtinti arba paneigti tyrimo pradžioje iškeltą hipotezę.

3 lentelė

Juodaodžio vaiko mokyklinė integracija

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA 1	SUBKATEGORIJA 2	ĮRODANTYS TEIGINIAI
VAIKŲ MOKYKLINĖ INTEGRACIJA	Integracija mokyklos bendruomenėje	Vyresnių klasių mokinių nuostatos juodaodžių vaikų atžvilgiu	„<...> daugiau vyresni [apie bendravimą]“. Mama1
			„Vyresni ją gina <...>“. Mama1
			„Būna tokių dalykų, bet čia labiau ne su klasiokais būna, o su kitų klasių vaikais.“ Mama2
			„Nieko ir draugų turi ir bendrauja.“ Mokytoja4
			„<...> mažesni norėjo jį pačiupinėti, paglostyti <...>“. Mokytoja1
			„Ypatingai su mažiukais nori bendrauti<...>“. Mokytoja4
			„<...> mažesni vaikai <...> norėdavo jį ten ir paliesti, ir pažiūrėti.“ Mama3
			„<...> kažkokių išskirtinių poreikių, problemų, kurios kiltų dėl to, kad jis yra tokios spalvos, tai tikrai nėra buvę <...>“. Socialinė pedagogė1
			„<...> labai natūraliai įsiliejo į mūsų kolektyvą.“ Socialinė pedagogė1
			„<...> tas vienas vaikas įsilieja klasėje.“ Mokytoja3
			„<...> su ja iškart galėjo būti problemų <...>“. Mokytoja4
			„Iš pradžių ta trintis buvo tarsi.“ Mokytoja4
			„Iš pradžių kol ją tyrinėjo, kol įprato prie jos <...>“. Mokytoja4
„Sakau jokių problemų nėra <...>“. Mokytoja4			

		Pasirengimas juodaodžių vaikų integracijai	„<...> nėra, kad specialiai ruoštumėm [kitus vaikus], nemoku net pasakyti, juk tai toks pat vaikas kaip ir visi kiti.“ Mokytoja1
			„Tiesiog kiekvieną vaiką atėjusį stengiamės, kad jis pritaptų <...>.“ Mokytoja1
			„<...> tiesiog, kad gera būtų toj mokykloj <...>.“ Mokytoja1
			„Ir aišku ruošiamės tam [vaiko atėjimui] visą laiką ir tobulinamės <...>.“ Mokytoja1
			„<...> specialiai čia nieko daryti nereikia, nes kaip bebūtų tie vaikai bus integruoti į eilinę klasę <...>.“ Mokytoja1
			„Mokykla niekaip nesiruošia.“ Mokytoja3
	Socialinio darbuotojo pozicija mokykloje	Juodaodžių vaikų sėkmingos integracijos užtikrinimas	„Socialinė ją labai gina“ Mama1
			„<...> buvo svarbu, kad jie [vaikai ateinantys iš kitos mokyklos] pritaptų <...>.“ Socialinė pedagogė1
			„<...> kad [vaikai ateinantys iš kitos mokyklos] nebūtų kažkokių nesklandumų <...>.“ Socialinė pedagogė1
			„<...> kad tiesiog lengvas tas perėjimas būtų į tą mokyklą <...>.“ Socialinė pedagogė1
Integracija klasėje	Bendraamžių elgesys	„Pagalba vaikui.“ Socialinė pedagogė1	
		„<...> aišku daugiau <...> socialinės atskirties vaikai, ten daugiau dirbu.“ Socialinė pedagogė1	
			„<...> pradėjo meiliskauti <...>siūlyt bendraut, ko iki to laiko nebuvo“.

		<p>juodaodžių vaikų atžvilgiu</p>	<p>Mama1</p> <p>„Ten ją priėmė šiltai, su klasės atvirukais <...>“. Mama1</p> <p>„Viena principinga mergaitė, kuri tyliai pati išprovokuoja, nu pašnibždomis, veiksmais, žodžiais, išprovokuoja <...>“. Mama1</p> <p>„<...> fainai buvo tas toks dėmesys, sako pasijutau, kaip pirmom dienom mokykloj, kai visas tas dėmesys buvo aplinkui <...> [stebėjimo metu]“. Mama1</p> <p>„<...> kokia jin [bendravimas] vyksta man nesant iš tikrųjų net nežinau“. Mama1</p> <p>„Aš manau, kad gerai jam sekėsi, nu jam būna sunku, kad, jis gi žino, kad yra kitoks ir jisai aišku to dėmesio gauna.“ Mama2</p> <p>„<...> ten pačioj pradžioj buvo šioks toks šurmuliukas ar kas [tarp vaikų] <...>“. Mama2</p> <p>„Daugiausiai diskriminacijos patiria iš bendraamžių.“ Mama1</p> <p>„Jie [vaikai] labai normaliai priėmė.“ Mokytoja1</p> <p>„Tiesiog priimdavo toks, koks yra.“ Mokytoja1</p> <p>„Jo vardą, vardą priėmė kitaip.“ Mokytoja2</p> <p>„Iš pradžių eidavo tie vaikai tuos plaukus labai norėdavo pačiupinėti <...>“. Mokytoja2</p> <p>„Jie žiūri į tuos užsieniečius <...>“. Mokytoja2</p> <p>„<...> jis ir dabar nėra išskirtinis, bet jį draugai labai myli.“ Mokytoja2</p> <p>„<...> iš klasės tai tikrai niekas</p>
--	--	--	--

			neskriaudžia.“ Mokytoja4 „Mokinių, taip kažkaip nesureikšmino.“ Mokytoja4
		Juodaodžio vaiko pozicija klasėje	„Iš pradžių tai iš tikrųjų jis buvo toks žvaigždė <...>.“ Mokytoja1
		Problemų sprendimo būdai	„Kai Aistė ⁹ pasakė mokytojai, tai pasakė „tu pati atsakinga už savo daiktus ir nėra ko palikinėt, čia nieks neis ir nesaugos“ [sulaužyti tušinukai]. Mama1
			„<...> mokytoja, vaikam, kad išsiaiškint santykius ir leidžia kažkiek pasipešti <...>“. Mama1
			„Jinai [mokytoja] iš karto labai aiškiai nubrėžia ribas ką galima ir ko negalima ir tada problemų nebūna“. Mama2
		Klasės pasirengimas juodaodžio vaiko integracijai	„<...> vaikus puolė nuteikti tokiam, tokiam pokyčiui klasės, kad ateis naujas vaikas <...>“. Mama1
			„Nu nežinau, atrodo kažkas buvo, <...> kažkaip man atrodo, kad mokytoja lygtais sakė, kad jinai pasikalbės su mokytojais ir vaikais apie tai, kad vaikas bus truputį kitoks.“ Mama2
			„<...> mes kai atėjom į mokyklą tai negirdėjau, kad būtų kažkoks specialus pasiruošimas <...>“. Mama3
			„<...> kam to specialaus pasiruošimo? Kuom tas vaikas kitoks? Nu gerai jis tamsaus gymio,

⁹Vardas pakeistas.

			nu bet jis lygiai toks pat vaikas kaip ir kiti, kam čia reikia sureikšminti tą dalyką, kažkaip jį išskirti, ar dar kažką daryti.“ Mama3	
			„<...> manau nereikia dėt kažkokių pastangų, jie patys puikiausiai įsilieja į tą klasę.“ Mama3	
			„Kuo daugiau kreips mokytojai dėmesio ir nuteikins klases, kad ateis kažkoks naujas vaikas, tuo jie labiau jausis kitokie.“ Mama3	
			„Pirmiausia tai buvo nuteikimas, <...> nuteikiau vaikus klasės <...>.“ Mokytoja1	
			„Buvo atėjusi mama iškart su mergaite ir pokalbis buvo klasėje <...>.“ Mokytoja4	
			„Mes iš pradžių nupiešėm atvirukus, visi pasiruošėm linkėjimus <...>.“ Mokytoja4	
			„<...> vaikai pasveikino, palinkėjo jai, ko tikisi iš jos, ką jie gali jai pasiūlyti <...>.“ Mokytoja4	
			„<...> tiesiog reikia vaikus truputį nuteikti, truputėlį pamokyti <...>.“ Mokytoja1	
			Konfliktai	„Būna, kad per norą kažkam padėti, nu tarkim kyla kažkoks konfliktas tarp mokinių <...> tai jis eina aiškintis, kas įvyko ir kartais pats per tą savo kišimąsi nukenčia.“ Mama3
				„<...> nemanau, kad mokytoja leistu įsipliekt kažkokiom muštynėm, kad vaikai panaudotų fizinę jėgą.“ Mama3
				„<...> moka suvaldyti klasę [mokytoja] <...>.“ Mama3
				„Ta situacija visa paaštrėjo gal nuo

			šių metų [integracinis procesas]“. Mama1
			„<...> susimušė su berniukais.“ Mama1
			„Vaikai nepasidalinimai kuo nors, arba paprastos rietenos“. Tėvas1
		Pedagogo pozicija	„Net ir iš pačios mokytojos pusės [stebėjimo metu] <...> nugarą glosto „oi šaunuolė gerai darbą atlikai“ ir paskui sako pusę lūpų pašnibždom „išsitaisyk pilna klaidų“. Mama1
			„Apie mokytoją. <...> toksai, toksai, ignoravimas, toksai toksai“. Mama1
			„Nu pirmais metais tai buvo taip, su šypsena į mokyklą, su šypsena iš mokyklos“. Mama1
	Vaiko emocinė būklė	Juodaodžio vaiko savijauta klasėje	„<...> eit eina su noru vien dėl mokymosi, bet ne dėl klasiokų“. Mama1
			„Nežinau lyg ir gerai.“ Mama3
			„Klasėje jis yra labai mėgstamas <...>“ Mokytoja2
			„<...> dėl diskriminacijos [nenori eiti į mokyklą]“. Mama1
		Vaiko nenoras eiti į mokyklą	„Mokykloje veiklose gal nelabai taip nori dalyvauti <...>“ Socialinė pedagogė1
			„<...> tokio ypatingo poreikio kažkur dalyvauti [vaikas] nelabai linkęs.“ Socialinė pedagogė1
Vaiko dalyvavimas mokyklos veikloje	„labai aktyvus <...>“ Mokytoja2		
	„Šiaip jinai aktyvi <...>“ Mokytoja4		
	„<...> norim ją į ansamblį ją, nes labai vizualiai atrodo gražiai.“ Mokytoja4		

			„Šokius labai mėgsta <...>.“ Mokytoja4
MOKYMASIS	Mokymosi pasiekimai	Mokomieji dalykai	„<...> dabar pastebėjau tiek aš, tiek pati mokytoja pastebėjo, kad pasispaudė anglų kalboj <...>.“ Mama1
			„Matematika suprastėjo“. Mama1
			„Sekasi nuo pat pirmų dienų gamta, žmogaus pažinimas“. Mama1
			„<...> jis toks labiau prie meno yra, meniškas toks vaikas, bet ir matematika jam puikiai sekasi, su muzika draugauja.“ Mama2
			„Šiaip labai gerai mokosi, labai gerai matematika sekasi, gal biški prasčiau lietuvių, <...> jam muzika, šokiai viskas patinka.“ Mama3
			„Šiaip mokslas sekasi neblogai, rašyba neblogai <...>.“ Mokytoja1
			„Matematikoj skaičiuoja gerai <...>.“ Mokytoja1
			„Jis mūsų klasės seniūnas“. Mokytoja2
			„<...> jis yra gabus, geras mokinys <...> jis dalyvavo respublikinėje mokinių konferencijoje <...> skaitė pranešimą.“ Mokytoja2
			„Patenkinamai, iš visų dalykų patenkinamai.“ Mokytoja4
			Matematika labai sunkiai <...>.“ Mokytoja4
			„<...> labai muzikali mergaitė.“ Mokytoja4

Analizuojant juodaodžių vaikų mokyklinę integraciją pusiau struktūruoti interviu metu tėvai ir pedagogai išskyrė pagrindinius sunkumus su kuriais susiduria vaikai. Interviu metu buvo klausama kaip pedagogai ruošiasi juodaodžių vaikų integracijai, kokių priemonių imamasi, kad vaikas lengvai integruotųsi į klasės bendruomenę ir pan. Pedagogų nuomonės buvo įvairios vieni pedagogai teigė didelį dėmesį skiriančius klasės parengimui juodaodžio vaiko atėjimui į klasę, „<...> aišku ruošiamės tam vaiko atėjimui] visą laiką ir tobulinamės <...>“ (Mokytoja1). Tuo tarpu kitų pedagogų teigimu nesureikšmina ir neskiria daug laiko tokių vaikų atėjimui, motyvuodami, kad „Mokykla niekaip nesiruošia“ (Mokytoja3) / „<...> specialiai čia nieko daryti nereikia, nes kaip bebūtų tie vaikai bus integruoti į eilinę klasę <...>“ (Mokytoja1). Informantų teigimu pedagogo tikslas - užtikrinti, kad vaikas klasėje jaustųsi gerai, „<...> tiesiog, kad gera būtų toj mokykloj<...>“ (Mokytoja1). Analizuojant pedagogų pasirengimą juodaodžių vaikų integracijai tenka grįžti prie mokyklos pasirengimo multikultūriniam ugdymui (žr. „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas multikultūriniam ugdymui: turinio (content) analizė“), kur tyrimo duomenys parodė, kad dauguma pedagogai stokoja žinių, yra nelinkę ugdyti multikultūrinio ugdymo žinias ir tobulintis.

Todėl galima pastebėti, kad tie pedagogai, kurie nelinkę gilinti įgūdžių arba svarstantys, kad jiems užtenka darbo stažo, kuris nusako jį patirtį, yra taip pat nelinkę dėti pastangų į vaiko sėkmingą integraciją klasėje. Kaip teigė viena informantė „<...> Jie [vaikai] turi pritapti prie klasės. Mes visiškai nesiruošiam. Jie mato pratybų sąsiuvinius, jie prisiderina. <...> Mums prie jų derintis nieko nereikia“ (Mokytoja3). Didelę įtaką sėkmingai vaiko integracijai turi socialinis pedagogas, kuris užtikrina visų vaikų garbuvį. Kaip teigė viena Šiaulių bendrojo lavinimo mokyklos socialinė pedagogė, jos darbas „pagalba vaikui“ (Socialinė pedagogė).

Nepaisant to, kad tyrimo metu buvo bendrauta su vienos mokyklos socialine pedagoge, gauti duomenys parodo švietimo įstaigos suinteresuotumo/ ne suinteresuotumo lygį juodaodžių vaikų atžvilgiu. Interviu duomenys parodė, kad socialinė pedagogė atlieka savo pareigą ir suteikia visokeriopą pagalbą vaikui „Socialinė ją labai gina“ (Mama1) / „<...> kad tiesiog lengvas tas perėjimas būtų į mokyklą [tikslas] <...>“ (Socialinė pedagogė). Nepaisant to, kad bendrojo lavinimo mokyklų socialinė pedagogė didelį dėmesį skiria juodaodžiams vaikams, vis dėl to pastebėta, kad sunkesnis ir daugiau laiko reikalauja vaikai iš socialinės rizikos šeimų „<...> aišku daugiau <...> socialinės atskirties vaikai, ten daugiau dirbu“ (Socialinė pedagogė). Nors mokykloje dominuojanti rasė yra baltaodžiai, tačiau pastebėta, kad su

socialinėmis problemomis susiduria ne tik jie, bet ir juodaodžiai vaikai. Nepaisant to, kad tyrimo tikslas nebuvo nagrinėti vaikų socialinio sluoksnio įtaką ugdymui, tačiau tyrimo metu pastebėta, kad juodaodžių socialinis palengvina arba apsunkina mokyklinę integraciją.

Vienas iš svarbiausių tyrimo tikslų išnagrinėti juodaodžių vaikų mokyklinės integracijos sunkumus. Kadangi mokykla susideda ne vien iš mokyklos vadovo, pedagogų, o didžiąją dalį sudaro vaikai, informantų buvo klausama kaip vaikai reagavo/reaguoja į juodaodžius vaikus, kaip juos priėmė/priima ir kaip sprendžiamos problemos susijusios su juodaodžių integracija.

Analizuojant interviu metu gautus duomenis informantų atsakymai integracijos į mokyklą ir klasę klausimu buvo grupuojami į vyresnių klasių vaikų elgesį su juodaodžiais vaikais ir pradinių klasių vaikų elgsenos ypatumus. Išanalizavus gautus duomenis galima teigti, kad **vyresniųjų vaikų** tarpe juodaodžiai nesulaukia labai didelio dėmesio tyrimo metu viena iš apklaustų mamų teigė, kad „*vyresni ją gina <...>*“ (Mama1). Kadangi juodaodžiai vaikai mokosi skirtingose mokyklose tėvų ir pedagogų įžvalgos, juodaodžių vaikų integracijos klausimu, išsiskyrė. Šiaulių L¹⁰ mokyklos, kurioje mokosi juodaodis vaikas mama teigia, kad „*Būna čia tokių dalykų, bet čia labiau ne su klasiokais būna, o su kitų klasių vaikais*“ (Mama2). Pedagogų nuomonė šiuo klausimu vieningesnė, pedagogų teigimu vyresni mokiniai bendrauja su juodaodžiais vaikais. Tuo tarpu analizuojant **pradinių klasių** vaikų reakcijas juodaodžių vaikų atžvilgiu pastebėta, kad mažesni vaikai labiau žingeidūs, kadangi visų respondentų teigimu pradinių klasių ugdytiniai linkę liesti, žiūrėti, glostyti ir pan.

„*<...> mažesni norėjo jį pačiupinėti, paglostyti <...>*“ (Mokytoja1) / „*<...> mažesni vaikai <...> norėdavo jį ten ir paliesti, ir pažiūrėti*“ (Mama3) / „*Ypatingai mažiukai nori bendrauti <...>*“ (Mokytoja4).

Nagrinėjant juodaodžių vaikų integracijos sunkumus pastebėta, kad skirtingose mokyklose vaikų integracija skiriasi. Tyrimo rezultatai parodė, kad vienose mokyklose vaikai sunkiau įsilieja į mokyklos bendruomenę tuo tarpu kitose lengviau. Šiaulių N¹¹ mokyklos socialinės pedagogės teigimu „*<...> kažkokių išskirtinių poreikių, problemų, kurios kiltų dėl to, kad jis yra tokios spalvos, tai tikrai nėra buvę <...>*“ (Socialinė pedagogė). Tačiau pačios mokyklos pedagogė dirbanti su juodaodžiu vaiku teigia, kad „*<...> su ja iškart galėjo būti problemų <...>*“ (Mokytoja4) / „*Iš pradžių ta trintis buvo tarsi*“

¹⁰ Mokyklos pavadinimas neviešinamas;

¹¹ Mokyklos pavadinimas neviešinamas.

(Mokytoja4). Galima paryti prielaidą, kad pedagogas praleidžiantis daugiau laiko su ugdytiniu pastebi gilesnes problemas negu socialinis pedagogas, kuris su vaiku kontaktuoja rečiau.

Kadangi vaikai didžiąją laiko dalį praleidžia mokyklos mikro aplinkoje, t.y. klasėje tyrimo metu didelis dėmesys skiriamas juodaodžio vaiko integracijai klasėje. Aktualu apžvelgti bendraamžių elgesio modelius, kaip jie skiriasi nuo kitų mokyklos mokinių. Didesnis dėmesys skiriamas klasei ir jos nariams, kadangi vaiko sąveika su bendraklasiai yra didesnė negu su kitais mokyklos nariais. Tyrimo interviu duomenys atskleidė, kad vaikų integracija klasėje yra įvairialypė, t.y. nėra vientisos nuomonės. Tėvų auginančių juodaodžius vaikus teigimu „*Ten ją priėmė šiltai, su klasės atvirukais <...>*“ (Mama1) / „*Aš manau, kad gerai jam sekėsi, nu jam būna sunku, kad, jis gi žino, kad yra kitoks ir jisai aišku to dėmesio gauna*“ (Mama2). Taip pat tėvų teigimu tiek pats integracinis procesas, tiek dabartinė situacija rodo, kad „*<...> ten pačioj pradžioj buvo šioks toks šurmuliukas ar kas <...>*“ (Mama2) / „*Daugiausiai diskriminacijos patiria iš bendraamžių*“ (Mama1). Nepaisant tėvų išsakytų pastebėjimų, pedagogų teigimu susidomėjimas vaiku būta, tačiau į klasės bendruomenę įsiliejo gerai. Vis dėl to, kai kurie pedagogai kaip ir tėvai pastebėjo, kad vaikai didelį dėmesį atkreipia į išvaizdą ar neįprastą vardą „*Iš pradžių eidavo tie vaikai tuos plaukus labai norėdavo pačiupinėti <...>*“ / „*Jo vardą, vardą priėmė kitaip*“ (Mokytoja2) / „*Iš pradžių tai jis iš tikrųjų jis buvo toks žvaigždė <...>*“ (Mokytoja1).

Vienas iš svarbiausių tyrimo metu analizuojamų aspektų tai mokyklos bei klasės pasirengimas juodaodžio vaiko įsiliejimui į bendruomenę. Integracinis periodas vienas iš sudėtingiausių laikotarpių vaiko gyvenime, nauja aplinka, žmonės, režimas ir pan. Juodaodžių vaikų integracinis procesas dar sunkesnis, kadangi kaip parodė tyrimo duomenys vaikai dėl savo išvaizdos sulaukia nemažai dėmesio iš aplinkinių, todėl būtina nagrinėti ar pedagogai ruošiasi juodaodžio vaiko integracijai į klasę. Kai kurių tėvų teigimu klasėje pasiruošimas vaiko atėjimui „*<...> vaikus puolė nuteikti tokiam, tokiam pokyčiui klasės, kad ateis naujas vaikas <...>*“ (Mama1) / „*Nu nežinau, atrodo kažkas buvo, <...> kažkaip man atrodo, kad mokytoja lygtais sakė, kad jinai pasikalbės su mokytojais ir vaikais apie tai, kad vaikas bus truputį kitoks*“ (Mama2). Kai kurie tėvai nelinkę sureikšminti vaiko išvaizdos išskirtinumo ir teigia, kad:

„*<...> kam to specialaus pasiruošimo? Kuom tas vaikas kitoks? Nu gerai jis tamsaus gymio, nu bet jis lygiai toks pat vaikas kaip ir kiti, kam čia reikia sureikšminti tą dalyką, kažkaip jį išskirti, ar dar kažką daryti. <...> manau nereikia dėt kažkokių pastangų, jie patys puikiausiai įsilieja į tą klasę. <...> Kuo daugiau kreips mokytojai dėmesio ir nuteikins klases, kad ateis kažkoks naujas vaikas, tuo jie labiau jausis kitokie.*“ (Mama3).

Tėvų nuomone pedagogai su juodaodžiais vaikais turi elgtis taip pat, kaip ir su eiliniaisiais mokiniais, kadangi jų išskyrimas gali sukelti tik dar didesnių problemų. Tuo tapus pedagogų teigimu:

„Pirmiausia tai buvo nuteikimas, <...> nuteikiau vaikus klasės. <...> tiesiog reikia vaikus truputį nuteikti, truputėlį pamokyti <...“ (Mokytoja1). / *„Buvo atėjusi mama iškart su mergaite ir pokalbis buvo klasėje <...>“* (Mokytoja4).

Išanalizavus tėvų ir pedagogų pozicijas vaiko integracijos klausimu pastebėta, kad tėvai visgi pageidautų, kad su jų vaikais būtų elgiama vienodai kaip ir su kitais vaikais, jų neišskiriant, kadangi per didelis sureikšminimas ir perdėtas rūpinimasis vaikui integracinis progresas gali būti dar sudėtingesnis.

Kaip ir visuomenė klasė susideda iš įvairių charakterių, išvaizdos, savybių, nuostatų vaikų, todėl kitas aktualus klausimas integraciniame procese ar klasėje dėl vaiko išvaizdos kyla konfliktai, kaip pedagogas sprendžia problemas ir kokia jo/jos pozicija susidarius tokiai situacijai.

Didžioji dauguma tėvų linkę manyti, kad klasėje nevyksta konfliktai, kadangi pasitiki pedagogo gebėjimu valdyti klasę *„<...> nemanau, kad mokytoja leistu įsipliekt kažkokiom muštynėm, kad vaikai panaudotų fizinę jėgą“* (Mama3). / *„Jinai [mokytoja] iš karto labai aiškiai nubrėžia ribas ką galima ir ko negalima ir tada problemų nebūna“* (Mama2). Analizuojant kokius problemų sprendimų būdus pasitelkia pedagogai tėvų teigimu:

„Kai Aistė¹² pasakė mokytojai, tai pasakė „tu pati atsakinga už savo daiktus ir nėra ko palikinėt, čia nieks neis ir nesaugos“ [sulaužyti tušinukai]. <...> mokytoja, vaikam, kad išsiaiškint santykius ir leidžia kažkiek pasipešti <...>“ (Mama1) / *„Jinai [mokytoja] iš karto labai aiškiai nubrėžia ribas ką galima ir ko negalima ir tada problemų nebūna“* (Mama2).

Galima pastebėti, kad pedagogai renkasi įvairius problemų sprendimo būdus nuo visiškos laisvės ir vaikų atsakomybės prisiėmimo už savo poelgius iki griežtų taisyklių. Siekiant išanalizuoti integracijos procesą svarbu apžvelgti juodaodžių vaikų emocinę būklę, mokymosi pasiekimus. Vienos iš informančių teigimu *„<...> eit eina su noru vien dėl mokymosi, bet ne dėl klasiokų“* (Mama1) / *„Nežinau lyg ir gerai.“* (Mama3). Tuo tarpu pedagogai teigia, kad emocinė vaiko savijauta yra gera *„Klasėje jis yra labai mėgstamas <...>“* (Mokytoja2). Ugdytinių savijautą klasėje taip pat nusako vaiko noras/nenoras dalyvauti mokyklos veikloje. Pasak pedagogų vaikas noriai dalyvauja mokyklos veikloje, yra aktyvūs ir žingeidūs.

¹²Vardas pakeistas.

Nagrinėjant mokymosi pasiekimus giliau ir atkreipiant dėmesį konkrečiai į mokomuosius dalykus, kurie labai svarbūs integraciniame procese, kadangi mokymosi sekimas arba nesisekimas gali lemti vienokią ar kitokią vaiko poziciją klasėje. Tėvų pastebėjimais vaikų mokymosi pasiekimai:

„*Matematika suprastėjo. <...> Sekasi nuo pat pirmų dienų gamta, žmogaus pažinimas*“ (Mama1). / „*<...> jis toks labiau prie meno yra, meniškas toks vaikas, bet ir matematika jam puikiai sekasi, su muzika draugauja*“ (Mama2). / „*Šiaip labai gerai mokosi, labai gerai matematika sekasi, gal biški prasčiau lietuvių, <...> jam muzika, šokiai viskas patinka*“ (Mama3).

Pedagogų teigimu juodaodžiams vaikas „*Šiaip mokslas sekasi neblogai, rašyba neblogai <...> matematikoj skaičiuoja gerai <...>*“ (Mokytoja1). „*<...> jis yra gabus, geras mokinys <...> jis dalyvavo respublikinėje mokinių konferencijoje <...> skaitė pranešimą*“ (Mokytoja2). / „*Matematika labai sunkiai <...>*“ (Mokytoja4).

Palyginus tėvų ir pedagogų įžvalgas apie vaikų mokymąsi, galima daryti išvadą, kad juodaodžiai vaikai linkę labiau į meną, yra aktyvūs, neišsiskiriantys iš savo bendraamžių. Kadangi tyrimo tikslinė grupė yra maža negalima teigti, kad visi juodaodžiai vaikai linkę į meną, tačiau šiame tyrime dalyvavę informantai pasižymėjo būtent tokiais savybėmis.

3.4. Diskriminacijos apraiškos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose

Mokyklinė juodaodžių vaikų integracija tai sudėtingas procesas reikalaujantis tėvų ir pedagogų pastangų vaiko gerai savijautai, teigiamos aplinkos formavimui. Mokykla tai maža bendruomenė, kurioje susiduriama su įvairiomis problemomis, viena iš jų mažumų (šiuo atveju juodaodžių vaikų) diskriminacija, netolerancija, patyčios bei stereotipai.

Mokykla puiki terpė vystytis rasinei diskriminacijai vystytis. Kadangi Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose didžioji dalis baltaodžiai vaikai, mažumos poziciją užimantys juodaodžiai ne tik, kad atkreipia į save dėmesį dėl išvaizdos, tačiau neišvengiamai susilaukia ir neigiamo dėmesio. Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atlikto tyrimo *Antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos kitam ugdymas* rezultatais rodo, kad diskriminacija pasireiškia keliais lygiais, t.y. diskriminuoti gali tėvai, pedagogai ir bendraamžiai. Todėl galima teigti, kad šių trijų grupių formuojamos

pažiūros, nuostatos ir elgesys formuoja vaikų rasinę diskriminaciją. Siekiant apžvelgti rasinės diskriminacijos paplitimą juodaodžių vaikų atžvilgiu tyrimo dalyvių (tėvų, pedagogų ir socialinės pedagogės) klausiama ar vaikas mokykloje diskriminuojamas, kokios diskriminavimo formos dažniausiai pasitaiko, kokia pedagogų pozicija diskriminacijos klausimu, ką apie diskriminaciją mano tėvai ir pan.

4 lentelė

Vaikų diskriminacijos apraiškos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA 1	SUBKATEGORIJA 2	ĮRODANTYS TEIGINIAI
DISKRIMINACIJOS APRAIŠKOS	Mokinių diskriminacijos formos	Stumdymas	„<...> va čia tas pastūmė, va tas vat tą pasakė“. Mama1
			„<...> rudens metu buvo įstumta iš po geros liūties į fontaną <...>“. Mama1
			„<...> pradėjo tasyt, suplėšė galiausiai [megztinį]“. Mama1
		Prasivardžiavimas	„<...> debile <...>“. Mama1
			„Ruda karve“. Mama1
			„Atsikabink <...>“. Mama1
			„Tu juodašikne dink iš Lietuvos!“. Mama1
			„Aš manyčiau, kad visko būna <...>“. Mama2
			„Būna, kad jį ten pravardžiuoja truputėlį ir užgauliojimų visokių sutikęs <...>“. Mama2
			„Žinot jam yra koks nors vienas žodis taikomas, specifiskai, kuris, nu kalba apie jo gymį“. Mama2
			„<...> vaikai supyksta, tai kaip nors pavadina.“ Mama3
			„Būna ir negru pavadina.“ Mama3
			„<...> kaip tu atrodai <...>“. Socialinė pedagogė1
			„toks kaip prasivardžiavimas [apie vardą]“. Mokytoja2
			„<...> juk tu ubage <...>“. Mama1

			„<...>vyresni vaikai prasivardžiuoja ar mėgina užgaulioti <...>.“ Tėvas1
		Erzinimas	„<...> atbėgo [klasiokas] iš paskos, už rankovės, ėjo jis jai už nugaros, erzino, erzino, <...> už rankovės tįstelėjo <...>“. Mama1
		Daiktų laužymas	„Atėjus vieną dieną į mokyklą rado tušinukus, visą penalą numestą ant žemės ir tušinukai grynai toks <...> vaizdas, kad <...> ten trypta, nes visi, visiškai yra sutrypti“. Mama1
			„Praeinant [klasiokė] kažką numesti nuo suolo ir dar užminti, stengiasi kažkaip taip“. Mama1
		Patyčios	„<...> patyčių patiria, tai aš stengiuos nesureikšminti labai.“ Mama2
			„<...> būna, kad nepažįstami vaikai [kitos klasės mokiniai] jeigu užgaulioja, kabinėjasi, tai būna tokie vaikai tai būna ne iš mūsų rato <...>“. Mama2
			„<...> bet iš tikrųjų vaikai jos tikrai neskriaudžia <...>“. Mokytoja4
		Žeminimas	„<...> žeminimas vaikų <...>“. Mama1
			„<...> buvo apmėtyta iš obuolių <...>“. Mama1
Įžeidžiantys užrašai	„<...> atvirutę tokią padovanojo [klasiokė] „linkiu, kad kuo blogiau tau sektųsi, kad greičiau išeitum iš mano mokyklos.“ Mama1		
Netolerancija	„<...> toleruoja ir jokio ten kažkokio, kad būtų.“ Socialinė pedagogė1		
	„Aš kažkaip galvoju, kad čia nėra mokyklos problema čia yra labiau tokia apskritai visuomenės problema <...> mes apskritai netolerantiški. <...> Ir čia iš tėvų ateina.“ Mama2		
	„Jo, nu tai žinoma, kad iš tėvų, taigi jei vaikas atsineša į mokyklą kažkokius rasinius, kažkokius tai požiūrius <...> nu tai aišku, kad		

			ne pats susigalvoja, jis iš šeimos tą atsineša.“ Mama2
		Melas	„<...> jeigu jinai kažką išgirsta tai jinai perfrazuoja <...>.“ Mokytoja4
			„<...> kartais būna pameluot kartais mėgsta <...>.“ Mokytoja4
			„<...> per savo fantaziją perleidžia ir tada gaunasi <...>.“ Mokytoja4
	Stereotipai	„Pačioj pradžioj jį vadino rusu.“ Mama3	

Diskriminacijos apraiška tai branduolys jungiantis įvairius negatyvius elementus nukreiptus į juodaodžius. Teorinėje tyrimo dalyje buvo aptartos patyčių formos (žr. 1.4. Netolerancija, patyčios ir stereotipų apraiškos), kurios sudarė pagrindą nagrinėjant kokios diskriminacijos formos paplitusios tarp vaikų. Remiantis tyrimo duomenimis pastebėta, kad vaikų tarpe labiausiai išskiriamas stumdymas, prasivardžiavimas, erzinimas, daiktų niokojimas, patyčios, žeminimas, įžeidžiantys užrašai, netolerancija, melas ir stereotipai.

Išsamiau analizuojant kiekvieną formą pastebėta, kad vienos informantės teigimu vaikas dažniausiai susilaukia fizinės diskriminacijos išraiškos, t.y. **stumdymas** „<...> va čia tas pastūmė, va tas vat tą pasakė“. <...> rudens metu buvo įstumta iš po geros liūties į fontaną <...> pradėjo tąsyti, suplėšė galiausiai [megztinį]. <...> buvo apmėtyta iš obuolių <...>“ (Mama1). Tokia forma dar vadinama *tiesioginėmis patyčiomis*, kurios anot Olweus (1993, 1994) daromos nukreipiant fizinę jėgą į auką. Pallegrinti ir Long (2002) tokią patyčių formą linkę vadinti fizinėmis patyčiomis, kurias sudaro: mušimas, stumdymas, spardymas ir t.t... (Pallegrinti ir Long, 2002).

Taip pastebėta, kad vaikai dažnai **pravardžiuojami**, dėl savo išvaizdos, kuri susilaukia vieno tipo „etikečių“:

„Ruda karve“. <...> Tu juodašikne dink iš Lietuvos!“ (Mama1). / „Žinot jam yra koks nors vienas žodis taikomas, specifiškai, kuris, nu kalba apie jo gymį“ (Mama2) / „Būna ir negru pavadina“ (Mama3).

Pasak Pallegrinti ir Long (2002) ši patyčių forma priskiriama verbalinei patyčių formai, kuri susideda iš pravardžiavimo, negatyvių komentarų, gąsdinimų, užgauliojimų ir t.t.. (Pallegrinti ir Long, 2002).

Kita diskriminacijos forma paplitusi tarp vaikų – **erzinimas**. Tyrimo duomenimis erzinimo apraiškas išskyrė tik viena informantė „<...> *atbėgo [klasiokas] iš paskos, už rankovės, ėjo jis jai už nugaros, erzino, erzino, <...> už rankovės tįstelėjo <...>*“ (Mama1). Erzinimas neretai perauga į rimtesnę diskriminacijos formą – **daiktų niokojimą**. Vienos iš informančių teigimu vaikai ne tik linkę erzinti ir prasivardžiuoti, tačiau neišvengta daiktų laužymo:

„Atėjus vieną dieną į mokyklą rado tušinukus, visą penalą numestą ant žemės ir tušinukai grynai toks <...> vaizdas, kad <...> ten trypta, nes visi, visiškai yra sutrypti. <...> „Praeinant [klasiokė] kažką numesti nuo suolo ir dar užminti, stengiasi kažkaip taip“ (Mama1).

Galima teigti, kad daiktų niokojimas yra tiesiogiai nukreiptas į juodaodį vaiką siekiant jį/ją įskaudinti ir parodyti savo galią prieš silpnesnį asmenį. Daiktų laužymas, erzinimas sietinas su patyčiomis, kurios tarp besimokančiųjų užimą aukštą poziciją. Pasaulio Sveikatos Organizacijos atlikto tyrimo duomenimis, daugiausia patyčių trylikos metų vaikai patiria Portugalijoje, Latvijoje ir Lietuvoje, o besityčiojančių trylikamečių - Austrijoje, Latvijoje ir Lietuvoje (Vaikų ir jaunimo psichikos sveikata. Smurtas, prievarta šeimoje: www3.lrs.lt). Nepaisant Pasaulio Sveikatos Organizacijos atlikto tyrimo rezultatų, **patyčios** nukreiptos į juodaodį vaiką parodė, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose patyčios nėra taip paplitusios kaip prasivardžiavimas. „<...> *būna, kad nepažįstami vaikai [kitos klasės mokiniai] jeigu užgaulioja, kabinėjasi, tai būna tokie vaikai tai būna ne iš mūsų rato <...>*“ (Mama2). / „<...> *bet iš tikrųjų vaikai jos tikrai neskriaudžia <...>*“ (Mokytoja4).

Kitas labai svarbus šio tyrimo elementas tai vaikų **netolerancija**. Pasak Riaskovos (2007) tėvai „formuoja pagrindą, kuris duoda pradžią mūsų besiformuojančioms pažiūroms ir nuostatoms“ (Riaskova, 2007, p. 11) Atliktas tyrimas parodė, kad tėvai laikosi tokios pat pozicijos, kad vaikų netolerancija auga iš tėvų, kadangi jie formuoja vaikų pasaulėžiūrą.

„Aš kažkaip galvoju, kad čia nėra mokyklos problema čia yra labiau tokia apskritai visuomenės problema <...> mes apskritai netolerantiški. <...> Ir čia iš tėvų ateina. <...> Jo, nu tai žinoma, kad iš tėvų, taigi jei

vaikas atsineša į mokyklą kažkokius rasinius, kažkokius tai požiūrius <...> nu tai aišku, kad ne pats susigalvoja, jis iš šeimos tą atsineša“ (Mama2).

Taip pat kaip netolerancija vaikai linkę į stereotipinį mąstymą, kuris taip pat ateina iš šeimos. Interviu metu atsiskleidė, kad dažniausiai vyrauja platus stereotipizavimas, .t.y kai kalbama apie bendrus bruožus, pvz., juodaodis, žydas, baltieji ir pan. Vienos iš informančių teigimu juodaodis vaikas laikomas rusu, „Pačioj pradžioj jį vadino rusu <...> Nežinau, dėl to gal, kad kitoks, jiems jis buvo rusas ir viskas. Gal tie vaikai tik rusus žinojo, arba įsivaizdavo, kad kitokie žmonės yra tik rusai, nežinau“ (Mama3). Grįžtant prie teorinės tyrimo dalies nagrinėjančios stereotipų sklaidą ir formavimąsi (žr. 1.4. Netolerancijos, patyčių ir stereotipų apraiškos) galima teigti, kad stereotipinis visuomenės mąstymas ir jo sklaida daro didelę įtaką vaikams, kurie būdami jauname amžiuje „sugeria“ visą teisingą ir klaidingą informaciją. Neretai visuomenėje plintantys stereotipai apie tam tikros grupės fizines, protines ar kitas savybes formuoja klaidingą vaikų gyvenimo suvokimą. Tyrimo metu taip pat pastebėta, kad juodaodžiai vaikai nebūtinai užima aukos poziciją (žr. 4 pav. Vaikų vaidmenys patyčių situacijoje), vienos iš pedagogų teigimu juodaodis vaikas linkęs **meluoti**, būti aukos vietoje.

„<...> mėgsta taip, kaip auka tokia pasijausti, nu taip tarsi, kad man čia blogo visi linki <...> jinai kažkaip išprovokuoja [vaikus] <...> jeigu jinai kažką išgirsta tai jinai perfrazuoja <...> kartais būna pameluot kartais mėgsta <...> per savo fantaziją perleidžia ir tada gaunasi <...>“ (Mokytoja4).

Analizuojant vaiko tokį elgesį, galima teigti, kad tokia ugdytinio poziciją įtakojo prieš tai lėmusi patirti, taip pat tėvų nuostatos ir pažiūros. Išanalizavus vaikų diskriminacijos sklaidą mokykloje galima daryti išvadą, kad:

- Vaikai juodaodžių vaikų atžvilgiu labiau linkę pravardžiuoti, naudoti fizinę jėgą, niokoti asmeninius daiktus;
- Nepaisant tyrimų rodančių, kad Lietuvos mokiniai yra vieni iš labiausiai besityčiojančių, interviu duomenys atskleidė, kad Šiaulių bendrojo lavinimo mokyklose juodaodžiai vaikai nepatiria didelio masto tyčiojimosi.
- Tyrimo duomenys parodė, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokiniai linkę netoleruoti ir stereotipizuoti juodaodžius vaikus. Tačiau galia teigti, kad vaikų tokiam elgesiui didelę

įtaką turi visuomenė ir artimiausios aplinkos atstovai, t.y. tėvai. Tėvai savo nuostatomis formuoja vaikų pasaulėžiūrą.

- Šiaulių bendrojo lavinimo pedagogų teigimu juodaodžiai vaikai linkę naudotis mažumos statusu ir priskirti save aukos pozicijai. Neretai vaikai pagražinti, perkreipti tiesą, t.y. linkę meluoti.

Kadangi tyrimo duomenys surinkti tik iš Šiaulių bendrojo lavinimo mokyklų, negalima teigti, kad visose Lietuvos mokyklose rezultatai būtų lygiagretūs. Siekiant išanalizuoti diskriminacijos juodaodžių vaikų atžvilgiu būtina apžvelgti pedagogų ir tėvų poziciją šiuo klausimu. Pasak Deveikienės, Manelio (2004) „šiandien, vis labiau stiprėjant Europos valstybių ir tautų ryšiams, būtina ne tik šeimoje, bet ir mokykloje ugdyti tolerantišką moksleivių požiūrį į kitokias nuomones, kitos rasės ar tikėjimo žmones“ (Deveikienė, Manelis, 2004, p. 62). Tolerantiškos asmenybės ugdymas mokykloje priklauso nuo kryptingai parenkamų mokomųjų dalykų bei pedagogo ir ugdytinio sąveikos (Sprindžiūnas, 2004). Pasitelkiant turinio (content) analizės metodus analizuojamas pedagogų požiūris į diskriminaciją.

5 lentelė

Pedagogų diskriminacijos apraiškos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA 2	SUBKATEGORIJA 1	ĮRODANTYS TEIGINIAI
DISKRIMINACIJOS APRAIŠKOS	Pedagogų diskriminacijos formos nukreiptos į juodaodį vaiką	Patyčios	„<...> tik tai į klasę įžengia vienas kitas, keli mokiniai tada mokytoja prisitapatina prie kitų vaikų ir juokiasi, kaip su tokiom patyčiom<...>“. Mama1
			„<...> kaimo mokykloj buvo labai diskriminuojama ne tik vaikų, bet ir suaugusiųjų.“ Mama1
			„<...> tokio nėra, kad diskriminacija kažkokia būtų dėl tautybės, dėl rasės ar išvaizdos <...>.“ Socialinė pedagogė1

			„<...> buvo terorizuojama, patyčios buvo ten Kauno rajone.“ Mokytoja4
			„<...> kažkaip niekada tos diskriminacijos nebuvo <...>.“ Mokytoja4
		Draudimas	„Prasidėjo iš mokytojos pusės tokie draudimai jei eiti pas socialinę ir viską pasakoti“. Mama1
		Stereotipai	„<...> bet juk jo toks temperamentas [mokytoja], jis gal labiau čia turėtų šokti sportuoti, <...>.“ Mama2
			„<...> nu toks pakreiptas šiek tiek požiūris, nu, kad tokiai rasei va toks temperamentas.“ Mama2
			„Aš turėjau juodą, juodą, juodą negra <...>“. Mokytoja2
			„<...> nu tas jos temperamentas, jo to, to kaip mes sakom arabiškas toks <...>“. Mokytoja2
			„Negali jie žinoti [stereotipų], nes pas mus tų juodaodžių yra mažai.“ Mokytoja3
			„<...> jis turėtų būti tokio karštesnio, nu tokio, temperamento <...>.“ Mokytoja3
			„Ai musulmonai čia.“ Mokytoja 3
		Pasisakymai	„<...> kaip mokytoja kartais ji neturėtų taip išsireikšti <...>.“ Mama1
			„<...> bet šiaip jis toks banditas <...>.“ Mokytoja2
		Žeminimas	„<...> mokytojai žeminti [pradėjo] įvairiapusiškai <...>.“ Mama1
		Ignoravimas	„<...> mokytojos <...> nesikišo.“ Mama1
			„<...> kad jis būtų skriaudžiamas ar ignoruojamas, ar atstumtas jokių būdu“. Mokytoja2
		Melas	„Mokytoja <...> pamelavo, sako: „tu privalai dalintis“, atėmė iš jos tuos saldinius <...>.“ Mama1
		Baimė	„Gal mes suaugusieji daugiau matėm,

			galvojam, kad bus problemų <...>.“ Socialinė pedagogė1	
			„<...> jam kai paglostau [plaukus] aš bijau jo reakcijos.“ Mokytoja2	
			„<...> pajaučiau tą kitą plauką ir taip nepatogu pasijaučiau, kad jis neįsižeistų.“ Mokytoja2	
		Rasinės diskriminacijos nebuvimas	<...> nėra, kad [mokykloje] diskriminacija kažkokia būtų dėl tautybės, dėl rasės ra išvaizdos <...>.“ Mokytoja1	
	Tėvų požiūris į diskriminacijos apraiškas mokykloje		Netolerancija	„<...> aš kažkaip galvoju, kad ta rasė ne tiek čia vaidina didelę rolę, kiek apskritai žmonių toks menkas toleravimas kažkokio kitokio.“ Mama2
			Nesureikšminimas	„<...> visi vaikai šiek tiek tų patyčių patiria, tai aš stengiuos nesureikšminti labai <...>.“ Mama2
				„<...> nekreipiu dėmesio <...>.“ Mama2
				„<...> nereikia isskirti vaiku is kitu ir jis bus toks pat“. Tėvas1
			Klausymasis	„<...> [stengiuosi] girdėti, tai manau normaliai kol kas.“ Mama3
		Baimė	„Dėl patyčių, dėl diskriminacijos [mamos baimės].“ Mokytoja4	

Analizuojant pedagogų diskriminacijos formas nukreiptas į juodaodžius vaikus tyrimo duomenys atskleidė tėvų požiūrį į pedagogų darbą su vaikais apžvelgdami jų diskriminacijos būvimą/nebūvimą. Anot tėvų pedagogų elgesys su vaiku klasėje ir už klasės ribų skiriasi „<...> tik tai į klasę įžengia vienas kitas, keli mokiniai tada mokytoja prisitapatina prie kitų vaikų ir juokiasi, kaip su tokiom patyčiom<...>“ (Mama1). Tuo tarpu patys pedagogai ir tyrime dalyvavusi socialinė pedagogė teigia nematanti **patyčių** juodaodžių vaikų atžvilgiu „<...> tokio nėra, kad diskriminacija kažkokia būtų dėl tautybės, dėl rasės ar išvaizdos <...>“ Socialinė pedagogė1. / „<...> kažkaip niekada tos diskriminacijos nebuvo <...>“ (Mokytoja4). Pedagogų patyčių klausimu tėvų ir pedagogų nuomonė nesutampa. Interviu metu taip pat paaiškėjo, kad vienos iš Šiaulių bendrojo lavinimo pedagogių draudžia vaikui kreiptis į socialinę pedagogę

„Prasidėjo iš mokytojos pusės tokie draudimai jai eiti pas socialinę ir viską pasakoti. Nes galbūt jai kaip klasės mokytojai tai irgi atsiliepia <...>“ (Mama1). Galima teigti, kad bendrojo lavinimo mokykloje vyrauja hierarchinis valdžios pasiskirstymas (žr. 1.2. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų pasirengimas multikultūriniam ugdymui). Analizuojant **stereotipų sklaidą** tarp pedagogų pastebėta, kad nepaisant to, jog pedagogai dirba su naujomis pritaikytomis programomis visgi stereotipinis mąstymas yra išlikęs. Tai atspindi lentelėje pateikti įrodantys teiginiai (žr. 5 lentelė Pedagogų diskriminacijos apraiškos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose). Interviu duomenimis tėvai jaučia, kad visuomenė yra stereotipinių pažiūrų, kadangi vaikui taikomas visos kultūros, t.y. juodaodžių stereotipizavimas „<...> bet juk jo toks temperamentas [mokytoja], jis gal labiau čia turėtų šokti sportuoti, <...> nu toks pakreiptas šiek tiek požiūris, nu, kad tokiai rasei va toks temperamentas“ (Mama2). Išanalizavus pedagogų požiūrį į juodaodžius galima teigti, kad tėvų išskiriamos nuostatos apie pedagogų stereotipizavimą juodaodžių vaikų atžvilgiu teisingos, kadangi pastebėta, kad pedagogai juodaodžius linkę vadinti musulmonais, jų nuostatos apie fizinę jų veiklą siejama su judrumu, aktyvumu ir pan.

„Aš turėjau juodą, juodą, juodą negrą <...> nu tas jos temperamentas, jo to, to kaip mes sakom arabiškas toks <...>“ (Mokytoja2). / „Negali jie žinoti [stereotipų], nes pas mus tų juodaodžių yra mažai. <...> Jis turėtų būti tokio karštesnio, nu tokio, temperament. <...> Ai musulmonai čia“ (Mokytoja 3).

Turimo duomenys parodė, kad pedagogų diskriminacija nukreipta į juodaodžius vaikus formuoja pedagogams **baimę**, jos neleidžia pilnavertiškai dirbti, bijant, kad vienoks ar kitoks elgesys bus traktuojamas kaip diskriminacija:

„<...> jam kai paglostau [plaukus] aš bijau jo reakcijos.<...> pajaučiu tą kitą plauką ir taip nepatogu pasijaučiu, kad jis neįsižeistų“ (Mokytoja2). / „Gal mes suaugusieji daugiau matėm, galvojam, kad bus problemų <...>“ (Socialinė pedagogė1).

Galima teigti, kad juodaodžių tėvų formuojamas požiūris, jog Lietuvos visuomenė yra netolerantiška, diskriminuojanti sukelia pedagogams baimių dirbant su tokiais vaikais. Pedagogų baimės atskleidžia dar vieną problemą. Diskriminacijos mastu tarp pedagogų buvo domimasi tėvų nuomone, kokia jų reakcija į vaikų ir pedagogų diskriminacijos apraiškas. Išanalizavus interviu duomenis pastebėta, kad didžioji dalis tėvų nesureikšmina diskriminuojamo elgesio jų vaikų atžvilgiu. „<...> visi vaikai šiek tiek tų patyčių patiria, tai aš stengiuos nesureikšminti labai <...> nekreipiu dėmesio <...>“ (Mama2).

Nepaisant to pedagogai teigia, kad tėvai skiria dėmesį vaikų patyčiomis „*Dėl patyčių, dėl diskriminacijos [mamos baimės]*“ (Mokytoja4).

Išanalizavus vaikų, pedagogų ir tėvų diskriminavimo apraiškas galima daryti išvadą, kad tėvų teigimu pedagogai linkę vienaip ar kitaip diskriminuoti juodaodžius vaikus. Galima pastebėti, kad tam įtakos turi pedagogų stereotipinis mąstymas. Informantų tarpe pastebėta, kad tyrimo dalyviai, t.y. pedagogai linkę vaikams taikyti visos kultūros bruožus, pavyzdžiui teigdami, kad juodaodis vaikas turėtų būti judrus, mėgstantis aktyvią veiklą, kadangi juodaodžių toks temperamentas. Toks požiūris leidžia daryti prielaidą, kad pedagogų pasaulėžiūra apsiriboja tik plačia informacija, nesigilinant į individualų atvejį. Nepaisant stereotipizavimo apraiškų pastebėta, kad pedagogų tarpe taip pat vyrauja baimės. Joms formuotis suteikia galimybę tiek visuomenės dėmesys juodaodžiams, tiek jų išskirtinumas. Juodaodžių vaikų pastatymas į aukos poziciją apsunkina pedagogų darbą, kadangi jie tampa labiau stebimi tiek mokyklos vadovybės, tiek pačių tėvų.

3.5. Tėvų ir pedagogų komunikacijos svarba juodaodžio vaiko integracijos procesui

Atliekant tyrimą Juodaodis vaikas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje: vaiko integracija į mokyklos bendruomenę ir mokyklos pasiruošimas multikultūriniam ugdymui, kaip viena iš sąlygų juodaodžių vaikų lengvai integracijai į mokyklą – tėvų ir pedagogų bendravimas. Šių dviejų konstrukto bendradarbiavimas daro didelę įtaką formuojant ugdytinių pasaulėžiūrą, stereotipinį mąstymą, nuostatas bei poelgius. Kaip teigė Deveikienė, Manelis (2004) „vaikų ugdymu turėtų užsiimti ir klasių auklėtojai, nes jie geriausiai pažįsta savo ugdytinius, žino jų įpročius ir požiūrį į daugelį supančių dalykų“ (Deveikienė, Manelis, 2004, p. 62). Pedagogų ir tėvų komunikavimas užkerta kelią vystyti rasinėms ir kitoms problemoms. Analizuojant interviu medžiagą turinio (content) analizės metodo pagalba buvo išskirtos pagrindinės kategorijos ir subkategorijos apimančios tėvų domėjimąsi vaiko pasiekimais, įsitraukimą į mokyklos veiklą ir pan., (žr. 6 lentelė, tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas).

Tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA 2	SUBKATEGORIJA 1	ĮRODANTYS TEIGINIAI
TĖVŲ IR MOKYKLOS BENDRADARBIAVIMAS	Tėvų įsitraukimas į mokyklos veiklą	Domėjimasis vaiko pasiekimais	„Nu taip manyčiau, kad mes taip pakankamai“. Mama2
			„<...> nu aš tokia esu man įdomu ir aš skambinu, klausiu, man tiesiog įdomu <...>“. Mama2
			„Būna taip užėini kartais į mokyklą pasiteirauji <...>“. Mama1
			„Nu, aš esu klasės išdininkė tai tenka pabendraut, bet šiai, kad daugiau bendraut tai nelabai.“ Mama3
			„<...> šiai labai domisi, <...> teiraujasi, <...> reaguoja į pastabas, pagyrimus.“ Mokytoja1
			„<...> rūpinasi tikrai [močiutė].“ Socialinė pedagogė1
			„Dėl vaiko tai tik tai taip, atsiklausia ar vaikas norės eiti dalyvauti <...>“. Mokytoja2
			„<...> labai domisi.“ Mokytoja4
			„<...> šiai daugiau telefonu daugiausiai.“ Mokytoja4
			„Dėl mokyklos, elgesio ir dėl vaikų visų patyčių [pagrindiniai klausimai].“ Mokytoja4
			Dalyvavimas mokyklos formalioje veikloje
	<...> būna tie susirinkimai, tai nueinu <...>“. Mama3		
	Tėvų ir administracijos	Tėvų bendravimas su mokyklos vadovu	„Per susirinkimus ateina <...>“. Mokytoja4
„Būna atvirų durų diena.“			
			„<...> su mokyklos kažkokia vadovybe, atstovais, kalbėt ta tema [diskriminacija] tiesiai šviesiai, nesu kalbėjus“. Mama1

	bendravimas		„Aišku ateisiu į mokyklą tuoj visi pasitemps <...>“. Mama1
			„<...> pasišnekėjom su direktore, pavaduotoja, būsima mokytoja <...>“. Mama1
	Pedagogo ir tėvų bendravimas	Problemų sprendimo būdai	„<...> mokytoja ir man buvo skambina, kad Aistė buvo taip ir taip išvadinta <...> buvau perspėjama ir aš dėl kiekvieno tokio išpuolio <...>“. Mama1
			„Kas kur ne taip žiek tuoj padaro atvirų durų dieną, tuoj sukviečia tėvus <...>“. Mama1
			„<...> su tėveliais pakalbėti <...>“. Mokytoja1
		Pedagogo vengimas bendrauti	„Nežinau ir pati auklėtoja gal nelabai nu tokia, kaip čia pasakius, puolanti labai kalbėtis.“ Mama3
Tėvų nenoras bendrauti	„Su mokytoja [kalbėti apie vaiko diskriminaciją] aš kalėti nebandžiau.“ Mama1		
	„Tai gerai, kad tie tėvai norėtų bendrauti.“ Mokytoja4		
	„Neįmanoma prisikviesti, savaitėm neateina.“ Mokytoja4		
Socialinio darbuotojo ir tėvų bendravimas	Socialinio darbuotojo užimtumas	„Socialinės darbuotojos dabar kadangi pavasaris jin ten, visokie ten renginiai, misijos kažkokios, kažkokie, kažkokios konferencijos, tai nelabai būna mokykloj“. Mama1	

Analizuojant tėvų domėjimąsi vaikų mokymosi pasiekimais galima teigti, kad tėvų domėjimasis nėra vieningas, vieni tėvai labai domisi vaiko mokymosi pasiekimais „<...> nu aš tokia esu man įdomu ir aš skambinu, klausiu, man tiesiog įdomu <...>“ (Mama2). Tuo tarpu kiti tėvai nesistengia įsitraukti į vaiko mokyklinį gyvenimą „Būna taip užėini kartais į mokyklą pasiteirauji <...>“ (Mama1). / „Nu, aš esu klasės išdininkė tai tenka pabendrauti, bet šiaip, kad daugiau bendrauti tai nelabai“ (Mama3). Pedagogų teigimu tėvų domėjimasis vaiku nėra tolygus, jų teigimu dalis tėvų labai domisi vaikų pasiekimais ir mokykline veikla, kai kiti mažiau suinteresuoti domėtis, t.y. bendrauti su pedagogu vaiko mokykliniais

klausimais, vaiku. Pedagogai taip pat išskiria didelę šio amžiaus problemą – tėvų nenoras bendrauti. Pedagogų ir tėvų komunikacijoje didelį vaidmenį turi atlikti klasės auklėtojas, kaip pagrindinis asmuo, skatinantis kuo geresnį bendradarbiavimą tarp mokyklos ir šeimos. Tik bendradarbiaudama su šeima mokykla geriau pažįsta vaiką, jo charakterį, polinkius. Pagrindinis tarpininkas tarp šeimos ir mokyklos yra klasės auklėtojas. Jis palaiko santykius su savo mokinių tėvais, informuoja apie mokyklos gyvenimą ir keliamus reikalavimus, apie kiekvieno mokinio pasiekimus. Nepaisant to, kad pedagogas ir tėvai turi užmegzti glaudų ryši tyrimo rezultatai rodo, kad

„Su mokytoja [kalbėti apie vaiko diskriminaciją] aš kalėti nebandžiau“ (Mama1). / „Tai gerai, kad tie tėvai norėtų bendrauti. <...> Neįmanoma prisikviesti, savaitėm neateina“ (Mokytoja4). / „Nežinau ir pati auklėtoja gal nelabai nu tokia, kaip čia pasakius, puolanti labai kalbėtis“ (Mama3).

Galima teigti, kad bendravimo stoka yra abipusė, įtakota tiek tėvų, tiek pedagogų. Kitą vertus verta pastebėti, kad pedagogai dega pastangas užmegzti ryšį su tėvais:

„<...> mokytoja ir man buvo skambina, kad Aistė buvo taip ir taip išvadinta <...> buvau perspėjama ir aš dėl kiekvieno tokio išpuolio. <...> Kas kur ne taip žiek tuoj padaro atvirų durų dieną, tuoj sukviečia tėvus <...>“ (Mama1).

Išanalizavus diskriminacijos apraiškas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose galima daryti išvadą, kad rasinė diskriminacija tarp mokinių labiausiai pasireiškia stumdymusi, prasivardžiavimu, erzinimu, daiktų niokojimu, patyčiomis, žeminimu, netolerancija ir stereotipais. Galima teigti, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos ugdytiniai ir pedagogai linkę netoleruoti ir stereotipizuoti juodaodžius vaikus, neretai pritaikydami vienokias ar kitokias „etiketes“ vaikams, kurios apibūdina visą kultūrą. Vaikų stereotipizavimą įtakoja visuomenė ir artimiausios aplinkos atstovai, t.y. tėvai ir pedagogai. Kitą vertus pedagogų teigimu juodaodžiai vaikai patys linkę naudotis mažumos statusu. Analizuojant pedagogų diskriminacijos mastą nukreiptą į juodaodžius vaikus prieita išvados, kad tėvų ir švietimo įstaigos atstotų nuomonė diskriminacijos atžvilgiu skiriasi, pedagogai nelinkę sutikti su teiginiu, kad jie yra linkę diskriminuoti vaikus dėl jų išvaizdos. Remiantis tyrimo duomenimis galima teigti, kad pedagogų tarpe vyrauja stereotipinis mąstymas, kuris užkerta kelią plėsti akiratį ir tobulėti pedagoginėje srityje. Galima teigti, kad tyrimo metu gauti rezultatai suteikė galimybę pažvelgti į pedagogo darbą ir pamatyti, kad pedagogų tarpe vyrauja baimės dėl jų klasėse besimokančių kitokios išvaizdos vaikų.

Didelis visuomenės, mokyklos vadovybės, tėvų spaudimas bei stebėjimas apsunkina klasės darbą bei saugaus mikroklimato kūrimą. Pastebėta, kad hierarchinėje Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje tie pedagogai kurie dirba su juodaodžiais vaikais (taip pat ir kitomis mažumomis) sulaukia didesnio socialinio dėmesio. Remiantis tyrimo duomenimis taip pat galima prieiti išvados, kad vaikų pilnavertę integraciją mokykloje formuoja tėvų ir pedagogų komunikacija, kuri anot pedagogų nėra pilnavertė, kadangi XXI a., tėvai nelinkę bendrauti ir diskutuoti. Taip pat pastebėta, kad didesnė tyrime dalyvavusių tėvų dalis nesistengia įsitraukti į vaiko mokomąją veiklą, t.y. nelabai domisi vaiko pasiekimais, formalia veikla ir pan.

3.6. Stebėjimo duomenų analizė ir rezultatai

Siekiant išanalizuoti juodaodžių vaikų integraciją Šiaulių miesto mokyklose buvo atlikti stebėjimai, kurie suteikia galimybę giliau išanalizuoti interviu metu gautus duomenis. Stebėjimai atlikti trijuose Šiaulių bendrojo lavinimo mokyklose, vienoje iš jų buvo atlikti keli stebėjimai. Daugkartinis vienos mokyklos stebėjimas leidžia vaikams jaustis laisvesniems, nesukaustytiems nepažįstamo žmogaus buvimo. Mokyklos atranka atsitiktinė, kadangi visose mokyklose, kuriose mokosi juodaodžiai vaikai gauti duomenys vienodai svarbūs tyrimui ir jo rezultatams.

Vykdamas stebėjimą naudojamas D. Olweus *Vaikų vaidmenys patyčių situacijoje* sudaryta schema (žr. 4 pav.), kurios pagalba galima išanalizuoti kaip vaikui sekasi integruotis klasėje, kokią poziciją jis/jis užima, ar juodaodžiai vaikai patiria patyčias, yra diskriminuojami kitų vaikų, o gal patys taip elgiasi. Olweus patyčių prevencijos programa skirta pradinių, pagrindinių ir vidurinių mokyklų moksleiviams, siekiant reikšmingai sumažinti patyčių mastą mokyklose. Programa diegiama ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, vyksta prevenciniai seminarai skatinantys ugdyti toleranciją, pakantą ir supratimą.

Taikant Olweus vaidmenų schema stebėjimo metu galima išskirti kelias dominuojančias vaidmenų grupes: auka, neutralus stebėtojas, aukos gynėjas ir skriaudėjas. Pirmąjį, **aukos** vaidmenį galima išskirti Šiaulių N¹³ mokykloje. Atliekant stebėjimą išryškėjo vaiko užimamo vaidmens bruožai, t.y. vaikas, kuris patiria kitų vaikų patyčias. Stebėjimo metu matomas kitų vaikų nenoras bendrauti, laikymasis atokiau. Vaiko priskyrimas šiam vaidmeniui įtakojo stebėjimo metu įvykęs incidentas, t.y. mergaitė užkliudo

¹³ Mokyklos pavadinimas neviešinamas.

berniuką, jam iš rankų iškrenta daiktas, tuo tarpu priėjusi bendraklasė, liepa juodaodžiui vaiku laižyti grindis (žr. Priedas Nr. 5). Nors vaidmenys skirtingoje situacijose gali kisti, stebint šios klasės užsiėmimus nepastebėta, kad vaikas užimtų kitokią poziciją. Taip pat pastebėta, kad pedagogei pateikus kūrybinę užduotį ir vaikams liepus susiskirstyti poromis stebimas vaikas lieka vienas, kas taip pat rodo, kad bendraamžiai vengia artimesnio kontakto. Galima teigti, kad stebėjimo metu gauti duomenys papildo pusiau struktūruoto interviu metu gautus rezultatus. Galima teigti, kas klasės mikroklimatas stebimo vaiko atžvilgiu reikalauja pedagogo įdirbio.

Tuo tarpu stebėjimas atliktas kitoje Šiaulių mokykloje parodė, kad vaikas užima **neutralaus stebėtojo** poziciją, t.y. tiktai stebi, kas vyksta. Galima teigti, kad lyginant prieš tai stebėtą atvejį, šio stebėjimo metu nepastebėta, kad vaikas būtų kaip nors engiamas ar išskiriamas iš kitų vaikų. Galima daryti prielaidą, kad toks bendraamžių elgesys yra įtakotas dar vieno vaiko savitumu, t.y. klasėje be juodaodžio vaiko mokosi kitas bendraklasis(-ė) su tam tikrais išskirtiniais bruožais, todėl klasės bendruomenė palankiau žiūri ir priima skirtybes. Siekiant išsiaiškinti kaip vaikas jaučiasi klasėje, stebėjimas atliekamas ir neformalioje veikloje, t.y. pertraukos metu. Galima teigti, kad bendraklasiai su juodaodžiu vaiku elgiasi kaip su lygiu, jo neišskiriant iš kitų mokinių. Apžvelgus stebėjimo rezultatus prieita išvados, kad klasėje ugdoma tolerancija įvairių kultūrų, išvaizdos, tautybės atžvilgiu. Klasėje nepastebėta netolerancijos, patyčių ar kitokių formų diskriminacijos apraiškų.

Stebėjimai (klasė kurioje mokosi juodaodis vaikas buvo stebima ilgesnį laiko tarpą) vykdomas Šiaulių L¹⁴ mokykloje parodė, kad šiuo atveju vaikas užima tiek **aukos gynėjo**, tiek **skriaudėjo** vaidmenis. Pirmąją stebėjimo dieną buvo pastebimas vaiko energijos perteklius. Tai įtakoja vaiko staigius besikeičiančius vaidmenis ir santykius su bendraamžiais. Šiuo atveju galima teigti, kad vaidmenų pasiskirstymas yra dinamiškas procesas, t.y. vaidmuo keičiasi kartu su kintančia situacija. Nepaisant besikaičiančio vaiko vaidmens klasėje, bendraklasiai vaiką priima. Didelę įtaka turi pedagogė, kuri neleidžia įsiliepsnoti barniui, kuris peraugtų į konflikcinę situaciją. Viso stebėjimo laikotarpį vaiko energija liko nepakitusi, kuri vienaip ar kitaip nulemdavo vaiko užimamą poziciją. Verta paminėti, kad klasėje nepastebėta vaikų netolerancija, patyčios ar kitokios diskriminavimo formos, kurios leistų daryti išvadą, kad vaiko buvimas klasėje keltų kitų besimokančiųjų nepasitenkinimą. Taip pat tiek interviu metu

¹⁴ Mokyklos pavadinimas neviešinamas.

su klasės auklėtoja, tiek stebėjimo procese duomenys rodo, kad bendraamžių netolerancija vaikui kyla ne dėl jo kitokios išvaizdos, o dėl elgesio. Kadangi kaip buvo minima anksčiau vaikas yra labai aktyvus, tai sukelia tam tikrą trintį tarp vaikų. Pastebėta, kad formalioje veikloje, t.y. pamokų metu, vaiko elgesys nekontroliuojamas pedagogo (muzikos ir anglų pamokos). Pastebėta, kad vaikui leidžiama elgtis savavališkai arba jo toks elgesys nesureikšminamas. Šiuo atveju verta atkreipti dėmesį į pedagogo užimamą poziciją klasėje, kur pedagogas turėtų gebėti kontroliuoti klasės veiklą ir gebėti bendrauti su vaiku.

Išanalizavus stebėjimo medžiagą galima daryti išvadą, kad juodaodžio vaiko užimama pozicija klasės bendruomenėje yra dinamiškas reiškinys, tai įtakoja besikeičianti situacija bei vaiko elgesys. Verta pastebėti, kad vaiko išvaizda nesukelia sunkumų mokymosi procesui ar sąveikai su kitais bendraamžiais. Vis dėl to, būtina apžvelgti pedagogo vaidmenį klasėje, kuris kai kuriais atvejais neatspindi vadovo vaidmens, t.y. negeba kontroliuoti klasės veiklos. Taip pat kaip parodė interviu duomenys būtina atkreipti dėmesį į pedagogų ir tėvų interakcija, kadangi siekiant vaiko gerovės klasėje ir mokykloje būtina tobulinti mokytojas – vaikas – šeima sanglaudą.

IŠVADOS

1. Išanalizavus Lietuvos ir užsienio mokslinę literatūrą multikultūrinio ugdymo aspektu, galima daryti išvadą, kad XXI a. kultūrų įvairovė laikytina šio amžiaus vertybe, kad jungiantis tautoms turime galimybę ugdyti savimone, toleranciją skirtybių atžvilgiu. Multikultūrinis ugdymas socialiniu ir edukologiniu atžvilgiu laikytinas instrumentu, kuris padedantis apsiekti demokratiškas nuostatas.

2. Analizuojant Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pedagogų pasirengimą multikultūriniam ugdymui literatūros analizė parodė, kad demokratinės vertybes puoselėjanti Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla retai laikosi šių principų. Pedagogams stinga žinių apie multikultūrinį ugdymą, didelę įtaką žinių stoka daro mokyklos bendruomenės ir pedagogo asmeninės nuostatos, stereotipai, netolerancija kitų atžvilgiu.

3. Apžvelgtus juodaodžio vaiko mokyklinės integracijos sunkumus prieita išvados, kad rasinei diskriminacijai nukreiptai į vaiką didelę įtaką turi: tėvai, pedagogai ir bendraamžiai. Vaiko pasaulėžiūrą formuoja tėvai, pedagogai ir bendraamžiai, iš jų poelgių, nuostatų, vertybių vaikas suformuoja elgesį paremtą stereotipizavimu, patyčiomis, kas laikui bėgant tampa norma. Taip pat vaiko patyčių formavimą įtakoja ugdytinių vaidmenys, nuo kurių priklauso patyčių formos ir mastas. Moksleivio (ne)tolerancijos formavimui ypatingą reikšmę turi pedagogo (ne)tolerantiškumas.

4. Išanalizavus interviu metu gautus duomenis apie Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimą multikultūriniam ugdymui galima daryti išvadą, kad pedagogai ir socialiniai pedagogai stokoja multikultūrinio ugdymui reikalingų žinių. Didelę įtaką turi mokyklose vyraujantis hierarchinis bendruomenės modelis. Pedagogams trūksta motyvacijos žinių gilinimui, taip pat darbas su mažumų vaikas pedagogams formuoja baimes.

5. Remiantis interviu duomenimis prieita išvados, kad rasinė diskriminacija mokinių tarpe labiausiai pasireiškia stumdymusi, prasivardžiavimu, erziniu, daiktų niokojimu, patyčiomis, žeminimu, netolerancija ir stereotipiniu mąstymu. Galima teigti, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos ugdytiniai ir pedagogai linkę netoleruoti ir stereotipizuoti juodaodžius vaikus, neretai pritaikydami vienokias ar kitokias „etiketes“ vaikams, kurios apibūdina visą kultūrą. Vaikų stereotipizavimą įtakoja visuomenė ir artimiausios aplinkos atstovai, t.y. tėvai ir pedagogai. Taip pat pastebėta, kad tėvai nesistengia įsitraukti į vaiko mokomąją veiklą, t.y. nelabai domisi vaiko pasiekimais, formalia veikla ir pan.

6. Atlikus grupinę (angl. focus group) diskusiją ir išanalizavus susitikimo metus gautis duomenis prieita išvados, kad vaikui ugdymui ir pedagogų darbui su juodaodžiais vaikais odos spalva

neturi didelės reikšmės, į pirmą vietą iškeliami vaiko pasiekimai ir gebėjimai. Taip pat galima teigti, kad teorinės išvalgos multikutūrinio ugdymo ir mažumų integracijos apsektais Lietuvoje neatitinka realios situacijos. Taip pat pastebėta, kad pedagogai ugdymo procese linkę remtis stereotipiniu mąstymu, pedagogų ir tėvų komunikacijos stoka įtakoja juodaodžio vaiko mokyklinės integracijos sunkumus.

7. Stebėjimo metu gauti duomenys rodo, kad juodaodžio vaiko pozicija klasėje yra dinamiškas reiškinys, kurį įtakoja besikeičianti situacija bei vaiko elgesys. Galim daryti išvadą, kad vaiko odos spalva turi mažai įtakos vaiko mokyklinės integracijos procese, kitą vertus neišvengiama mokyklos bendruomenės patyčių apraiškų. Taip pat pastebėta, kad maža dalis pedagogų negeba kontroliuoti klasės veiklos bei užsiėmimų, .t.y. nesugeba kontroliuoti aktyvių vaikų.

DISKUSIJA

Atliktas kokybinis tyrimas tema Juodaodis vaikas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje: vaiko integracija į mokyklos bendruomenę ir mokyklos pasiruošimas multikultūrniam ugdymui atskleidė, kad pedagogų žinių apie multikultūrinį ugdymą stoka, stereotipizavimas, menka motyvacija tobulinti pedagoginius įgūdžius įtakoja juodaodžių vaikų mokyklinės integracijos procesą. Taip pat tyrimo duomenys parodė, kad vaikų integracijos procesą įtakoja pedagogų ir tėvų nenoras komunikuoti.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimas multikultūrniam ugdymui bei juodaodžių vaikų mokyklinė integracija buvo analizuojama remiantis Socialinio teisingumo švietimo teorinėmis nuostatomis, kurių pagrindas lygios teisės ir tolerancija įvairių kultūrų, rasių, požiūrių ir pan. Atžvilgiu.

Kokybinio tyrimo ribotumą galėjo lemti pasirinktos tiriamųjų grupės specifiskumas. Kadangi tyrimas buvo atliekamas tik Šiaulių mieste, informantų skaičius nebuvo didelis (N=8), todėl gauti tyrimo rezultatai gali būti laikytini subjektyvūs. Verta apsvarstyti galimybę analizuoti Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų pasirengimą multikultūrniam ugdymui bei juodaodžių vaikų integracijos problematiką platesniame kontekste, t.y. šią tematiką analizuoti ir kituose miestuose. Atsižvelgiant į tyrimo aktualumą diskusijos objektu galėtų būti laikomi ne tik juodaodžiai vaikai, tačiau ir kitų mažumų (tautinių, kultūrinių, etinių ir pan.) ugdytiniai.

Taip pat vienas iš daro trūkumų galėtų būti stebėjimo laikotarpio trumpumas, kadangi stebėjimai buvo atlikti visuose tyrime dalyvavusiose Šiaulių mokyklose (3 mokyklos) ir tik vienoje iš jų stebėjimas truko ilgiau, todėl tęsiant tyrimą siekiant labiau išanalizuoti vaikų savijautą, užimamus vaidmenis klasėje, ilgalaikiai stebėjimai galėtų būti atliekami visuose tyrime dalyvaujančiose mokyklose.

Kadangi tyrimo tematika Lietuvoje šios tikslinės grupės atžvilgiu mažai analizuota tyrimo tęstinumas galimas ne tik humanitarinių mokslų srityje tačiau ir kitose mokslo šakose. Aktualu analizuoti ne tik vaikų mokyklinės integracijos problematiką, tačiau jų savirealizacija visuomenėje.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į tyrimo metu gautus duomenis rekomenduojama:

- Siūloma Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloms įtraukti tėvus į mokyklos formalią ir/ar neformalią veiklą t.y., organizuoti mokyklos bendruomenės ir tėvų susitikimus, kviesti tėvus į mokyklos valdybos susitikimus, taip užtikrinant tėvų ir mokyklos tarpusavio ryšio stiprinimą.
- Pedagogams siūloma skatinti vaikų ir tėvų aktyvų dalyvavimą mokyklos veikloje, pasitikėti bendruomene, skirti pažintinius užsiėmimus tėvams.
- Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose kurti skirtybėms palankią aplinką. Tyrimo rezultatai rodo, kad pedagogų stereotipizavimas skatina ugdytinių tokį patį elgesį, todėl siekiant tolerantiškos bendruomenės kūrimo patartina ne tik teoriškai, bet ir praktiškai ugdyti toleranciją, supratimą skirtingų pažiūrų, klasių, rasių, kultūrų ir pa., atžvilgiu.
- Kelti pedagogų kvalifikaciją multikultūrnio ugdymo srityje, kad jie būtų kompetentingi dirbti su įvairių kultūrų, tautybių, rasių, socialinių klasių besimokančiais.

LITERATŪRA

1. Aleksejūnė, A.; Pilinkaitė – Sotirovič, V. ir kt., (2010). Įvairovei atvira mokykla: kodėl ir kaip siekti kultūrų dialogo. Lygių galimybių plėtros centras. Vilnius.
2. Antidiskriminacijos, tolerancijos ir pagarbos kitam ugdymas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-15]. Prieiga per internetą: <http://naujienos.vaikulinija.lt/static/cms_page_media/2012/5/29/ATP%20kitam%20ugdymas.%20Metodika%2004%2029.pdf>.
3. Augoustinos, M., Reynolds, K. J. (2002). Prejudice, Racism, and Social Psychology. In Understanding Prejudice, Racism, and Social Conflict, (ed) Augoustinos M., Reynolds K. J. SAGE Publications. London, p. 1 – 23.
4. Bagdonas, A., Lazutka, R., Vareikytė, A., Žalimienė, L. (2007). Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje. Vilnius: Vilniaus universitetas.
5. Banks, J. A., Banks, C. A. M. (2004). Handbook of Research on Multicultural Education: Second Edition. Jossey-Bass. San Francisco.
6. Berque, J. (1992). New minority groups in the citadel of Europe. Strasbourg: Council of Europe press.
7. Bitinas, B. (1995). Auklėjimo procesas. Šiauliai
8. Bitinas, B. (2006). Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai. [žiūrėta 2014-03-13], prieiga per internetą: <<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=6026D836-37D9-4253-8947-4DC52D28FE7B>>.
9. Brander, P., Gomes, R., Taylor, M. (2007). Metodinis leidinys „Visi skirtingi-visi lygūs“.
10. Brown, C. (1995). Tolerancija: daugiaprasmės sąvoka. Vilnius, p. 21 – 30.
11. Bugošienė, V., Bendorienė, A. (2008). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma litera.
12. Croteau, D.; Hoynes, W. (2003). Media Society. London: Sage.
13. Čepienė, I. (2009). Etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje analizė. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21385&p_k=1>.
14. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 2003.

15. Dapkienė, S. (1994). Klasės auklėtojo ir šeimos bendradarbiavimo problemos. Iš: Dora. Šeima. Mokykla. Šiauliai: Mokslo aidai, p. 18 – 21.
16. Duoblienė, L. (2006). Tarpkultūrinis ugdymas: tautinio tapatumo ir/ar dialogo su kitu paieškos, Lietuva globalėjančiame pasaulyje. Vilnius: Logos.
17. Flick, U. (2006). An introduction to qualitative research. London, p. 443.
18. GALL, M.; BORG, W.; GALL, J. Educational Research. An Introduction. New York, 1996.
19. Girnius, J. (1991). Raštai., t. 1. Vilnius.
20. Gumbrevičiūtė – Kuzminskienė, D. (2009). Diskriminacija, Vilnius.
21. Halgunseth, L.C., Peterson, A., Stark, D. R., ir kt. (2009). Family engagement in early childhood programs: An Integrated Review of the Literature.
22. Edmund Husserl. The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology. Evanston: Northwestern University Press, 1970, p. 51.
23. Ignatavičiūtė, A., Tomkuvienė, R. (2008). Kas yra patyčios?. Parengta pagal Vilniaus Jeruzalės vidurinės mokyklos Smurto ir patyčių prevencinės programos „Olweus“ rekomendacijoms tėvams. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.sac.smm.lt/images/file/priedai/Kas%20yra%20patycios.pdf>>.
24. Janonienė, D. (2005). Tautinių mažumų vaikų mokyklinė integracija. Magistro darbas, p. 11.
25. Jonutytė, I., Rupšienė, L., Šmitienė, G., ir kt., (2009). Galimos diskriminacijos apraiškos bendrojo lavinimo mokykloje. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
26. Jovaiša, L. (1993). Pedagogikos terminai. Kaunas: Šviesa, p. 220 – 234.
27. Jovaiša, L. (1995). Hodegetika. Vilnius.
28. Jovaiša, L. (1996). Edukologijos įvadas. - Kaunas, 11
29. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Technologija.
30. Kaffemanienė, I. (2006). Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai: metodinė priemonė bakalaurams ir magistrams. Šiauliai. p. 114.
31. Kivilu, M., Diko, M., Mmotlane, R. (2010). South African's attitudes to social integration in schools. Population Health, Health System and Innovations Department, p. 128.
32. Kudinovienė, J. (2008). Meno edukologijos tyrimų metodologijos pradmenys. *Metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
33. Leonavičius, V. (2004). *Sociologija*. Kaunas: Technologija, p. 32.

34. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-02]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=222522&p_query=&p_tr2=>.
35. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas [interaktyvus]. *Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija*, 2011 [žiūrėta 2013-12-17]. Prieiga per internetą:
<http://www.sac.smm.lt/images/file/e_biblioteka/Lietuvos%20Respublikos%20svietimo%20istatymas.pdf>.
36. Lipmann, W. (1992). *Public Opinion*. New York: Free Press, p. 12 – 13.
37. Luobikienė, I. (2006). *Socialinių tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija, p. 68-131.
38. Maslow, A. H. (1993), *Idealios mokyklos vizija*. Mokykla, Nr. 4, 5.
39. Maslow, A. P. (1999). *Humanistinės pedagogikos tikslai ir reikšmė*. Iš: *Psichologai apie žmogaus raidą*. Kaunas: Šviesa, p. 407.
40. Mažeikienė, N. (2000). *Kiekybinių ir kokybinių metodų derinimas kuriant nešališką socialinių mokslų metodą*. *Lyčių skirtumai švietimo sistemoje*, p. 35.
41. Mikulionienė, S. (2009). *Diskriminacija dėl amžiaus: samprata, raiškos formos ir sritys*. *Socialinis darbas: mokslo darbai*, Nr. 7(1), Mykolo Romerio universitetas.
42. Myers, D. G. (2008). *Socialinė psichologija. Poligrafija ir informatika*. Kaunas.
43. Nkomo, M., Chishol, L., McKinney, C., (2004). *Through the eyes of the school: In pursuit of social integration*. In Nkomo, M., Chishol, L., McKinney, C., (eds.) *Reflections on School Integration: Colloquium Proceeding*. Cape Town: HSRC Press.
44. Olweus, D. (1978). *Aggression in the school. Bullies and whipping boys*. New York: John Wiley & Sons.
45. Olweus, D. (1991). *Bullying – victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention programs*. In Pepler, D. J. & Rubin, K. H. (eds.) *Development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, NJ: Lawrence Elbraum Associates, Inc., p. 411 – 448.
46. Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford and Cambridge, M.A: Backwell Publisher.
47. Olweus, D. (1994). *Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of school based intervention program*. *Journal of Child psychology and Psychiatry.*, p. 1171 – 1190.

48. Olweus, D. (1999). The Nature of School Bullying. A cross-national perspective. In P.K. Smith et al (eds.) London and New York.
49. Pellegrini, A. D., Long, J. D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance and victimization during the transition from primary school through secondary school. *British Journal of Development Psychology*, Vol. 20, p. 259 – 280.
50. Plečkaitis, R. (1998). Tolerancija. Vilnius.
51. Povilaitis, R., Valiukevičiūtė, J. (2006). Patyčių prevencija mokyklose. Vilnius.
52. Povilaitis, R., Jasulionė, J. S., Kurienė, A., Pūras, D., Arlauskaitė, Ž., Petkutė, E., Čižauskaitė, J., Valantinas V. (2007). Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius.
53. Povilaitis, R., Jasiulionė, J. S. (2008). Moku bendrauti be patyčių. Vilnius.
54. Pūras, D., Petkevičius, R., Žemaitienė, N., ir kt. Vaikų ir jaunimo psichikos sveikata. Smurtas, prievarta šeimoje. Savižudybių prevencija. [žiūrėta 2014-03-29]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0157360.pdf#page=55>.
55. Radzevičienė, L., Kantauskaitė, D. (2008). Visuomenės požiūris į kitataučius: integracijos problemos ir galimybės. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 2 (18).
56. Reingardė, J.; Vasiliauskaitė, N.; Erentaitė, R. (2010). Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje. Tolerantiško jaunimo asociacija. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Vilnius, Kaunas.
57. Rogers, C. R. (1969). *Freedom to Learn*. Columbus.
58. Rupšienė, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. *Metodinė knyga*. Klaipėdos universiteto leidykla, Klaipėda, p. 80 – 112.
59. Sabaliauskienė, R. (2004). Tolerancijos ugdymas ikimokyklinėse įstaigose ir pradinėse klasėse. Tolerancijos ugdymas mokykloje. Knyga mokymui. Garnelis.
60. Saugėnienė, N. (2000). Lietuvos tautinių mažumų švietimas multikultūriškumo idėjos vertybiniame kontekste. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija. Kauno technologijos universitetas.
61. Skyrienė, L., Tolstikova, Ž. (2008). Diskusija „Sprendimų medis“. *Juventos progimnazija*. [žiūrėta 2014-04-05]. Prieiga per internetą: http://www.juventa.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=133.

62. Sprindžiūnas, A. (2001). Santykis su savimi ir jo vaidmuo ugdant vyresniųjų mokinių toleranciją. *Acta Paedagogica Vilnensia* Nr. 8., p. 75 – 84.
63. Sprindžiūnas, A. (2004). Tolerancijos samprata. Tolerancijos ugdymas mokykloje. Vilnius, p. 9 – 29.
64. Stankevičiūtė, A. (2013). Apie „rasę“ ir stereotipus. [žiūrėta 2014-04-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.kurkl.lt/dienorasciai/467-apie-rase-ir-stereotipus>>.
65. Stoll L., Fink D., Keičiame mokyklą. – Vilnius, 1998.
66. Šaparnis, G. (200). Kokybinių ir kiekybinių metodų derinimas, diagnozuojant mokyklos vadybą nestandartizuotų atviro tipo klausimynu, p. 48.
67. Tajfel, H. (2011). Social Stereotypes and SOcial Groups. In *Intergroup Relations: essential reading*, edited by M. A. Hogg, D. Abrams. USA: Edward Brothers, Ann Arbor.
68. Tamošiūnas. T. (2001). Multikultūrinio ugdymo svarba. Miltikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose. Švietimo kaitos fondas. [žiūrėta 2014-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm>>.
69. Targamadžė. D. (2007). Patyčių tarp bendraamžių prevencijos strategijų mokykloje analizė: užsienio šalių patirtis. *Tiltai* 4'41, p. 53 – 62.
70. Valackienė, A., Mikėnė, S. (2008). Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika. Kaunas: Technologija, p. 131.
71. Vogt, W. P. (1997). *Tolerance and Education: learning to live with diversity and difference*. Sage Publications.
72. Žalimienė, L., Lazutka, R., Skučienė, D., ir kt. (2011). Socialinis teisingumas švietime: teorinė samprata ir praktinis vertinimas, p. 15 – 17.
73. Žemaitis, V. (1997). *Pedagoginė tolerancija*. Vilnius.
74. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.
75. Мелник, Г. С. (1996). *Масс-медия: психологические процессы и эффекты*. Санкт-Петербург : Диалог.

PRIEDAI

Pilotinio pusiau struktūruoto interviu instrumentas

Tėvams:

1. Kiek jums metų?
2. Kas jūsų gimtoji šalis?
3. Kokia jūsų pilietybė?
4. Kur vaiko tėtis/mama?
5. Kas aktualu Lietuvos piliečiui?
6. Kokios vertybės jums svarbios?
7. Kokia kalba namuose bendraujate su vaikais?
8. Kokias tradicijas puoselėjate namuose?
9. Kaip dažnai bendraujate su vaiko auklėtoja?
10. Kaip dažnai lankotės mokykloje?
11. Kiek dėmesio skiriate bendravimui su vaiku?
12. Kokiomis temomis dažniausiai bendraujate?
13. Apie kokias problemas dažniausiai kalbą jūsų vaikas?
14. Kokius klausimus dažniausiai užduoda?
15. Kokias problemas pastebite mokykloje?
16. Su kokia šalimi siejate savo ateitį?

Pedagogas:

1. Kiek ilgai dirbate pedagoginį darbą?
2. Kas jūsų gimtoji šalis?
3. Kiek jums metų?
4. Kokį dalyką dėstote?
5. Kiek juodaodžių vaikų yra klasėje?
6. Koks juodaodžių vaikų ugdymo tikslas Lietuvos mokykloje?
7. Kokie renginiai vyksta jūsų mokykloje?
8. Kaip jaučiasi vaikas, tautiškų švenčių metu?
9. Kokie renginiai/šventės organizuojamos leidžiantys atsiskleisti juodaodžių tapatumą?

10. Kokiuose seminaruose teko dalyvauti, kuriuose būtų kalbama apie juodaodžių vaikų tautinio tapatumo ugdymą?
11. Kaip manote ar vaiko tapatumo tapatumo ugdymui(si) turi įtakos jūsų bendravimas su tėvais?
12. Papasakokite, kaip dirbate su juodaodžiais vaikais?
13. Kaip manote, kaip mokykloje jaučiasi juodaodžiai vaikai?
14. Kokia kalba bendraujate su juodaodžiais vaikais pamokų metu? O užklausinės veiklos metu?
15. Koku būdu bendraujate su tėvais?
16. Kaip manote ar tautinių mažumų vaikai nesijaučia atstumti?
17. Kokia kalba bendraujate su tautinių mažumų vaikais?
18. Kaip jūs klasėje leidžiate juodaodžiams vaikams atskleisti tautinį tapatumą?

Instrumentas

Mokytojams:

1. Kaip ilgai dirbate X mokykloje?
2. Kaip ilgai dirbate mokytojos pareigose?
3. Kada vaikas pradėjo mokytis Jūsų klasėje?
4. Kaip susipažinote su vaiko tėvais?
5. Kaip apibūdintumėte vaiką?
6. Kaip dažnai tenka bendrauti su vaiko tėvais?
7. Kaip klasė priėmė berniuką?
8. Galbūt žinote, kodėl tėvai išsirinko būtent X mokyklą?
9. Kaip vaiką priėmė mokyklos bendruomenė?
10. Kaip vaikui sekasi bendrauti su klasiokais?
11. Kaip vaikui sekasi mokytis?
12. Kokioje mokyklos užklasinėje veikloje vaikas dalyvauja?
13. Kaip galvojate Jūsų mokykla ir mokytojai pasiruošę multikultūriniam ugdymui?
14. Kaip mokykla ir mokytojai ruošiasi tokių mokinių atėjimui į mokyklą?

Socialiniams darbuotojams:

1. Kaip ilgai dirbate socialine darbuotoja X mokykloje?
2. Koks Jūsų darbo pobūdis?
3. Kaip Jūs susipažinote su vaiku ir šeima?
4. Kur vaiko tėvai?
5. Kaip dažnai bendraujate su vaiko vaikais?
6. Kaip aktyviai vaiko artimieji dalyvauja mokyklos veikloje?
7. Kiek vaikui buvo metų, kai jis atėjo mokytis į X mokyklą?
8. Kaip buvo pranešta apie vaiko atvykimą į mokyklą?
9. Kaip apibūdintumėte vaiką?
10. Kaip vaiką priėmė klasė?
11. Kaip vaikas integrovosi į mokyklos/klasės bendruomenę?

12. Kaip vaikui sekasi bendrauti su klasiokais?
13. Galbūt vaikas dalyvauja kažkokioje užklasinėje veikloje?
14. Kaip manote mokykla ir mokytojai pasiruošę multikultūriniam ugdymui?

Tėvams:

1. Kokia jūsų pilietybė?
2. Kur gimė vaikas?
3. Kur šiuo metu vaiko tėtis/mama?
4. Kai bendraujate su vaiko tėvu/mama?
5. Kokios priežastys paskatino išvykti į užsienį?
6. Kodėl pasirinkote vaiką leisti būtent į šią mokyklą?
7. Kaip vaikui sekėsi integruotis į klasę?
8. Kaip vaikas jaučiasi klasėje?
9. Kaip vaikui sekasi mokytis?
10. Kaip apibubintumėte vaiką?
11. Kokiose užklasinėse veiklose dalyvauja vaikas?
12. Kaip dažnai bendraujate su klasės auklėtoja?
13. Kokias problemas dažniausiai iškyla mokykloje?
14. Kaip sprendžiamos problemos?
15. Kaip mokykla ir mokytojai stengiasi integruoti vaiką į mokyklą, kad vaikas nesijaustų diskriminuojamas kitų mokinių ar mokytojų?
16. Kaip vertinate mokytojų darbą?
17. Kaip manote mokykla pasiruošusi multikultūriniam ugdymui?

Mokyklų kodų lentelė

Kodas	Miestas	Mokyklos tipas
K	Šiaulių miestas	Progimnazija
L	Šiaulių miestas	Pradinė
M	Šiaulių miestas	Pagrindinė
N	Šiaulių miestas	Progimnazija

Tėvų kodų lentelė

Kodas	Miestas	Amžius
Mama1	Šiaulių miestas	30 metai
Mama2	Šiaulių miestas	35 metai
Mama3	Šiaulių miestas	32 metai
Tėvas4	Šiaulių miestas	33 metai

Pedagogų kodų lentelė

Kodas	Miestas	Mokyklos tipas
Mokytoja1	Šiaulių miestas	Pradinė
Mokytoja2	Šiaulių miestas	Progimnazija
Mokytoja3	Šiaulių miestas	Progimnazija
Mokytoja4	Šiaulių miestas	Pagrindinė
Mokytoja5	Šiaulių miestas	Progimnazija
Mokytoja6	Šiaulių miestas	Progimnazija

SUTIKIMAS

.....
(Data)

Šiauliai

Sutinku, kad Šiaulių universiteto Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo IIk., magistro studentė Viktorija Šilianskytė, stebėtų klasės, kurioje mokosi mano dukra/sūnus pamokinę ir užklausinę veiklas.

Stebėjimo tikslas – stebėti vaikų tarpusavio santykius. Stebėjimo metu gauti rezultatai konfidencialūs ir neviešinami, duomenys bus naudojami tik tyrimo tikslams atskleisti.

Vienas iš tėvų (globėjų, rūpintojų)

(parašas)

(vardas, pavardė)

Interviu protokolas

D.A.: Per praėjusį mūsų susitikimą kalbėjome iš kur mergaitė yra kilusi, kaip atvažiavote į Šiaulius, kaip prisitaikėte, kaip gyvenate, kaip Jūs jaučiatės, kaip mergaitė jaučiasi. Dabar norėčiau pasikalbėti, kaip ji jaučiasi mokykloje, kaip sekėsi integruotis į mokyklą. Pirmas klausimas būtų, kažkaip praėjusį kartą nepalietėm šio klausimo, kodėl pasirinkote būtent N¹⁵ mokyklą?

Mama 1: N mokyklą pasirinkau, nes ji man buvo arčiausiai.

D.A.: Arčiausiai?

Mama 1: Jo, ir gavau šiek tiek rekomendacijų iš mažosios darželio iš direktorės, tai va dėl to ir pasirinkau. Ten ją priėmė šiltai, su klasės atvirukais visą kitą, laikui bėgant aišku atsiskyrė ten tie bendraujantys, nebendraujantys. Sužinojau kai Jūs buvot apsilankius, sužinojau niuansų šokių tokių.

D.A.: Kokių, jeigu ne paslaptis?

Mama 1: Kaip viskas vyko. Vaikam einant į valgyklą buvo pranešta, kad jo Jūs čia va (pauzė) žurnalistė atėjo, stebi ir va tada vaikai va pradėjo sakė meilikaut, „Aiste¹⁶ to, Aiste to“ siūlyt bendraut, ko iki to laiko nebūdavo. Net ir iš pačios mokytojos pusės sako, aš pati berods kai nunešiau lietuvių kažką tai buvo parašius, kažkokį darbą, sako, aš jau pati kai stovėjau šalia mokytojos, sako, matau, kad yra klaidų ir neviena, ne dvi, o jinai man sako nugarą glosto, „oi šaunuolė gerai darbą atlikai“ ir paskui sako taip pusę lūpų pašnibždom „išsitaisyk pilna klaidų“. (juokiasi). Nu tokie vat, nu. Ji nuo pat mažens pasižymi, kad jinai grįžus iš kart tau papasakoja savo įspūdžius, praėjus kuriam laiko tarpui, tada jinai pradeda dalimis taip pasakot. Tai va dar vakar man užsiminus telefonu apie jus, kad skambinot, ne meluoju šiandien. Tai vat ir pasakė. Taip, tokius niuansus. O šiaip aišku yra, kas bendrauja toj mokykloj, bet daugiausiai vyresni.

D.A.: Vyresni?

¹⁵ Mokyklos pavadinimas neviešinamas;

¹⁶ Vardas pakeistas.

Mama 1: Vyresni, taip. Jau jie matomai labiau motyvuoti tam, daugiau supranta ir vyresni ją gina, suprantat, bendrauja kažkaip taip ir, ir ten kur gyvenam vyresni kažkaip, ne visi, aišku yra. Viena principinga mergaitė, kuri tyliai pati išprovokuoja, nu pašnibždomis, veiksmiais, žodžiais, išprovokuoja Aistę, o Aistė kai nutylėt nemoka, ji pasako garsiai.

D.A.: Jūs čia kalbat apie savo gyvenamąją vietą, o ne apie mokyklą?

Mama 1: Taip, o mokykloj tai taip bendrauja labiau vyresni daugumoj.

D.A.: O kodėl, Jūs sakot, nepaslapstins, kad buvo tartasi su Jumis ir su mokykla vadovybe, kad stebėsiu vieną pamoką ir tai buvo kaziuko mugė, laisvesnė pamoka ir Jūs paminėjot, kad prieš man ateinant stebėt pamoką mokinių elgesys buvo visiškai kitoks?

Mama 1: Man taip pasakė Aistė. Aš, pradžioj sakė jie visi, paklausė, kas čia, buvo iš mokytojos pusės užklausta Auros, kas čia tokia, sako žurnalistė.

D.A.: Mokytoja klausė Aistės?

Mama 1: Taip mokytoja. Žurnalistė, o iš kur tu, tu ją pažįsti? Aistė sako, „pažįstu“. O iš kur tu ją pažįsti? Sako, „nu pažįstu“, sako kaip tai, nu papasakok tą pažintį. Sako, „mama pažįsta ir aš pažįstu“. O kas? Ne, ne, nieko. Tada va vaikai buvo kažkuriuo tai momentu perspėti, kad jų tas elgesys visas pasisuko. Aišku, kaip Aistė sako, fainiai buvo tas toks dėmesys, sako pasijutau, kaip pirmom dienom mokykloj, kai visas tas dėmesys buvo aplink ją.

D.A.: Tai galima daryti tokią prielaidą ir būtų toks klausimas, tai tas bendravimas mokykloje mokinių su Aiste pasikeitė? Atėjus jai į mokykla vaikai pradžioje su ja elgėsi geriau, o po to blogiau?

Mama 1: Ne, tai buvo, mmm... Jum esant nežinant, jiem nežinant, kad Jūs stebit Aistę ir visą kitą, matė pašalinį žmogų, bet jie elgėsi taip kaip kiekvieną dieną, o sužinojus kažką va tokio oficialesnio apie Jūsų vizitą, tada Jų elgesys pasikeitė į gerą. Jau, jau pradėjo rinkti žodžius, pradėjo dar kažką, aš nežinau gal čia, gal čia mokytoja norėjo tuo pačiu sudrausminti norėjo. Žinau klasėj yra labai daug tokių, keli berniukai yra tokie be vietos (juokiasi), išsišokę. Tai gal, gal mokytoja, nežinau, ko buvo pasakyta, bet man Aistė atėjus pasakė tokius dalykus.

D.A.: Tai toks klausimas, apie integraciją, kaip ji įsiliejo į tą klasę, kaip supratau pradžioje buvo priimama gerai.

Mama 1: Taip. Vienintelė mergaitė Deira, tai jos jau buvo iš seniau pažįstamos kieme. Nu jau kaip, ne mokyklos ribose. Tai jinai, kai jos pešdavosi tam kieme, nes abidvi panašaus tokio aišktingo charakterio. Tai vat jos ir nesutardavo. Nes viena kitai nenusileisdavo, turi tvirtą savo nuomonę ir tas nesutarimas nueidavo iki jų kivirču. O taip, jo, buvo labai šiltai priimta, su atvirukais, su pasisveikinimais, viskas buvo gerai. Ta situacija visa paaštrėjo gal nuo šių metų.

D.A.: O kodėl jinai paaštrėjo, kaip manot? Kas galėjo įtakot tą pasikeitimą bendravime tarp vaikų?

Mama 1: Ne nuo šių metų, meluoju. Pasikeitė tas mums išsikrausčius į nakvynės namus. Nes kitokio varianto gauti ten vietą apsigyventi aš neturėjau kaip pasireikšti per televiziją. Nes iki tol kiek pati ėjau, kryžiaus kelius, visą savaitę, gal daugiau vaikščiojau su vaikais kartu ir buvo durys visur, maždaug tai palauk komisija ketvirtadienį, o šiandien pirmadienis ir aš su vaikais gatvėj. Nu gi gavosi taip, gavosi taip kaip gavosi. Tada turėjau jau kreiptis į televiziją ir kada parodė aišku nufilmavo vasarį, parodė kovą, bet vat vaikai pamatė ir daugmaž tada prasidėjo tokie, ne tik iš vaikų, bet ir iš mokytojų, nes iki šiol mūsų to vidinio gyvenimo namuose nieks nežinojo. Nes Aaitė, nu aišku ten perki tuos daiktus, drabužius ne visada naujus, bet jin visada turi savo stilių, turinti savo stilių. Ir, ir savo madą. Nu tikrai neišsiskyrė nė iš vieno turtingesnio vaiko. Apart to, kad jin to telefono ir neturėjo, sakydavo man jo nereik, aš jo nesinešioju. Nu maždaug, jin turėdavo ką pasakyt. Ir, ir prie jos va nieks ir nekibo. Bet kai parodė per televiziją, pasikeitė po truputėlį, šiek tiek prasidėjo keistis bendravimas tiek su mokiniais, tiek su mokytoja.

D.A.: O į kurią pusę tas bendravimas pasikeitė?

Mama 1: Į blogą. Nes anksčiau tie paskatinimai, paraginimai, Aiste žinau tu gali geriau, pasistenk, žinau tu gali.

D.A.: Jūs kalbat apie mokytoją?

Mama 1: Apie mokytoją. O dabar, „hm... „, toksai, toksai ignoravimas, toksai, toksai.

D.A.: Tai Jūs manote, kad mokytojos bendravimas patiko dėl parodytos filmuotos medžiagos?

Mama 1: Nu arba labai didelis sutapimas, arba čia taip yra, nes anksčiau jinai tikrai. Nu aišku būdavo, kad čia va tas pastūmė, va tas vat tą pasakė. Sakydavau Aiste nekreipk dėmesio, ignoruosi, nekreipsi dėmesio, vieną kartą pasakys, antrą kartą pasakys, nu gal dar kokius tris kartus pasakys, bet po to pribėgs ir sakys, „a girdi jus aš tave vadinau debile“, dar tada, dar. „Sakau kodėl tu nekreipi dėmesio“.

D.A.: O tokių pasisakymų yra, tokių pavadinimų?

Mama 1: Yra. Yra „ruda karve“.

D.A.: Bet kaip Jūs manote, dėl ko išskyla tokie pasisakymai? Ar dėl to, kad ji taip atrodo, ar dėl charakterio labiau, ar dėl kitų priežasčių? Dėl to, kad Jūs gyvenate nakvynės namuose? Dėl ko?

Mama 1: Žinokit pati nežinau, nes su mokyklos kažkokia vadovybe, atstovais, kalbėt ta tema tiesiai šviesiai, nesu kalbėjus. Kažkaip ją stebėti neakivaizdžiai, aišku aš ateisiu į mokyklą tuoj visi pasitems ne tik pati Aistė, o taip nuošaliai būt kaip vaiduokliu ir stebėt iš šono situaciją natūralią, tokia kokia jin vyksta man nesant iš tikrųjų net nežinau, būtų labai smalsu taip kažkaip sugalvot ir padaryti. Vat kad galėčiau pati įvertint, aš neabejoju, aš nededu jos į kišenę, aš žinau jos charakterį, aš žinau, kad kartais gal ji pati. Taip jin yra tokia reikli ir vat jeigu paprasčiausiai bendrauji, bendrauji, bendrauji su ja ir paskui nustoji bendrauti, galbūt pavargsti, ar ne, nori pasikeist kitą draugų ratą ir nustoji bendrauti ir jinai primigtinai iš tavęs reikalauja pasiteisinimo.

D.A.: Čia Jūs kalbat apie kažkokį konkretų atvejį, kad ji reikalauja iš draugių, kad jos bendrautų su ja?

Mama 1: Taip (juokiasi). Buvo toks atvejis. Nu ir sako, „nu atsikabink, nu sako aš va dabar bendrauju su šita, nes nu man, pabendrausiu su šita po to bendrausiu su tavim. Viskas atsikabink“, o jinai, „tai kaip tai, juk tu mano draugė?“ Nu pas ją, aš nežinau, gal tas įtakoja jos augimą, nes augo viena pati, pas močiutę kaime, aplink jos bendraamžių nebuvo, buvo tik vyresni ir tas laiko tarpas tarp pusseserių ir pusbrolių ir jos yra tas metų skirtumas tikrai nemažas. Tai jinai buvo įsitikinusi, kad ta močiutė ant tiek yra jos.

D.A.: Jūs kalbate apie tą laikotarpį kai buvote išvažiavusi į užsienį ir ji gyveno pas močiutę?

Mama 1: Taip. Ir, ir močiutė buvo ant tiek jos, kad atsiradus jau mažesniems pusbroliams, jin stumdavo juos lauk. Jeigu močiutė juos paimdavo vaikelį, kūdikį ant rankų, tai jis labai gražiai atsidurdavo (juokiasi) ant lovos, nes Aistė irgi norėdavo ant kelių. Netgi man, mano sesei neleisdavo seserims, ten

va, ten važiuoju pas mamą, apsikabini, pasisveikini, vis tiek kad ir didelis vaikas esi, bet vis tiek pasiilgsti tos mamos, noris apglėbt ir palaikyt glėbį, o Aistė jau junti, kad jau kažkas tarp tavęs ir mamos jau braunasi, atsitrauki pažiūrėt, „mano močiutė, viskas, mano“.

D.A.: O sakykit, grįžtant prie mokyklos, kaip Aistė jaučiasi mokykloje, klasėje?

Mama 1: (Pauzė), nu pirmais metais tau buvo taip, su šypsena į mokyklą, su šypsena iš mokyklos. Ir nesvarbu, nuo pirmos klasės, ar anoj mokykloj, ar toj mokykloj N¹⁷, jinai, jai pasakyk, kad atostogos jin verkia kai visi vaikai džiaugiasi. Jai pasakyk, kad reikia į mokyklą, rugsėjo pirmą jinai, „mamyte, tu įsivaizduoji šiandien rugsėjo pirma“, taip atrodo, kad čia būtų nežinau.

D.A.: Bet jūs čia kalbat, kas buvo anksčiau, o kaip dabar?

Mama 1: Ir dabar tas pats. Jinai vakar, vat vežant greitojoj į ligoninę, sako guldysim, jinai į ašaras, isterikuoti, kad jai, nu ji praleis pamokas. Nu ir tos mokyklos nori, labai, aš nežinau iš ko čia jinai paveldėjo (juokiasi), bet (pauzė). Kaip, jinai taip, aišku ateina būna kartais nusiašarojus įvairiai. Į mokyklą išeina jinai, eit eina su noru vien dėl mokymosi, bet dėl klasiokų pastaruoju metu buvo išsakytos iš jos pusės mintys man, kad (atsidūsta) maždaug, „ir vėl į mokyklą“.

D.A.: O nebandėt klaust dėl ko?

Mama 1: Už tai dėl, dėl diskriminacijos. Vat pavyzdžiui per Kalėdas buvo tas įvykis visai neseniai. Buvo per Kalėdas per Naujus metus gavo dovanų dvidešimt spalvotų tušinukų, paliko juos pasuolėj ir pamiršo pasiimti. Pradžioj išėjo ar į anglų ar į šokių pamoką, kad ne toj pačioj klasėj, paliko juos pasuolėj, o po to aš nežinau, po to gal buvo dar pamoka ir paskiau namo, jin tuos tušinukus paliko pasuolėj. Atėjus kitą dieną į mokyklą rado tušinukus visą penalą numestą ant žemės ir tušinukai grynai toks, nu atidarius penala vaizdas, kad. Vieną kartą užlipta gal būtų sulaužyti tie tušinukai, bet matos, kad ten trypta, nes visi, visiškai yra sutrypti. Ir kai Asitė pasakė mokytojai, tai pasakė, „tu pati atsakinga už savo daiktus ir nėra ko palikinėt, čia nieks neis ir nesaugos“, o jin tokia teisybės ieškotoja, išsitraukė pažymių knygelė, atvertė man lapą tą kur yra surašytos mokinio ir mokytojo, mokyklos ir mokinio taisyklės ir jin man pirštu brėžia į taisyklę, kur parašyta, kad „už klasėje paliktus daiktus atsakingi yra tiek pats asmuo, mokinys tiek mokytoja“. Nu ir jinai man, „mama, tai kur teisybė, mama?“.

¹⁷ Mokyklos pavadinimas neskelbiamas.

D.A.: O nebandėte aiškintis, kas taip pasielgė ir dėl ko taip buvo pasielgta?

Mama 1: Nebandžiau, jin man neleidžia. Nes jinai bijo dar piktesnių, tų tokių išsiveržimų prieš ją. Mama sako leisk šiais metais, nu kiek jau beliko, mama leisk man pabaigt taip kaip yra, o paskui sako pasikeis mokytoja, pradėsim galbūt po klases vaikščiout ir sako su klasiokais ne taip dažnai matysiuos, o per pamokas sako, vyks pamoka, aš klausysiuos tik pamokos, ne klasiokų. Nu jin vat manęs to prašo. Aš žinau, kad taip šnekant ir apie mokyklą kaip, jeigu abstrakčiai, tai ir maitinimas nėra ten taip kaip turėtų, nes jeigu viskas, jeigu pirmas patiekalas yra sriuba pieniška ir kažkas su miltiniais kukuliais, tai antras patiekalas tie patys miltiniai ežiukai kažkokie su grietinės padažu. Taip kažkaip nėra to tokio pastovumo.

D.A.: Jūs minėjot, girdėjau tokį žodį kaip diskriminacija. Ar Aistė minėjo, kad jinai jaučia tokį dalyką, kad ją diskriminuotų ar mokiniai, ar mokytojai?

Mama 1: Retkarčiais taip, pasako. Nu nevisą laiką, gal prie mokinių, prie klasiokų jau priprato prie to, nes yra kurie bendrauja ir kurie nebendrauja. Yra tokių, kurie arba bendrauja esant kitiems mokiniams, klasiokams, vat daleiskim aš šiandiena sėdžiu šnekuosi su jumis, ateis Aistė aš žinau, kad Aistė bus priešais mūsų bendravimą ir aš nusiųsiu nebebendrausiu su jumis ir būsiu tik su ja. Vat yra ir tokių situacijų. Tai, va jei kas yra skaudžiausia dėl mokytojos. Ne pakeliui jos visada susitinka važiuodamos į mokyklą, aina sako, „aš nesuprantu mamyte, kaip taip galima sako, juk mokytoja tai didelė“. Nu, nu sako, „einam į mokyklą, stotelėj išlipam, sako už parankes ji man pati sako įsikabina į parankę, ainam viskas gerai“, sako, kad „atrakinam klasę, ten pradėdam ruoštis, ten kai budėjimai tie paskirti dabar. Sako, „einu budžiu viskas gerai, tik tai į klasę įžengia vienas kitas, keli mokiniai tada mokytoja prisitapatina prie tų kitų vaikų ir juokiasi, kaip su tokiom patyčiom iš manęs“. Sako, „aš jai viską pasipasakoju“, o jin sako juokias kartu su mokiniais, su kitais klasiokais.

D.A.: Tai galima sakyti, kad mokytoja pasidalina auros kažkokiom paslaptim su mokiniais, kad ji juokiasi iš Aistės kartu?

Mama 1: Nu, iš Auros tokio pasakymo galima taip suprasti.

D.A.: O kaip Jūs pati, kiek suprantu yra tų konfliktų, nesusipratimų, ar bandėt juos spręst su mokytoja, kaip dažnai bendraujat su mokytoja, gal viskas išsispręstu?

Mama 1: Oi, su mokytoja aš nebandžiau. Aš Aistei pasakau, sakau eisiu į mokyklą, ji tuoj pati pradeda pult man ant kelių, nu stop, užstoja man kelią, kad ne tu neik, tebūnie taip kaip yra. Aš maždaug, kaip jinai išsireiškia „dar juk tebūnie taip kaip yra, juk ne be daug liko iki mokslo metų pabaigos“, o galų gale sako, „mokytojai ir pačiai yra sako namuose problemų, ten sūnus, ten kažką tai su finansai ar kažkas tai pavogė ar pametė piniginę, čia pati mokytoja turėjo operaciją, per trumpą laiką turėjo surinkti pinigų sumą“, nu sako, „dar mes čia, čia tas, tas“, vardus išvardino klasiokų, kurie tikrai neklauso, „gal mokytoja nekaltai ant manęs išsilieja“. Sako paprasčiausiai taip, nes sako taip būna ir ant kitų. Nu nu nesuprant, būtų galimybė kažkokia tai pastebėti iš šalies tiek ją, tiek tą visą aplinką, kas vyksta tuo metu, tada aš galėčiau tiksliai atsakyti ir pati žinočiau atsakymus.

D.A.: O nesikalbėjot, tarkim Aistė neleidžia ar nenori, kad bendrautumėt su auklėtoja bijant, kad nebūtų kažkokios didesnės pasekmės, o su socialine darbuotoja nesikalbėjot?

Mama 1: Socialinės darbuotojos dabar kadangi pavasaris jin ten, visokie ten renginiai, misijos kažkokios, kažkokie, kažkokios konferencijos, tai nelabai būna mokykloj. Aš jai sakiau dėl tų tušinukų, sako, sakau, „tai buvai pas socialinę?“, juk taip vis tiek kažkaip palikt, nu gerai aš nepirkau, nemokėjai pinigų nu, bet vis tiek daiktas buvo, jo nėra. Sako, „nuėjai pas socialinę?“, ne sako, „jos nėra ir mokytoja pasakė, ką tu čia vaikščiosi, ką tu čia privaikščiosi“, sakau tai tu paprasčiausiai mokytojai nesakyk, ateis pertrauka, sakau, vis tiek vaikštai po koridorių, palengva pasivaikščiodama po koridorių nueik pas socialinę darbuotoją. Iš kur mokytoja žinos, kad tu buvai pas socialinę darbuotoją jeigu jinai dirba bibliotekos patalpose. Gal tu buvai bibliotekoj, kažką tai pasivartyt. Nu sakau iš kur jinai žinos jei tu pati nepasisakysi? O aš sakau, taip nueik pas socialinę darbuotoją ir gali pasikalbėt sakau. Prieš pradėdant kalbėt sakau nueik pasisakyk, „noriu pasikalbėti, tik su jumis, kad nieks daugiau nesužinotų, vat tokiu ar kitoku atveju kaip man elgtis?“ Nu sakau, jei jin tikrai tau duos žodį, kad nieks nesužinos, kad tu gali pasikalbėt, tada atverk savo dūšią. Galbūt jin man bijo kažko pasakyti, kad aš nenuėičiau į mokyklą pas mokytoją, gal nu kažkaip nežinau nu.

D.A.: Bet Aistė nebandė eiti pas socialinę darbuotoją?

Mama 1: Dabar paskutiniu metu aš jos neklausiau. Iš po tų, čia po tų, su tais tušinukais, jetau, kada čia buvo, kaziuko mugė, tos atostogos, kažkaip ir neužklausiau aš jos. Nes, nes visa ta savaitė, kažkaip tas

laikotarpis taip greit prabėgo ir visokių niuansų, tai važiavo čia, tai čia, tai ėjo čia, tai dar kažkas. O vat pavyzdžiui lyginant su muzikos mokykla, nu tiek mokytoja ją giria.

D.A.: Bet čia labiau, kaip užklausinė veikla? Po pamokų?

Mama 1: Taip, popamokinė. Taip ten vyksta po pamokų. Bet irgi yra mokykla, ne taip, kad būrelis, yra mokykla. Dar Aistės laukia berods penki metai ar trys.

D.A.: O kokių instrumentu ji groja?

Mama 1: Akordeonu, pagrindinis, o papildomas instrumentas fortepijonas. Abudu klavišiniai. Aišku ten laukia, ten tų koncertų, visą kita, čia.

D.A.: O kaip Aistei sekasi mokytis N mokykloje, ne popamokinėj veikloj, ne groti su instrumentu, o tarkim kitos pamokos?

Mama 1: Mokslai, dabar pastebėjau tiek aš, tiek pati mokytoja pastebėjo, kad pasispaudė anglų kalboj, tiek rašyba, tiek tarimas tas visas. Riaumoja kaip liūtas, nebėra taip, kad to R, Ž, Z, tokio nebetaria. Tiek rašyboj, tiek tariamojoje pusėj pasispaudė anglų. Matematika suprastėjo.

D.A.: Anksčiau sekėsi geriau?

Mama 1: O anksčiau matematika sekėsi geriau.

D.A.: O kurie dalykai sekasi, sekėsi geriau?

Mama 1: Sekasi nuo pat pirmų dienų gamta, žmogaus pažinimas. Nu vat, nu lietuvių taip nepasakyčiau, kad labai prastai, bet nepasakyčiau, kad gerai.

D.A.: Vidutiniškai?

Mama 1: Nes daro grynai tai, kas, neapdairias klaidas. Ten tuos vietovardžius, vardus visus, mažąja raide per skubėjimą, po taško irgi mažoji raidė, be nosinių, arba nosinės ten kur nereikia. Nu tokios tikrai žioplos klaidos. Vien iš skubėjimo. Iš mandrumo galbūt (juokiasi). Bet dabar, va dabar dar būdvardis dar dasidėjo. Labai jo to būdvardžio, nu, nu viskas, viskas, viskas gerai, nu kur būdvardis viskas (juokiasi). Tai vat dėl tos, nu ir pati mokytoja tą patį sako, nu kas daugiau. Sakau matematika suprastėjo, ypač jai dabar yra, šiaip matematika sekės prasčiau dėl tų rašytinių lygčių. Jinai sunkiai

įsiskaitydavo į jas. Perskaityt perskaito, bet kaip žirnis į siena. Per smegenis neperleisdavo sau (juokiasi). Tik tiek, kad paskaičiau ir viskas, neįsigilindavo, dabar va jau po truputį pradeda įsigilinti. Namuose atsisėda, du kartus perskaito, „nesuprantu, mama ateik“ aš ateinu atsistuju šalia sakau „dabar sakau lėtai perskaityk man“, skaito, „ai tai viskas supratau, lengva“, „tai kotu sakau mane kvietei?“ (juokiasi). Nu va, o dabar yra sunkesnis dalykas kai prasidėjo šimtų ir dešimčių daugyba. Tai ten daleiskim šimtas devyniolika kart dvylika.

D.A.: Tai jinai labiau į tikslesnius mokslus, matematika? Kalbos nelabai?

Mama 1: Mhm.

D.A.: O kitas klausimas, kaip jūs vertintumėt kaip mokykla ir mokytojai stengiasi integruoti tokius vaikus, kad vaikas nesijaustų diskriminuojamas kitų mokinių ar mokytojų? Kaip tos mokytojų pastangos ir visos mokyklose? Kaip jie stengiasi, kad vaikas jaustųsi gerai? Ar yra kažkoks specialus pasiruošimas?

Mama 1: Čia neseniai buvo tas susirinkimas, aš nededu Aistės į kišenę. Žinau, kad jin yra karštą, kad jin principinga, nededu jos į kišenę, galbūt klasės mokytoja, vaikam kad išsiaiškinti santykius ir leidžia kažkiek pasipešt, tam, kad nebūtų vienas daleiskim Aistė tokia neliečiamoji ir nepajustų tos galios, kad aš galiu ką noriu provokuoti, nes žinau, kad mane apgins, galbūt dėl to mokytoja taip elgiasi. Nu, kai kuriom situacijom. Atėjau į mokyklą rašyti prašymo dėl Aistės priėmimo, pasakiau kokia yra Aistė koks vaikas, tai tiek direktorė, tiek pavaduotoja, tiek mokytoja, tai buvo prieš žiemos atostogas. Jinai atėjo į antrą klasę, aš iš rudens lapkričio mėnesį atėjau viską susipildyti, tai jau mokytojai prieš atostogas, vaikus puolė nuteikti tokiam, tokiam pokyčiui klasės, kad ateis naujas vaikas, kad ateis mulatė, kad prašau gerbti, mylėti, vat vaikam tokio per didelio įspūdžio jos tas gymis nesudarė kaip supratau, nes buvo klasėj čigoniukas tai jin su juo vat daugiausiai kovodavo, nes tas vaikas nu toks, nu, va paimkim čigoną žinom kaip atrodo tos tautybės žmogus ir Asitė praktiškai vienodi, tik tiek, kad pas vieną tankesnės garbanos, pas kitą retesnės. Daug aš skirtumo tarp jų nematau (juokiasi). Atsistoja tas berniukas, „tu juodašikne dink iš Lietuvos!“ nu va tokie va.

D.A.: Tokie pasisakymai budavo?

Mama 1: Mhm. Nu tai tramdė ir mokytoja ir man buvo skambinta, kad Aistė buvo taip ir taip išvadinta, kad čia, buvau, buvau perspėjama ir aš dėl kiekvieno tokio išpuolio, aišku Asitė man ateidavo

pasipasakodavo galbūt smulčiau iš savo pusės, ką jinai pajuto. Aš jai po to sakiau, nu nekreipk dėmesio, nu jin save nusistatė, vieną kart kažkaip nieko nepasakojo, kitą, kažkaip po savaitės laiko jinai „mam tu žinai va jis prie manes nekimba“, sako atbėgo iš paskos, už rankovės, ėjo jis jai už nugaros, erzino, erzino, nu bandė išprovokuot, kadangi nekreipiu dėmesio, jisai pribėgo ją už rankovės tįstelėjo „tu ką, tu manęs negirdi?“ jinai taip sako, „aš apsidairiau, ir grynai, kaip tu mane mokei „kažkas dar yra čia, kažkas dar šneka su manim?““, tai tada jisai „kaip tu drįsti?!“ tada jau jo ego buvo pažeistas, jis „kodėl tu manęs nematai, aš tave keiksnoju va taip ir taip, tu išvis manęs nematai ir negirdi“. Nu ir po to laiko jis apstojo (juokiasi). Nu būdavo dar tokių pavienių, bet nelabai. Matydavo, kad Aistei neįdomu, nekreipia dėmesio. O dabar prasidėjo vat dažniausiai iš tos mergaitės vienos, iš tos kur čia kieme bendravo. Praeinant kažką numesti nuo suolo ir dar užminti, stengtis kažkaip taip.

D.A.: O kodėl Jūs manot taip elgiasi, kad Aistės toks charakteris? Kadangi Jūs sakėt vis tiek ji yra tokia nelėta mergaitė, moka ir atsikirsti. Ar dėl to, kad ji taip atrodo?

Mama 1: Su ta mergaite, tai greičiausiai, kad jinai nenusileidžia, su ta mergaite, su Deira. Tai čia greičiausiai tarp jų tas konfliktas, nes jos abidvi vienodos.

D.A.: Tai čia labiau charakteris įtakojo?

Natalija: Charakteris, taip. Čia labiau charakteris įtakojo. Kiti klasės tie, nu nežinau, kiti klasės va tie pokyčiai aš nepasakyčiau, kad dėl rasės, dėl gymio, dėl išvaizdos, o pasakyčiau dėl to, kad, kas nutiko su mūsų šeima, kai pamatė.

D.A.: Dėl socialinės Jūsų padėties? Dėl to, kad pasikeitė gyvenamoji vieta?

Mama 1: Taip. Vat dėl to daugiau, mano galva.

D.A.: O kaip Jūs vertinat pačios mokytojos darbą? Su vaikais, su klase. Sakot ji stengiasi tuos konfliktus, kad vaikai truputėlį išsispręstų, nepuola ginti galbūt vienos pusės, kad nebūtų labai šališka, žinot kaip sako, vieną pusę užstoji, kitos neužstoji.

Mama 1: Tą mokytojos elgesį aš pateisinu. Paskutiniu metu kai Aistei vis kažkas nutinka, jin jaučiasi pažeista, jin tuoj puldavo bėgt pas socialinę. Socialinė ją labai gina. Pati socialinė darbuotoja ją labai gina. Ir prasidėjo iš mokytojos pusės tokie draudimai jei eiti pas socialinę ir viską pasakoti. Nes galbūt jai kaip klasės mokytojai tai irgi atsiliepia, turi stebėti klasę, kas įvyko, dėl ko įvyko. Jei buvo uždrausta,

žodžiu eit pas tą socialinę. Nu tai sakau, „kodėl, kaip tai?“, „ai tai kiek tu čia vaikščiosi, kiek tu čia skūšies?“, taip ir taip, „čia nevienintelė tu tokia“. Dėl tų pasisakymų man, kad jinai man viską sako, tai ir aš pylos gavau, nes maždaug Aistė jaučiasi saugi kadangi tiek aš, tiek socialinė darbuotoja, ji jaučia, jaučiasi turinti tvirtą užnugarį. Nu ir kas biški, nu čia buvo toks pasakymas iš vienos mamos per susirinkimą, kas biški jin tuoj bėga pas socialinę, nes tiek jūs, tiek socialiniai darbuotojai ją gina. Sakau, „aš bėgu į mokyklą ne ginti jos, aš bėgu“, sakau, „jeigu aš ateinu į mokyklą, sakau, jeigu aš ateinu į mokyklą, nes man rūpi mano vaikas ir man rūpi kitas vaikas“. Man rūpi išsiaiškinti, kas yra kas. „Ai nesakykit, jūs čia tik dėl mūsų, jūs visą laiką užgynėt Aistę“. Sakau, „palaukit jūs manęs nematėt kitoj situacijoj, kai mano akivaizdoje susikerta du vaikai, mano ir ne mano vaikas“. Sakau, „aš ne iš tų, kurios sakosi, oi savo vaiko nededa į kišenę, bet iš tikrųjų taip yra“. Aš einu už teisybę. O kaltas mano atveju niekad, kaltas mano nuomone niekada kaltas vienas vaikas niekada nebūna, nes būna taip, tu kažką parodei, aš kažką pasakiau, tu nenusileidamas kažką griežčiau, o tu jau čia, čia tavo principo reikalas apginti save ir paleidai daleiskim kumščius į darbą ar man ten kažką sulaužei, prasideda tokios materialinės ir fizinės jėgos. Tokie smurto panaudojimai. Nu tai vienas niekada, išsiaiškinti situaciją, nuduoti pamokslą abiems, nu svetimo vaiko nepaimsi už ausies nepatampysi, o ypač dabar (juokiasi). Nu tai nuduodi pylos, aišku duodi žinot tiek mokytojai ar tiek kažkam tam kam, kam reikia, tiem patiem tėvam ir tiek mano galva.

D.A.: O kaip mokytoja reaguoja į tokius konfliktus? Sakėt būna net smurtas panaudotas, aš kalbu tarp vaikų. Ką mokytoja daro kai vaikai įsiaudrina?

Mama 1: Tuo atveju mokytoja iki to, būna, būna tokių protrūkių. Tada mokytoja nuramina tą visą, neleidžia įsiplėsti iki galo. Jin tuoj žiūri, kad nu būtų viską ramina ir jeigu nukentėjusysis Aistė jinai, „viskas nusibodo eisiu pas socialinę, man mama tų parkerių nepripirks daleiskim, ar ne“, „čia mama man parkerių nepripirks ir taip, ir taip, eisiu pas socialinę pasiskūsti, tegul kviečia tėvus, tegul daro susiėjimą“, „ai tai atleisk šį kartą“, bandoma yra Aistę nuraminti, užglaistyti kažkaip, maždaug „ai nu tiek to, šį kartą, šis kartas, o tas kartas“.

D.A.: O jeigu priešingai?

Mama 1: Jeigu priešingai būna, nu skambučio nesulaukiau, tai galbūt taip pat.

D.A.: Ir paskutinis klausimas, kaip Jūs galvojat, ar pati mokytoja ir N mokykla yra pasiruošusi multikultūriniam fenomenai? Kad daugės tokių vaikų kaip Asitė.

Mama 1: Dėl mokyklos, taip. Aš manau, kad jin tam pasiruošusi, nes ji yra ne tik rasinių išvaizdų, toj mokykloj, N progimnazijoj, ir ne tik rasinės išvaizdos vaikų besimokančių ten šiuo metu, bet yra ir kitataučių. Ir jie puikiai yra prisitaikę, aišku, kaip ir kiekvienas vaikas, ten tų kivirčių mokykloj kyla, bet jeigu lyginant vat tokią nuskambėjusią M¹⁸ mokyklą, kad va vien tik banditai, chuliganai besimokantys. uždarius tą mokyklą daugiau nei pusę mokinių perėjo į N ir N mokiniai, vat pati direktorė buvo, tą M mokiniai gale mokslo metų, jau rugsėjo pirmą šiais metais, tie kurie baigė kelias klases ir išėjo, jie tiek pas direktores, tiek pas mokytojas atėjo su gėlėm. Vyrai jau aštuntokai atėjo su ašarom, sako, „vat jūs mumis suprasot“ sako, „mum nereikėjo eit rodyt kažko, vat jūs mumis supratot“. Tai aš manau jie tam pasiruošę. O dėl mokytojos, ją kaip mokytoją irgi suprantu, nes mokytojauja ne pirmi metai, galbūt. Buvo pradžioj mokslo metų buvo pasakius, „aš jau pavargau, šitą pabaigiu klasę ir kažį ar aš daugiau bedirbsiu mokytojos darbą. Nes viskas“. Dar, dar yra tėveliai prašo, kad dar paimt tuos mažesnius, klasę (juokiasi), bet jau mokytoja taip nenoriai purto tą galvą, jau yra pavargus nuo to viso mokytojavimo. Tuo labiau ir tas jaunimas nebetoks kaip anksčiau. Jeigu yra atvejų kaip Aistė pasakojo, tuos kaip ten, plančėtės, įlenda per pamoką ir mokytoja daleiskim užkalbina, „tai kas čia įdomesnio negu už mano dėstomą pamoką?“ ir jinai, „eik na..., oi“ (juokiasi). Mano laikais ketvirtoj klasėj taip pasakius trintukas ausy tikrai būtų įrėžtas (juokiasi) arba liniuotė. O taip kažkaip, tikrai matos mokytoja tikrai visiškai išsisunkus, galbūt tas dar dasideda dėl jo tokio, tiesiog gal per daug jau pavargus ir nenori tokių tų socialinių, tų pasiaiškinimų su socialiniais darbuotojais, tų visų. Galbūt jai raštiškai reikia viską raportuot. Manyčiau, gal labiau pavargimas toksai ir amžius, ir stažas jau tas (juokiasi) toks per didelis jai.

D.A.: Gerai, dėkoju už Jūsų atsakymus. Daugiau nebetrukdyčiau Jūsų. Sėkmės.

¹⁸ Mokyklos pavadinimas neviešinamas.

Stebėjimo protokolas

Data: 2014m. kovo 7d.

Vardas, pavardė: Viktorija Šilianskytė

Mokykla: Šiaulių Salduvės progimnazija

Stebėjimo trukmė: 8⁰⁰ – 12⁰⁰ (4 valandos)

Šių metų vasario pabaigoje, gavus Šiaulių Salduvės progimnazijos vadovės ir klasės auklėtojos, kurioje mokosi mergaitė, sutikimą buvo sutarta dėl klasės veiklos stebėjimo. Prieš šią veiklą buvo susitikta su mama ir gautas raštiškas sutikimas stebėti klasę ir jos veiklą, kurioje mokosi mergaitė.

Stebėjimas vyko kovo 7 dieną (penktadienis), susitikus su klasės auklėtoja buvau informuota, kad šiandien mokykloje vyksta kaziuko mugė, todėl pradinių klasių mokinių šiandieninę veiklą sudarys mirši veikla, t.y. pamokos bei prekyba kaziuko mugėje. Įžengus į klasę, pastebėjau vaikų susidomėjimą, auklėtoja pristatė mane, kaip studentę iš Šiaulių universiteto, kuri dalyvaus šiandieninėse pamokose ir kaziuko mugėje. Buvo galima pastebėti, kurie vaikai yra labiau lyderiaujantys, kurie mažiau guvesni ir tylesni. Vaikai ant savo suolų buvo išsidėlioję savo pagamintus gaminius ir darbelius, vieni turėjo sausainių, meduolių, kiti rankų dirbinius, t.y. apyrankes, auskarus. Galima buvo pastebėti, kad mano buvimas klasėje truputėlį trikdo mokinių elgesį, iš kampų galima girdėti vaikų pasišnibždėjimus, kikenimus ir krizenimus. Pastebėjau, kad mergaitė sėdi paskutiniame suole, klasės gale. Kadangi atėjus į klasę vis dar tebesitęsė pertrauka, vaikai laisvai bendravo vieni su kitais, mergaitės būriavosi su mergaitėmis, berniukai su berniukais. Būnant klasėje pastebėjau, kad mergaitė vengia kitų vaikų, kai visi ant stalo išsidėliojo savo dirbinius, mergaitė po suolu iš kurpinės kažką traukė ir dėjo į pasuolę, vis žvilgčiodama ar niekas nežiūri. Pastebėjau, kad mergaitė iš tualetinio popieriaus ritinėlių yra padariusi kažkokius žvėriukus, taip pat iš siūlų apyrankes. Kitų vaikų dirbiniai buvo brangesni, pinigine verte, berniukai turėjo lazeriukus, šviečiančius pakabučius, šlykštukus ir pan.

Įvadinė pamokos dalis prasidėjo pasisveikinimu, po to mokytoja rodė skaidres susijusias su kaziuko muge, vaikų buvo klausama, kas yra kaziukas? Kokiais dirbiniais prekiaujama per kaziuko mugę? Mokiniai buvo truputėlį susikaustę dėl mano dalyvavimo pamokoje, todėl tik nedaugelis išdrįso drąsiai ir savanoriškai atsakinėti į klausimus. Galėjau pastebėti mokinių, taip pat ir mergaitės, susidomėjimą

mano dalyvavimu. Mokytojai paklausus, „kodėl tokie nedrąsūs, ar dėl to, kad šiandien turime svečią?“, didžioji dauguma atsakė „taip“. Tam, kad vaikai jaustųsi labiau atsipalaidavę kūno kalba stengiausi būti atsipalaidavusi ir elgtis natūraliai. Po kurio laiko, vaikai pagūvėjo. Mokytojos sekanti užduotis buvo ištraukų skaitymas. Kiekvienam vaikui, buvo paduota trumpa ištrauka susijusi su kaziuko muge. Vieni skaitė apie audėjas, kokie raštai dominuoja mūsų tautodailėje, kiti skaitė apie puodžius ir jų amatą, t.y. puodininkystę. Auklėtojai pakvietus mergaitę buvo paprašyta paskaityti ištrauką apie verbų gamintojus ir iš ko daromos verbos, koks vyksta pasiruošimas prieš verbų gaminimą. Mergaitė atrodė susikausčiusi, balsas buvo tylus, kūno kalba rodė, kad mergaitė jaučiasi nejaukiai. Mergaitė vengė akių kontakto. Pabaigus visiems mokiniams skaityti savo ištraukas, mokytoja paskyrė dar vieną užduoti susijusią su puodininkyste. Mokytoja kiekvienam vaikui išdalino po popierinę puodynę ir paprašė jas išmarginti, nuspalvinti. Po to pagražintos puodynės bus pakabintos kaziuko mugėje prie jų stalų. Gavus tokią užduotį vaikai sujudo, viena klasės mergaitė paklausė, „Ar galima dirbti porose?“, mokytoja neprieštaravo, jeigu bus laikomasi tvarkos. Vaikai suskubo stumti suolus ir ieškoti poros, kaip ir pertraukos metu mergaitės sėdėjo su mergaitėmis, berniukai su berniukais. Mergaitė liko be poros, todėl dirbo viena, vis žvilgčiojo į mano pusę. Vaikams baigus puošti puodines, mokytoja liepė jas iškirpti, kas turėjo savo žirkles, kas paprašė mokytojos, mergaitei paprašius klasiokės žirklių klasiokė atsisakė duoti. Pabaigus kirpti puodines, mokytoja padarė 15min., pertrauką.

Pertraukos metu, vaikai įsidrąsino, bandė mane kalbinti, siūlė savo prekes. Mergaitė vis žvilgčiojo į mano pusę, kaip aš kalbuosi su vaikais, bet pati nedrįso prieiti. Dauguma vaikų įsigijo šlykštukus, mėtė, rodė ką su jais galima padaryti, mergaitei einant pro klasioką, jis tuo metu mėtė šlykštuką, mergaitė užkliuvo ir šlykštukas nukrito ant žemės, mergaitės klasiokė mergaitei pasakė, „dabar laižyk“. Mergaitė iškėlė rankas ir pasakė, „aš netyčia“ ir pasitraukė. Berniukas iš kurio iškrito šlykštukas pasakė, „Aura žiūrėk kur eini“. Tuo metu kai vyko konfliktas, mergaitė žvilgčiojo kokia bus mano reakcija. Tuo tarpu kiti vaikai nesivaržė ir elgėsi laisvai. Auklėtojai grįžus į klasę, vaikai buvo nurimę ir susėdę į savo vietas.

Antroje pamokų dalyje, mokytoja apibendrina ko šiandien vaikai išmoko, apžvelgė kokie amatai ir dirbiniai vyrauja Lietuvos tradicijose ir tautodailėje. Vaikams buvo skirta užduotis įsivaizduoti koks yra Kaziukas, kaip jis atrodo. Mokytoja ant lentos prisegė popierinę kepurę, ir liepė kiekvienam vaiku nupiešti po vieną Kaziuko kūno ar veido dalį, taip su visų pagalba bus nupieštas šios klasės Kaziukas.

Vaikai pradėjo piešti nuo galvos, visi skandavo piešiančiam vaikui (tuo metu, kuris stovėdavo prie lentos), „piešk ūsus, piešk akis, piešk lūpas“ ir t.t... Atėjus eilė mergaitei, vaikai jau buvo nupiešę veidą ir visas veido dalis, mergaitė piešė rankas, nupieštos rankos turėjo du pirštus, vaikai juokėsi, kiti sakė „Aura ką čia kiaules rankas nupiešei?“, mokytoja neleido išsirutulioti konfliktui ir pasakė, „visi piešiam taip kaip mokam“. Mergaitė nežiūrėdama į akis grįžo į suolą. Vaikams baigus piešti, mokytoja paskelbė, kad tai visų bendras darbas ir šios dienos, kaziuko mugės, Kaziukas. Nupiešus Kaziuką vaikų buvo paprašyta ant lentos parašyti po vieną linkėjimą, vieni rašė, „linkiu pinigų, susirasti draugų, būti linksmiems“ ir t.t., mergaitė rasė „linkiu geros nuotaikos“. Parašius visus linkėjimus, mokytoja paprašė kiekvieno vaiko perskaityti savo linkėjimą. Atėjus eilei mergaitei skaityti savo linkėjimą, ji skaitė nedrąšiai. Pabaigus skaityti linkėjimus, mokytoja ant lentos pakabino visų išmargintas puodynes ir pranešė, kad dabar visi eis prekiauti į kaziuko mugę.

Vaikai stumdė suolus į koridorių, dėlėjo savo padarytus ar nusipirkus dirbinius. Koridorius buvo pilnas vaikų ir mokytojų, aktyviai vyko prekyba. Mergaitė ant savo stalo išdėliojo iš tualetinio popieriaus pagamintus triušius, šuniukus ir kačiukus, išsidėlioto iš siūlų supintas apyrankes. Mokiniai vangiai pirko prekes iš mergaitės. Mergaitė kalbino praeinančius sakydama, „ateikit, gal drausitės apyrankių?“, kelios mokinės ir mokytojai nusipirko „draugystės apyrankes“. Mergaitei užsidirbus pinigų ėjo įsigyti dirbinių iš kitų vaikų, pirko saldinius.

Mugei einant į pabaigą, mergaitė tebeturėjo pagamintus žvėrelius, keletą likusių apyrankių, kitų kaitų stalai buvo tušti arba pustuščiai. Mokytoja pranešė vaikams, kad mugė eina į pabaigą, todėl turi susitvarkyti savo prekybos vietą, į klases sustumti suolus. Vaikai tvarkėsi savo vietas. Mokytoja padėkojo visiems už dalyvavimą kaziuko mugėje, už tiek daug atsineštų dirbinių. Mokytojai kalbant vaikai gyrėsi kiek kas uždirbo pinigų, mergaitė nebuvo tarp tų, kurie būtų uždirbę daug pinigų.

Išsiskirsčius vaikams, mokytoja padėkojo už mano dalyvavimą pamokoje, kvietė dar kartą apsilankyti.

Grupinės (angl. focus group) diskusijos protokolas

D.A.: Laba diena, malonu, kad šiandien susirinkote. Mokytojos prašymu šiandien Jums parengiau pristatymą tema „Multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje“. Mokytoja turbūt minėjo, kad rašau baigiamąjį magistro darbą, todėl po pristatymo norėčiau su Jumis padiskutuoti šia tema.

Mokytoja2: Ei merginos negaištam laiko sėdam. Dar man parašiukus sudėkit, kad dalyvavot. Nu užeinam, užeinam, sėdam. Negaištam laiko.

D.A.: Ar galima pradėti?

Mokytoja2: Taip.

D.A.: Taigi kaip ir minėjau šiandien kalėsime apie multikultūrinį ugdymą, kas tai per daiktas su kuo jis „valgomas“. Mano vardas Viktorija, esu antro kursto Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo magistro studentė. Dar kartą malonu, kad šiandien susirinkote. Taigi „Multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje“.

(žr. Priedas Nr. 5 pranešimas „Multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje“)

D.A.: Dėkoju už Jūsų dėmesį. Dabar norėčiau su Jumis padiskutuoti, kaip manote ar Jūsų mokykla pasirengusi multikultūriniam ugdymui?

Mokytoja2: Nu turim mes tų kitokių vaikų, matėm ir pas mane klasėje yra vienas. Tai dirbam kažkaip.

Mokytoja5: Nu žinot Jūs čia gražiai kalbat, kad mokytojas ir tėvai turi užmegzti ryšį ir panašiai, bet kad ta teorija iš tikrųjų veiktų tai čia vėl.

D.A.: Kodėl taip manot, kad teorija prasilenkia su praktika?

Mokytoja5: Žinot mokytojas mokykloje yra labai mažas daiktas, reikia dirbti su vadovais, jie daro sprendimus. Mes tik dirbam, gaunam va programas ir dirbam. Aišku ten nusiunčia į seminarus, bet tai vėl.

D.A.: Tai galima teigti, kad kalbėdama apie hierarchiją mokykloje neklydau?

Mokytoja5: Nu kaip ir taip.

D.A.: O sakykit kiek žinau šioje mokykloje yra buvę ir daugiau juodaodžių vaikų, kaip jiems sekėsi pritapti, ar buvo kažkokių sunkumų integruojantis?

Mokytoja2: Nu tai vat yra pas mane tas Nkosi, tai nežinau lengvai jam viskas buvo, jis labai protingas, labai aktyvus, jo giminė labai išsilavinusi.

Mokytoja6: Nu kokie čia sunkumai, elgiamės kaip su kiekvienu vaiku. Aišku tas dėmesys perdėtas yra, yra ir tėvų ir vaikų tas dėmesys. Žinot aš pasakysiu mažiau kreipt dėmesio, o tai po to visokios teisės ir panašiai. Kuom jis skiriasi iš kitų vaikų, niekuom, toks pats žmogus ar baltas ar juodas, ar raudonas, ką mes dabar turim kiekvienam kitokiam daryt kažkokias nuolaidas, lakstyt iš paskos? Po to kai pradedi kreipt į visokius dėmesį tai matot, kas po to daros, visas televizorius rodo.

D.A.: Tai sakot, kad per daug sureikšminamas tas dalykas, kad jie kitokie, su jais turėtų būti elgiamasi vienodai, kaip su kiekvienu vaiku?

Mokytoja6: Nu tai aišku. Jūs galvojat mes be jų neturim daugiau ką veikt. Klasėj 24 vaikai, tai visais reikia rūpintis, kiekviena paguost, paglostyt ir t.t... tai tada klasėj pasodinkim tiek pat mokytojų ir galėsime tada kiekviena popint.

Mokytoja2: Nu baik jau. Aišku nėra lengva kai yra didelis dėmesys būtent tam vaikui ir mokytojas tada akyliau stebimas, va tu (rodo į kitą mokytoją) pas tave juk klasėj buvo irgi juodas?

Mokytoja6: Nu buvo. Kad ten labai jau jis nežinau kaip visi tiek arabai, pasiutęs, nežinau man kaip beždžioniukas koks. Sunku buvo dirbt, labai jau prasimušė tas jų kultūros charakteris.

D.A.: O sakykit kur šiuo metu tas vaikas?

Mokytoja6: Nežinau, kiek žinau tai mama išvažiavo į užsienį ir jį kartu pasiėmė. Bet jis toks tipinis toks buvo, bėgt, lipt, griaut, nu kaip laukinukas.

D.A.: O sakykit grįžtant prie juodaodžių vaikų integracijos, vis tiek manau tokių vaikų daugės ar Jūs esate pasiruošę priimti tokius vaikus, kaip palengvinti vaiko įsiliejimui į klasę?

Mokytoja2: Nu tai jau yra pritaikytos programos, vadovėliai. Pas mane klasėje tas Nkosi, tai jis neturi kažkokių problemų su skaitymu, vat pavyzdžiui ta mergaitė Imelda, jinai nors atrodo, kaip mes bet vat prie jos reikia daugiau laiko būti, nes jinai perskaito šiaip ne taip žodi ir nesupranta tai reikia eit rodyti į daiktą, kad suprastų. O Nkosi ir skaito ir supranta, aišku iš pradžių jį ten mažiukai ir paliest ir pačiupinėt norėjo, bet dabar tai jis man toks pats kaip kiti vaikai.

D.A.: O sakykit minėjot, kad nuo pedagogo nelabai, kas priklauso, kad viską sprendžia direktorius, mokyklos vadovas, tai ar galima teigti, kad siekiant, kad multikultūrinis ugdymas būtų diegiamas mokykloje reikia kalbėtis su vadovu?

Mokytoja7: Nu iš dalies taip. Jūs galvojat taip paprasta atėjo vaikas, viskas taip ir vyksta, taigi visą mokyklą stebi švietimo ministerija, o dabar dar kai prasideda tas mokinių iš užsienio antplūdis, žiūrėkit kiek lietuvių grįžta ir va po to ateina į mokyklą, visuomenės dėmesys didelis, tada ir mokykla tampa dėmesio centre. Dabar žiūrėkit jeigu kas kokias 24 valandas iškviečia, visur vaikų teisės ir panašiai. Dabar išvis nuo mokytojo mažai, kas priklauso nesubarsi, pastabos neparašysi, nes tuoj nueis pas direktoriu. Viską dabar darom pagal tėvus ir vaikus, stengies, kad viskas būtų gerai.

Mokytoja2: Nu buvo mums seminaras panašia tema, bet kas iš to, mes pasiklausom, grįžtam ir vėl dirbam kaip dirbė. Jūs pamastykit mes tai atskirų klasių tokiem vaikam nepadarysim, o dirbam tai ne su jais vienais. Tiek tas vaikas ar jis būtų juodaodis, mulatas ar koks dar kiekvienas nori, kad prietum, padėtum, pasėdėtum šalia. Tai realiai fiziškai neįmanoma tiek dėmesio skirt kiek reikalaujama.

D.A.: O sakykit pristatymo metu buvo kalbama apie tėvų ir pedagogų tarpusavio ryšį, kad tai yra vienas iš pagrindinių dalykų padedančių vaiko integracijai. Kaip dažnai bendraujate su tėvais, ar palaikomas ryšys, ar tėvai domisi mokykline veikla?

Mokytoja2: Nu Nkosi mama tai domisi, mes ir taip daug bendraujam ji klasės išdininkė, tai susitinkam.

Mokytoja5: Jūs geriau paklauskite ar tėvai nori palaikyti ryšius. Nes dabar toks amžius kai visi užsiėmę, greit įeina pasiima vaiką ir viskas. Į susirinkimus irgi tėvų tik keli ateina, darbai jiems. Nežinau nėra to tokio kaip Jūs čia pasakojot, kad tėvai su mokytoju turi bendrauti, diskutuoti. Nelabai realu, kad taip būtų. Mes juk ir tuos susirinkimus darom, ir visokias užklasines veiklas, turim taigi programa, lygiai kaip jūs ir per susitikimus visokius sako reikia palaikyti ryšius, reikia palaikyti ryšius, o kaip, kiti tėvai nenori bendrauti, pasiklausia kaip sekasi mokykloje ir ko nors nepridare ir viskas.

D.A.: Tai Jūs galvojant, kad norint, kad būtų bendravimas reikia pasistengti labiau tėvams?

Mokytoja5: Aš manau taip.

